અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: **The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose**. **For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation**.

[૨૦૧૦] ૧૪ (એડીડીએલ.) એસ.સી.આર. ૩૪૮

ગોવિંદ સિંહ

વિરુધ્ધ

હારચંદ કૌર

(સિવીલ અપિલ નં. ૨૭૧૯/૨૦૦૬)

નવેમ્બર ૨૨, ૨૦૧૦

[જે.એમ. પંચાલ અને જ્ઞાન સુધા મિશ્રા, ન્યાયામુર્તિશ્રી]

જનપ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧:

ધારા ૧૨૩(૧) સાથે વાંચવાની ધારા ૧૦૦ (૧) (બી) અને ધારા ૮૩ – ભ્રષ્ટ આચરણ – અનામત મતવિસ્તારથી રાજ્ય વિધાનસભામાં એમ.એલ.એ. તરીકે પરત આવેલા ઉમેદવારની ચૂંટણી – ભ્રષ્ટ આચરણમાં પ્રવૃત્તિંના આધાર પર પડકારવામા આવી – વડી અદાલતે ચૂંટણીને શૂન્ય જાહેર કરીને તે રદ કરી – તેની ટકાઉપણું – ઠરાવવામાં આવ્યું: ટકાઉ નથી – ઉમેદવાર બન્યા પહેલાં ઉમેદવારે કરેલું કોઈપણ કાર્ય ભ્રષ્ટ આચરણમાં પ્રવૃત્તિ ગણાશે નહીં – લાંચરૂપ ભ્રષ્ટ આચરણ ત્યારે જ લાગુ પડશે જ્યારે એવો કૃત્ય ઉમેદવારે પોતાનું ઉમેદવારીપત્ર દાખલ કર્યા પછી કર્યું હોય – તેમ છતાં, ઉમેદવારે ઉમેદવારીપત્ર દાખલ કરતાં પહેલાં કોઈ ગેરકાયદેસર કૃત્ય કર્યું હોય અને તે કાનૂની ફરજના વૈધ નિર્વહની હદમાં ન આવતું હોય, તો તે ભ્રષ્ટ આચરણ ગણાશે – મહત્વના તથ્યો અને મહત્વની વિગતોના અભાવને કારણે ચૂંટણી અરજી રદ કરવા યોગ્ય હતી એવું કહી શકાય નહીં – પરત આવેલા ઉમેદવારે સામાજિક સુરક્ષા મંત્રીપદેથી રાજીનામું આપ્યું અને ત્યારબાદ ઉમેદવારીપત્ર દાખલ કર્યું – પરત આવેલા ઉમેદવારે મંત્રી તરીકેની સત્તાવાર ફરજના નિર્વહમાં, ઉમેદવારીપત્ર દાખલ કરતાં પહેલાં, વૃદ્ધાવસ્થા/વિધવા/અપંગ વ્યક્તિઓને પેન્શનનું વિતરણ કરવું તેમજ જ્યારે પરત આવેલા ઉમેદવાર સામાજિક સુરક્ષા મંત્રી હતા ત્યારે કેટલીક મહિલાઓને આંગણવાડી કાર્યકર તરીકે નિયુક્ત કરવી, ભ્રષ્ટ આચરણમાં પ્રવૃત્તિ ગણાશે નહીં – તેમજ, જ્યારે તે મંત્રીપદ પરથી નિવૃત્ત

થઈ ગયા હતા અને ઉમેદવારીપત્ર દાખલ કરી ચૂક્યા હતા ત્યારે અરજદારોને આંગણવાડી કાર્યકર તરીકે નિયુક્ત કરવામાં તેઓ સાધક બન્યા હતા એવું પણ કહી શકાય નહીં – મતદાનની તારીખ પહેલાં તાત્કાલિક પેન્શનના વિતરણ અંગે, સક્ષમ સત્તાધિકારીઓએ પરાજિત ઉમેદવારનો એવો કેસ સમર્થન કર્યો નહીં કે પરત આવેલા ઉમેદવારે કોઈ ગેરકાયદેસરતા આચરી હતી – પેન્શનના વિતરણ અંગે સક્ષમ સત્તાધિકારીઓના પુરાવા – સ્વતંત્ર સાક્ષી ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીઓ કરતાં વધુ વિશ્વસનીય – રસ ધરાવતા સાક્ષીઓ – ભ્રષ્ટ આચરણનો આરોપ યુક્તિસંગત સંશયની બહાર સાબિત થવો જરૂરી હતો, માત્ર સંભાવનાઓના પ્રાબલ્યથી નહીં – વડી અદાલતે જે પુરાવા પર આધાર મૂક્યો તેવા પ્રમાણમૂલ્ય ધરાવતા છે એવું માનવામાં આવી શકે નહીં – વડી અદાલતે જેમના પર આધાર મૂક્યો તે સાક્ષીઓ વિશ્વસનીય નથી – તેથી, વડી અદાલતે કર્યો આદેશ રદ કરવામાં આવે છે – ચૂંટણી કાયદા – પુરાવો – ચૂંટણી આચરણ નિયમો, ૧૯૬૧ – નિયમ ૯૪–એ.

ચૂંટણી કાયદાઓ : પરત જાહેર કરાયેલા ઉમેદવારની ચૂંટણી – પડકારવામાં આવેલી – ભ્રષ્ટ આચરણનો આક્ષેપ – પુરાવાનો ભાર – ઠરાવ્યું : ભ્રષ્ટ આચરણનો આક્ષેપ અર્ધ–ફોજદારી સ્વરૂપના આક્ષેપ જેવો હોય છે – સફળ ઉમેદવારની ચૂંટણી રદ કરાવવા ઈચ્છતા ચૂંટણી અરજદાર પર ભારે પુરાવાનો ભાર રહેલો હોય છે અને તેથી, તેવી રાહત માટે તેણે અરજમાં તેમજ સુનાવણી દરમિયાન બંને તબક્કે સ્પષ્ટ કેસ સ્થાપિત કરવો આવશ્યક છે – પુરાવાનો ભાર માત્ર સંભાવનાઓના પ્રાબલ્યના આધારે ઉતરી જતો નથી, પરંતુ

જરૂરી પુરાવાનું માપદંડ ફોજદારી અથવા અર્ધ–ફોજદારી આક્ષેપ સાબિત કરવા માટે જેવું હોય તેવું જ હોય છે – પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨.

શબ્દો અને વાક્યપ્રયોગો: મહત્વપૂર્ણ તથ્યો અને મહત્વપૂર્ણ વિગતો – તેનો અર્થ.

રાજ્ય વિધાનસભા માટે એમ.એલ.એ.ની ચૂંટણી ૧૩/૦૨/૨૦૦૨ના રોજ યોજાનારી હતી. અપીલકર્તાએ ૧૨/૦૧/૨૦૦૨ના રોજ સામાજિક સુરક્ષા મંત્રી પદેથી રાજીનામું આપ્યું હતું અને ૨૩/૦૧/૨૦૦૨ના રોજ સ્વતંત્ર ઉમેદવાર તરીકે પોતાનું ઉમેદવારીપત્ર દાખલ કરીને ચૂંટણી માટે ઉમેદવાર બન્યો હતો. ત્યારબાદ, અપીલકર્તા ચૂંટાયેલ જાહેર થયો હતો. સામાવાળા–પરાજિત ઉમેદવારે અપીલકર્તા–પરત ફરેલ ઉમેદવારની ચૂંટણીને પડકારતી ચૂંટણી અરજી દાખલ કરી હતી અને એવો આક્ષેપ કર્યો હતો કે અપીલકર્તાની પ્રેરણાએ ગેરકાયદેસર અવગણનાઓ અને કૃત્યો કરવામાં આવ્યા હતા, જે તેની વિરુદ્ધ લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ની કલમ ૧૨૩(૧) સાથે કલમ ૧૦૦(૧)(બી)ના અર્થમાં ભ્રષ્ટ આચરણમાં લિપ્ત થવા બરાબર હતા. વડી અદાલતે અનામત વિધાનસભા મતવિસ્તારમાંથી પંજાબ વિધાનસભા માટે એમ.એલ.એ. તરીકે અપીલકર્તાની ચૂંટણી અમાન્ય જાહેર કરી અને તે રદ કરી. તેથી, અપીલકર્તાએ હાલની અપીલ દાખલ કરી.

અપીલ મંજૂર કરતાં, અદાલતે

ઠરાવ્યું: ૧. ભ્રષ્ટ આચરણના મુદ્દા અંગે નિષ્કર્ષ નોંધતી વખતે વડી

અદાલતે પુરાવાની અસંતોષકારક મૂળવણી કરી અને ભૂલભર્યો અભિગમ અપનાવ્યો હોવાથી, એવો કોઈ નિશ્ચિત અનુમાન કાઢી શકાય તેમ નહોતું કે સામાવાળા–પરાજિત ઉમેદવાર, જેણે ચૂંટણીમાં માત્ર ત્રીજું સ્થાન મેળવ્યું હતું, તેણે અપીલકર્તા–ચૂંટાયેલા ઉમેદવાર વિરુદ્ધ ભ્રષ્ટ આચરણનો આરોપ સાબિત કરવામાં સફળતા મેળવી હતી, અને વધુમાં વધુ એટલું જ માનવામાં આવી શકે કે તેવા આક્ષેપો પર આધારિત હતું, જેઓ માટે સ્વતંત્ર સાક્ષીઓ દ્વારા રજૂ કરાયેલા વિશ્વસનીય સ્વરૂપના નિર્વિવાદ પુરાવાની અત્યંત જરૂર હતી, જેને કલંકિત અથવા સંશયાસ્પદ સ્વરૂપના પુરાવા તરીકે ગણવી શકાય નહીં. ભ્રષ્ટ આચરણનો આરોપ માત્ર સંભાવનાઓના પ્રાબલ્યના આધારે નહીં પરંતુ વાજબી સંશયથી પર સાબિત કરવો જરૂરી હોવાથી, વડી અદાલતે જેના પર આધાર રાખ્યો તે પુરાવાને એવો સાબિતીમૂલ્ય ધરાવતો માનવામાં આવી શકતો નથી. અપીલકર્તા ચૂંટાયા તે ચૂંટણીપરિણામમાં હસ્તક્ષેપ કરવા જેટલી, વડી અદાલતે જેના પર આધાર રાખ્યો તે સાક્ષીઓની વિશ્વસનીયતા તેમાં પ્રતિબિંબિત થતી નથી. તેથી, વડી અદાલતનો ચુકાદો અને આદેશ રદ કરવામાં આવે છે. [ફકરો ૬૭] [૪૦૧–જી–એચ; ૪૦૨–એ–સી]

૨.૧. ભલે વડી અદાલતને ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપના આધારે પરત આવેલ ઉમેદવારની ચૂંટણીને શૂન્ય ઠરાવવાનો અધિકારક્ષેત્ર અને સત્તા હોય, તથાપિ લોકશાહીમાં ચૂંટણીના પરિણામ દ્વારા વ્યક્ત થયેલો જનાદેશ પ્રબળ રહેવાનો અને અદાલતો દ્વારા તેનો માન રાખવાનો હોય છે અને તેથી સફળ ઉમેદવારની ચૂંટણી રદ કરાવવાની માંગણી કરનાર ચૂંટણી અરજદાર ઉપર

ભારોભાર જવાબદારી આવે છે અને તેથી તેને આવો રાહતદાવો કરવા માટે અરજીઓમાં તેમજ વિચારણા દરમ્યાન સ્પષ્ટ કેસ સ્થાપિત કરવો આવશ્યક બને છે. પુરાવાનો ભાર માત્ર સંભાવનાઓના પ્રાબલ્યથી ઉતરી જતો નથી, પરંતુ જે પુરાવાનો ધોરણ આવશ્યક છે તે ફોજદારી અથવા અર્ધ–ફોજદારી આરોપ સાબિત કરવા જેવો છે. લોકશાહીમાં ચૂંટણી પ્રક્રિયા નિઃસંદેહ એટલી પવિત્ર છે કે તેને ભ્રષ્ટ આચરણથી કલુષિત થવા દેવી કે થવા મંજૂર કરવી શક્ય નથી અને જો અદાલત પરત આવેલ ઉમેદવાર અથવા તેના ચૂંટણી એજન્ટ દ્વારા, અથવા પરત આવેલ ઉમેદવાર અથવા તેના ચૂંટણી એજન્ટની સંમતિથી અન્ય કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા, ભ્રષ્ટ આચરણ આચરાયેલ હોવાનો નિષ્કર્ષ આપે, તો પરત આવેલ ઉમેદવારની ચૂંટણી શૂન્ય જાહેર કરવામાં આવશે, કારણ કે મૂળભૂત સિદ્ધાંત એવો છે કે ભ્રષ્ટ આચરણ આચરાયેલ હોવાથી ચૂંટણીનું પરિણામ લોકોના સીધા સ્વરની પ્રતિધ્વનિ કરતું રહેતું નથી. [પરિચ્છેદ ૩૧] [૩૭૭–જી–એચ; ૩૭૮–એ–ડી]

આર. પી. મોઈદુટ્ટી વિ. પી. ટી. કુંજુ મહંમદ અને અન્ય ૨૦૦૦ (૧) એસ.સી.સી. ૪૮૧ – પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૨.૨. ભ્રષ્ટ આચરણનો આક્ષેપ અર્ધ–ફોજદારી સ્વરૂપનો આક્ષેપ છે, કારણ કે તેનું પરિણામ માત્ર પરત ફરેલા ઉમેદવારની ચૂંટણી શૂન્ય ઠરાવવામાં પૂરતું નથી, પરંતુ કેટલીક પરિસ્થિતિઓમાં (જેમ કે વર્તમાન કેસમાં) આગામી ચૂંટણીમાં પણ ઉમેદવારી કરવા માટે નિરર્હતા લાગુ પડી શકે છે. તેથી, ભ્રષ્ટ આચરણના સમર્થનમાં રજૂ કરાયેલ પુરાવો માત્ર દૃઢ અને નિશ્ચિત જ હોવો જોઈએ

એવું નથી, પરંતુ જો ચૂંટણી અરજી સફળ થવાની હોય, તો તે પરાજિત ઉમેદવારે પરત ફરેલા ઉમેદવાર વિરુદ્ધ કરેલો ભ્રષ્ટ આચરણનો આક્ષેપ નિશ્ચિત રીતે અને અદાલતના સંતોષ સુધી સાબિત કરવો આવશ્યક છે. ભ્રષ્ટ આચરણનો આક્ષેપ સાબિત કરવાનો ભાર ગંભીર રીતે ચૂંટણી અરજદાર પર જ રહે છે અને શંકાની સ્થિતિમાં તેનો લાભ પરત ફરેલા ઉમેદવારને મળે છે. ભ્રષ્ટ આચરણ કર્યાના આક્ષેપો પર આધારિત ચૂંટણી અરજીના મામલામાં, સામાન્ય રીતે પુરાવાનો ધોરણ ફોજદારી વિચારણ જેવો હોય છે, જેમાં આક્ષેપને વાજબી શંકાથી પર કડક રીતે સાબિત કરવો આવશ્યક બને છે અને પુરાવાનો ભાર તે ઉમેદવાર પર રહે છે જે ભ્રષ્ટ આચરણનો આક્ષેપ કરે છે, અને તે ભાર સ્થાનાંતરિત થતો નથી. તેમ છતાં, અદાલતોને ચેતવણી આપવામાં આવી છે કે ભલે ભ્રષ્ટ આચરણનો આક્ષેપ સાબિત કરવાનો ભાર અરજદાર પર હોય, તેમાંથી એવો અર્થ કે અનુસંગ ન કાઢવો જોઈએ કે પરત ફરેલો ઉમેદવાર અરજદારના મામલાનું ખંડન કરવા માટે નોંધ પર પુરાવો રજૂ કરવાની પોતાની જવાબદારીમાંથી મુક્ત થઈ જાય, અને ખાસ કરીને એવી હકીકતો સાબિત કરવાની જવાબદારીમાંથી પણ, જે ચૂંટાયેલા ઉમેદવારના વિશેષ જ્ઞાનની અંદર આવે છે. [પરા ૪૮] [૩૯૦–સી–એચ; ૩૯૧–એ]

ગજાનન કૃષ્ણાજી બાપટ વિ. દત્તાજી રાઘોબાજી મેઘે ૧૯૯૫ (૫) એસ.સી.સી. ૩૬૦; નિહાલ સિંહ વિ. રાવ બિરેન્દ્ર સિંહ અને અન્ય ૧૯૭૦ (૩) એસ.સી.સી. ૨૩૯, ઓમ પ્રભા જૈન વિ. ચરણ દાસ ૧૯૭૫ (૪) એસ.સી.સી. ૮૪૯, દૌલત રામ ચૌહાણ વિ. આનંદ શર્મા ૧૯૮૪ (૨) એસ.સી.સી. ૬૪;

ક્વામરુલ ઈસ્લામ વિ. એસ.કે. કાંતા ૧૯૯૪ સપ્લિમેન્ટ (૩) એસ.સી.સી. ૫; સુરિંદર સિંહ વિ. હરદયાલ સિંહ ૧૯૮૫ (૧) એસ.સી.સી. ૯૧; એસ. હરચરણ સિંહ વિ. એસ. સજ્જન સિંહ ૧૯૮૫ (૧) એસ.સી.સી. ૩૭૦ – સંદર્ભિત.

૩.૧. જ્યાં સુધી આ પ્રાથમિક વાંધાનો પ્રશ્ન છે કે સામાવાળા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી ચૂંટણી અરજીને જરૂરી તથ્યો અને જરૂરી વિગતવાર વિગતોના અભાવના આધારે નામંજૂર કરવી જોઈએ કે નહીં, જો ચૂંટણી અરજીમાં કોઈ હક્કકારણ દર્શાવવામાં આવતું ન હોય અને લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૮૩ ની ફરજિયાત આવશ્યકતાઓનું પાલન કરવામાં આવ્યું ન હોય, જેમાં આવશ્યક છે કે ચૂંટણી અરજીમાં તે જરૂરી તથ્યો સમાવિષ્ટ હોવા જોઈએ જેના પર અરજદાર આધાર રાખે છે, તો તેમાં કોઈપણ ભ્રષ્ટ આચરણની સંપૂર્ણ વિગતો, જેમાં તે આચરણ કરાયું હોવાનું આક્ષેપિત હોય તે પક્ષકારોના નામોની સંપૂર્ણ નોંધ તેમજ આવા ભ્રષ્ટ આચરણના આચરણની નિશ્ચિત તારીખ અને સ્થળનો સંપૂર્ણ ઉલ્લેખ હોવો જોઈએ. જો કે 'જરૂરી તથ્યો' શબ્દપ્રયોગની વ્યાખ્યા ન તો ૧૯૫૧ ના અધિનિયમમાં કરવામાં આવી છે અને ન તો દીવાની કાર્યવાહીની સંહિતામાં, છતાં અદાલતો દ્વારા સામાન્ય અર્થમાં તેનો અર્થ એવો માનવામાં આવ્યો છે કે તે તથ્યોના સમગ્ર સમૂહને સૂચવે છે, જે મળીને સંપૂર્ણ હક્કકારણ રચે છે. [ફકરો ૩૭] [૩૮૧–ડી–જી]

૩.૨. મહત્વના તથ્યો એવા તથ્યો છે કે જેના ઉપર વાદીનો દાવા માટેનો

હક્ક અથવા સામાવાળાનો બચાવ આધારિત હોય છે. પરંતુ અંતે કયા વિગતવાર તથ્યોને 'મહત્વના તથ્યો' કહેવાશે, તે દરેક કેસના તથ્યો પર નિર્ભર રહેશે અને સર્વત્ર લાગુ પડે એવો કોઈ નિયમ નિર્ધારિત કરી શકાતો નથી. બીજી તરફ, વિગતો એ પક્ષકાર દ્વારા રજૂ કરાયેલા મહત્વના તથ્યોના સમર્થનમાં આપેલી વિગતવાર બાબતો છે. તે પહેલેથી આંકી દેવામાં આવેલા ચિત્રના મૂળ આકારને અંતિમ સ્પર્શ આપીને તેને પૂર્ણ, વધુ સ્પષ્ટ અને વધુ માહિતીસભર બનાવે છે, એટલે કે તે મહત્વના તથ્યોને વિસ્તારે છે, સંવર્ધિત કરે છે અને અલંકૃત કરે છે. આ રીતે, મહત્વની વિગતો ન્યાયસંગત વિચારણા સુનિશ્ચિત કરે છે જેથી વિરુદ્ધ પક્ષ અચાનક ચકિત ન થઈ જાય. [પરા ૩૮] [૩૮૨–જી–એચ; ૩૮૩–એ–ડી]

૩.૩. સામાવાળાએ અપીલકર્તાના ઉશ્કેરણેથી આક્ષેપિત ભ્રષ્ટ આચરણ બન્યાની તારીખ, સમય અને સ્થળ સ્પષ્ટપણે દર્શાવ્યા હતા અને સામાવાળા દ્વારા દાખલ કરાયેલ ચૂંટણી અરજીના સમર્થનમાં કોણ કોણ સાક્ષી આપવાના હતા તેમના નામો પણ આપ્યા હતા. પરંતુ વકીલ દ્વારા આધારિત રાખવામાં આવેલા સાક્ષીઓના પુરાવાની ચોક્કસ કિંમત શું હશે તે બાબત નીચલી અદાલતમાં વિચારણા દરમિયાન યોગ્ય તબક્કે વિચારવાની બાબત હતી; છતાં, ચૂંટણી અરજીમાં જરૂરી તથ્યો અને જરૂરી વિગતોનો અભાવ હતો અને તેથી સામાવાળા દ્વારા દાખલ કરાયેલ ચૂંટણી અરજીને જરૂરી તથ્યો અને જરૂરી વિગતોના અભાવના આધારે નામંજૂર કરવી યોગ્ય હતી, એવી દલીલ કરવી

કાયદેસર રીતે યોગ્ય અને ન્યાયસંગત ગણાય નહીં. પડકારાયેલ ચુકાદો અને આદેશમાં વડી અદાલતે એ પ્રશ્નનો પણ વિચાર કર્યો નહોતો કે અરજી જરૂરી તથ્યો અને જરૂરી વિગતોના અભાવને કારણે નામંજૂર કરવા યોગ્ય હતી કે નહીં, પરંતુ અપીલકર્તાના વકીલે જાણે તે બાબત સ્વીકારી લીધી હોય તેમ જણાય છે. તેમ છતાં, કારણ કે પક્ષકારોના વકીલોએ આ સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ ઉક્ત મુદ્દે રજૂઆત કરી હતી, અને તે સ્પષ્ટપણે પ્રાથમિક આક્ષેપના સ્વરૂપનો મુદ્દો છે, તેથી આ મુદ્દે વિચાર કરવો ન્યાયસંગત અને યોગ્ય છે; પરંતુ ઉપરોક્ત કારણોસર એવું કહી શકાય નહીં કે ચૂંટણી અરજી જરૂરી તથ્યો અને જરૂરી વિગતોના અભાવે નામંજૂર કરવા યોગ્ય હતી. [પરા ૪૦] [૩૮૪–એ–એફ]

મહાદેવરાવ સુકાજી શિવણકર વિ. રામરતન બાપુ અને અન્ય, ૨૦૦૪ (૭) એસ.સી.સી. ૧૮૧; રામ સુખ વિ. દિનેશ અગ્રવાલ, ૨૦૦૯ (૧૦) એસ.સી.સી. ૫૪૧, ૫૪૮; અનિલ વસુદેવ સાલગાંવકર વિ. નરેશ કુશાલી શિગાંવકર, ૨૦૦૯ (૯) એસ.સી.સી. ૩૧૦, અનંગ ઉદય સિંહ દેવ વિ. રંગા નાથ મિશ્રા અને અન્ય, ૨૦૦૨(૧) એસ.સી.સી. ૪૯૯; અઝહર હુસૈન વિ. રાજીવ ગાંધી, ૧૯૮૬ (સપ્લ.) એસ.સી.સી. ૩૧૫; રામ શરણ યાદવ વિ. ઠાકુર મુનેશ્વર નાથ સિંહ, ૧૯૮૪ (૪) એસ.સી.સી.; મોહન રાવલે વિ. દામોદર તાત્યાબા ઉપનામ દાદાસાહેબ, ૧૯૯૪ (૨) એસ.સી.સી. ૩૯૩, મહાદેવરાવો સુકાજી શિવણકર વિ. રામરતન બાપુ અને અન્ય, ૨૦૦૪ (૭) એસ.સી.સી. ૧૮૧; રેગુ મહેશ વિ. રાજેન્દ્ર પ્રતાપ ભંઝ દેવ, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૪ એસ.સી.

૪૨ – ઉલ્લેખિત છે

૪.૧. ઉમેદવાર ઉમેદવાર બન્યા પહેલાં તેના દ્ધારા કરવામાં આવેલું કોઈપણ કૃત્ય ભ્રષ્ટ આચરણમાં લિપ્ત થવા સમાન ગણાશે નહીં. કલમ ૧૨૩(૧) માં વ્યાખ્યાયિત લાંચરૂપ ભ્રષ્ટ આચરણ ત્યારે જ આકર્ષિત થશે જ્યારે ઉમેદવારે પોતાનું નામનાપત્ર દાખલ કર્યા પછી એવું કૃત્ય કર્યું હોય. તેમ છતાં, એ માન્ય ઠરાવી શકાય નહીં કે ઉમેદવારે પોતાનું નામનાપત્ર દાખલ કરતાં પહેલાં, પોતાની કાનૂની ફરજના વિધિસર નિર્વહના પરિધિમાં ન આવતું કોઈ ગેરકાનૂની કૃત્ય કર્યું હોય તો તે ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપથી પોતાને બચાવવા માટે ભ્રષ્ટ આચરણ સમાન ગણાશે નહીં. [પરિચ્છેદ ૪૩ અને ૪૬] [૩૮૭–એ–સી; ૩૮૯–બી–ડી]

૪.૨. અપીલકર્તા–ચૂંટાયેલ ઉમેદવાર અને સામાવાળા–પરાજિત ઉમેદવારના પ્રકરણ તથા પ્રતિવાદ પ્રકરણના સાવધાનીપૂર્વકના વિશ્લેષણ પરથી, પેન્શનના વિતરણ સંબંધિત ભ્રષ્ટ આચરણનો આક્ષેપ બે ભાગોમાં વહેંચી શકાય તે સ્પષ્ટપણે જણાય છે – પ્રથમ ભાગ ૧૨/૦૧/૨૦૦૨ પહેલાંના સમયગાળાને સંબંધિત પેન્શનના વિતરણ સાથે સંબંધિત છે અને બીજો ભાગ ૧૦/૧૧/૧૨–૦૨–૨૦૦૨ની ત્રણ તારીખોને સંબંધિત છે, જ્યારે અપીલકર્તા ચૂંટણી માટે ઉમેદવાર હતો, પરંતુ તે સમયે વૃદ્ધાવસ્થા/વિધવા/અપંગ પેન્શનનું વિતરણ કરવા માટે હવે મંત્રી રહ્યો ન

હતો. મામલાના તથ્યાત્મક પાસાઓમાં, આથી સ્પષ્ટ સૂચિત થાય છે કે સામાવાળા – ચૂંટણી અરજદાર દ્વારા પેન્શનના વિતરણને ભ્રષ્ટ આચરણ ગણાવતાં જે આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા છે અને જે ૧૨/૦૧/૨૦૦૨ પૂર્વના સમયગાળાને સંબંધિત હતા, તે બાબતને ધ્યાનમાં લેવાય તો પણ, કાનૂની કોઈપણ માપદંડથી, કે સામાન્ય બુદ્ધિપ્રમાણે પણ, તે અપીલકર્તા દ્વારા ભ્રષ્ટ આચરણમાં સંલગ્નતા ગણાવી શકાય તેમ નથી, કારણ કે તે સમયે તે સમાજ સુરક્ષા મંત્રીનું ખાતું નિયમિત રીતે સંભાળી રહ્યો હતો અને તેને પોતાની સત્તાવાર ફરજના ભાગરૂપે પેન્શનના વિતરણને મંજૂરી આપવાનો કાનૂની અધિકાર હતો. મતવિસ્તારમાં અથવા મતવિસ્તારની બહાર પાત્ર વ્યક્તિઓને પેન્શનનું વિતરણ મંત્રી તરીકેની સત્તાવાર ફરજના નિર્વહનો જ ભાગ હતો, અને કોઈનું પણ એવું પ્રકરણ નથી કે આ વિતરણ મંત્રીના કાનૂની કાર્યક્ષેત્રમાં આવતું ન હતું, જ્યારે તે સંબંધિત વિસ્તારમાં વૃદ્ધ, અપંગ અથવા વિધવા એવી પાત્ર વ્યક્તિઓને પેન્શનના વિતરણનો આદેશ આપી શકતો હતો. તેથી, વૃદ્ધાવસ્થા/વિધવા/અપંગ વ્યક્તિઓને પેન્શનનું જે વિતરણ આદેશિત અથવા મંજૂર કરવામાં આવ્યું હતું અને જેના વિતરણની ખાતરી કરવામાં આવી હતી, તેને કોઈપણ રીતે એવું કૃત્ય માનવામાં આવી શકે નહીં કે જે ભ્રષ્ટ આચરણમાં સંલગ્નતા સમાન ઠરે. [ફકરો ૪૩] [૩૮૬–ડી–એચ; ૩૮૭–એ–સી]

મોહન રાવલે વિ. દામોદર તાત્યાબા @ દાદાસાહેબ ૧૯૯૪ (૨) એસ.સી.સી. ૩૯૨; કોના પ્રભાકરા રાવ વિ. એમ. સેશાગીરી રાવ ૧૯૮૨ (૧)

એસ.સી.સી. ૪૭૨ – નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૪.૩. સામાજિક સુરક્ષા મંત્રી તરીકે પેન્શન મંજૂર કરવા અને તેની અનુમતિ આપવા બાબત સ્પષ્ટપણે મંત્રીને તે વહેંચાવવાની સત્તાના પરિધિમાં આવતી હતી, કારણ કે મંત્રી તરીકેના કાર્યો બજાવતા સમયે પેન્શનનું વિતરણ ન કરવું તે તેના વિરુદ્ધ રાજ્યમાં, જેમાં તેનો મતવિસ્તાર પણ સમાવિષ્ટ હોઈ શકે, પોતાના કર્તવ્યનું પાલન ન કરવા સમાન ગણાય; અને એવું માનવું કે મંત્રીને વૃદ્ધાવસ્થા/વિધવા/અપંગ પેન્શન મંજૂર કરવા અને અનુમોદિત કરવાની સત્તા હોવા છતાં, તે જ કાર્ય તેણે પોતાના મતવિસ્તારના વ્યક્તિઓને ભવિષ્યની એવી કોઈ ચૂંટણીમાં, જેમાં તે કદાચ ઉમેદવાર બને, તેને મત આપે તે માટે લલચાવવા હેતુસર કર્યું હતું, અને તે કોઈ પ્રલોભન અથવા લાભના વચન અથવા પ્રસ્તાવ સમાન ગણાય, તો તે સંપૂર્ણપણે અવાસ્તવિક અને અતિદૂરાનુમાન આધારિત આક્ષેપ ગણાય. અપીલકર્તાની ઉમેદવારીની તો વર્ષ ૨૦૦૧ માં જાહેરાત પણ કરવામાં આવી નહોતી, જોકે તે ભવિષ્યની ચૂંટણીમાં ઉમેદવારી કરી શકે એવી માત્ર સંભાવના માનવામાં આવી શકે. કોઈપણ સ્થિતિમાં, તે કયા મતવિસ્તારમાંથી ચૂંટણી લડશે અને તે કોઈ પક્ષના ધ્વજ હેઠળ ચૂંટણી લડશે કે સ્વતંત્ર ઉમેદવાર તરીકે લડશે, તેનું પૂર્વાનુમાન કરવું મુશ્કેલ હતું. અપીલકર્તાએ પોતાના સત્તાવાર કર્તવ્યના નિર્વહમાં પોતાની ઉમેદવારીપત્રક દાખલ કરતાં પહેલાં વૃદ્ધાવસ્થા/વિધવા/અપંગ પેન્શનનું વિતરણ કર્યું હોય, મંજૂરી આપી હોય, અનુમોદન કર્યું હોય અથવા અનુમતિ આપી હોય, તો તેને ભ્રષ્ટ

આચરણમાં પ્રવૃત્તિ તરીકે અર્થઘટિત કરી શકાય નહીં અને તેથી, જો તેણે પોતાના મતવિસ્તારમાં પણ ૧૨/૦૧/૨૦૦૨ સુધી પેન્શનની રકમનું વિતરણ કર્યું હોય, તો પણ તે તેના કાનૂની અને સત્તાવાર અધિકારક્ષેત્રમાં સ્પષ્ટપણે આવતું હતું, કારણ કે તે ચૂંટણીમાં ઉમેદવાર નહોતો. [પરિચ્છેદ ૪૫ અને ૪૬] [૩૮૮–સી–એચ; ૩૮૯–બી–ઈ]

૪.૪. સામાવાળા – ચૂંટણી અરજદારે એવો પણ આક્ષેપ કર્યો હતો કે તેણે ૨૩/૦૧/૨૦૦૨ના રોજ પોતાનું ઉમેદવારીપત્ર દાખલ કર્યા પછી અને ૧૩/૦૨/૨૦૦૨ની મતદાન તારીખના તાત્કાલિક પૂર્વે પણ, અપીલકર્તા પોતાના મતવિસ્તારમાં ગયો હતો અને ચૂંટણી આચારસંહિતાનો ખુલ્લેઆમ ભંગ કરતાં, પોતાના એજન્ટ મારફતે ૧૦/૧૧/૧૨–૦૨–૨૦૦૨ના રોજ પેન્શનનું વિતરણ કર્યું હતું; અને જો આ બાબત સાબિત થયેલી માનવામાં આવે, તો તે અપીલકર્તા વિરુદ્ધના ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપ પર ગંભીર અસર પાડનાર ગણાશે, કારણ કે મતદાન તારીખના તાત્કાલિક પૂર્વે પેન્શનના બહાને નાણાંનું વિતરણ, ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૧૨૩ના અથ માં સ્પષ્ટ અને નિર્વિવાદ રીતે ભ્રષ્ટ આચરણ તરીકે ગણવાનું રહેશે. આ ગંભીર આક્ષેપને, સામાવાળાએ પોતાના આક્ષેપના સમર્થનમાં રજૂ કરેલા સાક્ષીઓના પુરાવાના પ્રકાશમાં, કસોટી પર ચકાસવો પડશે જેથી નિશ્ચિત નિષ્કર્ષ પર આવી શકાય કે ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપને માન્ય રાખવા માટે તે સાક્ષીઓ પર ભરોસો રાખવા યોગ્ય છે કે નહીં. [ફકરો ૪૭] [૩૮૯–એફ–એચ; ૩૯૦–એ–બી]

૪.૫. કેટલીક મહિલાઓને આંગણવાડી કાર્યકર તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવી હોવાના આક્ષેપ અંગે, આંગણવાડી કાર્યકરોની નિમણૂક વર્ષ ૨૦૦૧માં કરવામાં આવી હોય તો પણ, તે સ્પષ્ટપણે ગેરકાયદેસર હોવાનું માનવામાં આવી શકતું નથી, કારણ કે સંબંધિત સમયે અપીલકર્તા સામાજિક સુરક્ષા મંત્રી હતા અને તેથી આ અવધિ દરમિયાન કરવામાં આવેલી કોઈપણ નિમણૂક મતદાતાઓને પ્રભાવિત કરવા માટે ભ્રષ્ટ આચરણમાં લિપ્તતા તરીકે આક્ષેપિત કરી શકાતી નથી, કારણ કે આ નિમણૂકો વર્ષ ૨૦૦૧માં, અપીલકર્તા ચૂંટણીમાં ઉમેદવાર બન્યા તેનાથી ઘણાં પહેલાં કરવામાં આવી હતી. આંગણવાડી કાર્યકરોની ગેરકાયદેસર નિમણૂકનો આક્ષેપ કરતાં અપીલકર્તાએ જેમના ઉપર ભરોસો મૂક્યો છે તે આંકો કોઈ પણ રીતે સામાવાળાના કેસને મજબૂત બનાવતા નથી. અપીલકર્તાને અરજદારોને આંગણવાડી કાર્યકર તરીકે નિયુક્ત કરવામાં સાધક માનવામાં આવી શકતા નથી, કારણ કે તેઓ મંત્રી પદે રહ્યા નહોતા અને સ્વતંત્ર ઉમેદવાર તરીકે પોતાની ઉમેદવારી પહેલેથી જ જાહેર કરી ચૂક્યા હતા, કેમ કે તેમણે ૧૨/૦૧/૨૦૦૨ના રોજ મંત્રીપદેથી રાજીનામું આપ્યા બાદ અને ૨૩/૦૧/૨૦૦૨ના રોજ પોતાનું ઉમેદવારીપત્ર દાખલ કર્યા બાદ આંગણવાડી કાર્યકરની નિમણૂક કરવાનો કોઈ કાનૂની અધિકાર રહ્યો નહોતો. [ફકરો ૬૪] [૩૯૯–એફ–એચ; ૪૦૦–એ–સી]

૪.૬. સામાવાળાના કેસના સમર્થનમાં વડી અદાલતે જેના પર આધાર

મૂક્યો હતો એવા ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૯, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦ અને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૧ના પુરાવામાં ગંભીર ખામીઓ અને અસંગતતાઓ નોંધાઈ હતી. આ સાક્ષીઓને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી ૧– ચાઇલ્ડ ડેવલપમેન્ટ પ્રોજેક્ટ ઓફિસર; ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી ૨– જિલ્લા કાર્યક્રમ કાર્યાલયના કાર્યાલયમાં સોશિયલ સિક્યુરિટી સુપરિન્ટેન્ડન્ટ; ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી ૪– સ્ટેટ બેંક ઓફ પટિયાલાના આસિસ્ટન્ટ મેનેજર; ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી ૫– ડીસ્ટ્રિક્ટ સોશિયલ સિક્યુરિટી ઓફિસર; ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી ૬– સી.ડી.પી.ઓ. બ્લોક અને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી ૭– સી.પી.ડી.ઓ. બ્લોક, જેઓ પેન્શન મંજૂર કરવાની તેમજ વર્ષ ૨૦૦૧માં, જ્યારે અપીલકર્તા સોશિયલ સિક્યુરિટી મંત્રી હતા અને ચૂંટણીમાં ઉમેદવાર નહોતા, ત્યારે આંગણવાડી કાર્યકરોને નિમણૂક આપવાની સક્ષમ સત્તાઓ હતાં, તેમની સામે સ્વતંત્ર અને વિશ્વસનીય સાક્ષી ગણાવી શકાય તેમ નહોતાં; તેથી તેમના પુરાવાને બાજુએ મૂકી ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી ૯, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી ૧૦ અને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી ૧૧ના પુરાવા પર આધાર રાખવો યોગ્ય ન હતો, કારણ કે તે અત્યંત અસ્થિર, આત્મલક્ષી અને નબળા સ્વરૂપના હતા. વડી અદાલતે સ્પષ્ટ રીતે ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપને, જે અપીલકર્તાએ ૨૫.૧.૨૦૦૨ના રોજ ઉમેદવારીપત્ર દાખલ કરતાં અગાઉના સમયગાળાને સંબંધિત હતો, તેના સાથે ગોટાળો કરી દીધો હતો અને અપીલકર્તાની ચૂંટણી રદ કરી હતી; તે પણ પુરાવાની સાવચેતીપૂર્ણ અને સૂક્ષ્મ તપાસ કર્યા પછી નહીં, પરંતુ માત્ર સમગ્રી દૃષ્ટિએ એવો અભિપ્રાય લઈને કે અપીલકર્તાએ ભ્રષ્ટ આચરણ

કર્યું હતું, જ્યારે એ માટે મુખ્યત્વે માત્ર ત્રણ સાક્ષીઓના પુરાવા પર નિર્ભર કરવામાં આવ્યું હતું, જેમની સાક્ષી ન તો સ્વતંત્ર હતી અને ન તો અસંગતતાઓથી મુક્ત હતી, અને વધુમાં વધુ સામાન્ય સ્વરૂપની હતી. [પરા ૬૫] [૪૦૦–ડી–એચ]

૪.૭. પુરાવાની અતિસૂક્ષ્મ તપાસણી કરતાં, અપીલકર્તાની ચૂંટણી માત્ર ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી ૯, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી ૧૦, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી ૧૧ ની સાક્ષી પર રદ કરી શકાતી નહોતી, કારણ કે તેઓ તપાસણીની કસોટી પર એટલા પ્રમાણમાં ઊતરી શક્યા નહોતા કે, અપીલકર્તાએ ભ્રષ્ટ આચરણ કર્યું હોવાનો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હોવા છતાં, દર્શાવવામાં આવેલા કારણોસર તેમાંથી એવો અનિવાર્ય નિષ્કર્ષ નીકળી આવતો નહોતો કે અપીલકર્તાએ માત્ર એ હકીકતના આધારે ભ્રષ્ટ આચરણ કર્યું હતું કે તેણે પોતાના મતવિસ્તારના મતદારોને વૃદ્ધાવસ્થા પેન્શન અથવા વિકલાંગ અને વિધવા પેન્શનનું વિતરણ કર્યું હતું, જ્યારે તે સામાજિક સુરક્ષા મંત્રીનું ખાતું ધરાવતા મંત્રી હતા, જેના કાર્યક્ષેત્રમાં પેન્શનની મંજૂરી અને વિતરણ આવતું હતું, અને તે તેમના સત્તાવાર કર્તવ્યના સ્પષ્ટ પાલનરૂપ હતું. આ કથિત બાબત કે આ કામ તેમણે મંત્રીપદ પરથી હટ્યા પછી અને ચૂંટણી લડવા માટેનું ઉમેદવારીપત્ર દાખલ કર્યા પછી પણ કર્યું હતું, તે નિર્વિવાદ અને નિખાલસ પુરાવાથી સાબિત થઈ શકી નહોતી, કારણ કે તે તારીખોએ તેઓ મંત્રી રહ્યા નહોતા, તેથી રોકડ વિતરણ માટે પેન્શનના ફોર્મ ભરવાની ઔપચારિકતા પૂર્ણ થાય તેની ખાતરી

કરવા માટે અપીલકર્તા પાસે કોઈ કારણ જ નહોતું. પ્રતિસાદીની ચોક્કસ દલીલ એ છે કે મતદારોને પ્રભાવિત કરવા માટે પેન્શનનું વિતરણ કરવામાં આવ્યું હતું; ત્યારે મંત્રી તરીકેની હેસિયતમાં કરવામાં આવેલું કોઈપણ વિતરણ, જો તે તેમના મંત્રીપદના કાર્યકાળ દરમિયાન કરવામાં આવ્યું હોય, તો તેને કાયદેસર રીતે દોષારોપિત કરી શકાય તેમ નહોતું અને અપીલકર્તા મંત્રી રહ્યા નહોતા ત્યારબાદ તેઓ કાયદેસર રીતે પેન્શન વિતરણ કરવા હકદાર નહોતા; તેથી, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી ૧૦–સરપંચની મદદથી તેના પર દબાણ કરી પેન્શનના ફોર્મ ભરાવવાની ઔપચારિકતા પૂર્ણ કરાવવી, ગેરકાયદે પેન્શન વિતરણ જે ભ્રષ્ટ આચરણ સમકક્ષ ગણાય તેવો આક્ષેપ સાબિત કરવા માટે કોઈ અર્થ કે કારણ ધરાવતી નહોતી. [પરિચ્છેદ ૬૬] [૪૦૧–એ–એફ]

રમાકાંત માયેકર વિ. સેલિન ડી'સિલ્વા (૧૯૯૬) ૧ એસસીસી ૩૯૯; એમ. ચિન્નસામી વિ. કે. સી. પલાનિસામી (૨૦૦૪) ૬ એસસીસી ૩૪૧; સુભાષ દેસાઈ વિ. શરદ જે. રાવ એઆઈઆર ૧૯૯૪ એસસી ૨૨૭૭ – નો સંદર્ભ લેવાયો.

કેસ કાનૂન સંદર્ભ:

૨૦૦૯ (૧૦) એસ.સી.સી. ૫૪૧, ૫૪૮ નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો. પરિચ્છેદ ૨૧, ૩૫, ૩૬

૨૦૦૯ (૯) એસીસીસી ૩૧૦ નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. પરા ૨૧, ૩૫

૨૦૦૨(૧) એસ.સી.સી. ૪૯૯ નો સંદર્ભ લેવાયો. પરિચ્છેદ ૨૧, ૨૩, ૩૫

૧૯૮૬ (સપ્લી.) એસ.સી.સી. ૩૧૫ નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો. પરા ૨૧, ૩૫

૧૯૯૬ (૧) એસ.સી.સી. ૩૯૯ નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો. પેરા ૨૩

૨૦૦૪ (૬) એસ.સી.સી. ૩૪૧ નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો. ફકરો ૨૩

એ.આઈ.આર. ૧૯૯૪ એસ.સી. ૨૨૭૭ નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો. પરિછેદ ૩૦

૨૦૦૦ (૧) એસ.સી.સી. ૪૮૧ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો. પરિચ્છેદ ૩૧

૨૦૦૪ (૭) એસ.સી.સી. ૧૮૧ નો સંદર્ભ લેવાયો. પરા ૩૮, ૩૯

૧૯૯૪ (૨) એસ.સી.સી. ૩૯૩નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો. પરિછેદ ૪૪

૧૯૮૨ (૧) એસસીસી ૪૪૨ નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો. પરિછેદ ૪૫

૧૯૯૫ (૫) એસસીસી ૩૬૦ નો સંદર્ભ લેવાયો. પરા ૪૮

૧૯૭૦ (૩) એસ.સી.સી. ૨૩૯ નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો. પરા ૪૮

૧૯૭૫ (૪) એસ.સી.સી. ૮૪૯ નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો. પેરા ૪૮

૧૯૮૪ (૨) એસ.સી.સી. ૬૪ નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો. પરા ૪૮

૧૯૯૪ સપ્. (૩) એસ.સી.સી. ૫ નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો. પરા ૪૮

૧૯૮૫ (૧) એસ.સી.સી. ૯૧ નો સંદર્ભ લેવાયો છે. પરા ૪૯

૧૯૮૫ (૧) એસ.સી.સી. ૩૭૦ નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો. પરિચ્છેદ ૪૯

દીવાની અપીલી અધિકારક્ષેત્ર **:** દીવાની અપીલ નં**.** ૨૭૧૯ સન ૨૦૦૬**.**

ચંડીગઢ ખાતે પંજાબ અને હરિયાણાની વડી અદાલતના ચૂંટણી અરજી નં. ૨૨/૨૦૦૪ માં તા. ૨૮/૦૪/૨૦૦૬ ના ચૂકાદા અને આદેશમાંથી.

વિજય હંસારિયા, કે.એસ. સિદ્ધુ, સ્નેહા કાલિતા, ઋતેશ રત્નમ, જવાહર

લાલ, અમિત કુમાર અપીલકર્તા તરફથી.

કામિની જયસ્વાલ, અભિમાન્યુ શ્રેષ્ઠા સામાવાળા તરફે.

અદાલતનો ચુકાદો નીચે મુજબ પ્રગટ કરવામાં આવ્યો હતો દ્વારા

જ્ઞાન સુધા મિશ્રા, ન્યાયમુર્તિશ્રી

૧. લોકોના પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ની કલમ ૧૧૬અ હેઠળ (આગળ "૧૯૫૧નો અધિનિયમ" તરીકે ઉલ્લેખિત) આ અપીલ દાખલ કરવામાં આવી છે, જેમાં પંજાબ અને હરિયાણા વડી અદાલતે ચૂંટણી અરજી નં. ૨૨/૨૦૦૨માં તા. ૨૮ એપ્રિલ, ૨૦૦૬ના રોજ આપેલા ચુકાદા અને આદેશને પડકારવામાં આવ્યો છે; જેના પરિણામે અપીલકર્તા ગોવિંદ સિંહની, પંજાબ વિધાનસભાના અનામત ૮૨–શેરપુર (એસ.સી.) વિધાનસભા મતવિસ્તારથી તા. ૧૩ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૨ના રોજ યોજાયેલી એમ.એલ.એ. તરીકેની ચૂંટણી અમાન્ય જાહેર કરવામાં આવી હતી અને તેથી તે રદ કરવામાં આવી હતી, તેમજ સામાવાળા શ્રીમતી હરચંદ કૌરને રૂપિયા ૫૦,૦૦૦/– ખર્ચ તરીકે મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા.

૨. અપીલકર્તાની ચૂંટણીને સામાવાળા– શ્રીમતી હરચંદ કૌર દ્વારા પડકારવામાં આવી હતી, જે પરાજિત ઉમેદવાર છે અને મતદાનમાં તેણીએ ત્રીજું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું હોવા છતાં, તેણીએ ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૧૨૩ (૧) (એ) ના અર્થમાં તેના વિરુદ્ધ ભ્રષ્ટ આચરણનો આક્ષેપ કરીને અપીલકર્તાની ચૂંટણીને પડકારેલી હતી.

૩. અપીલકર્તાની ચૂંટણીને પડકારવાના આધારરૂપ બનેલી ચૂંટણી અરજીની આવશ્યક વિગતો પરથી પ્રગટ થાય છે કે ૨૬ જૂન, ૨૦૦૧ના રોજ પંજાબના રાજ્યપાલે લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ની કલમ ૧૫ હેઠળ જાહેરનામું બહાર પાડી પંજાબ વિધાનસભાની રચના કરવા માટે પંજાબની તમામ મતવિસ્તારોમાંથી વિધાનસભાના સભ્યોની ચૂંટણી જાહેર કરી હતી. સંબંધિત સમયમાં અપીલકર્તા–ગોવિંદ સિંહ સામાજિક સુરક્ષા, મહિલા અને બાળ વિકાસ પ્રધાન તરીકે કાર્યરત હતા અને અપીલકર્તા જે સત્તાધારી પક્ષ સાથે સંકળાયેલા હતા તે શિરોમણી અકાલી દળ (બાદલ) હતો. તેમ છતાં, સ્વીકાર્ય રીતે અપીલકર્તાએ ૧૨ જાન્યુઆરી, ૨૦૦૨ના રોજ અકાલી દળની પ્રાથમિક સભ્યપદેથી રાજીનામું આપ્યું, કારણ કે તેમને ઉક્ત વિધાનસભા મતવિસ્તારમાંથી ચૂંટણી લડવા પક્ષનું ટિકિટ આપવામાં આવ્યું નહોતું. ચૂંટણી આયોગે ચૂંટણી કાર્યક્રમ પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો, જેમાં ઉમેદવારીપત્રક દાખલ કરવાની છેલ્લી તારીખ ૨૩ જાન્યુઆરી, ૨૦૦૨ દર્શાવવામાં આવી હતી અને ઉમેદવારીપત્રકોની તપાસ માટેની તારીખ ૨૪/૦૧/૨૦૦૨ નક્કી કરવામાં આવી હતી. કાર્યક્રમમાં વધુમાં દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે ઉમેદવારી પાછી ખેંચવાની છેલ્લી તારીખ ૨૮ જાન્યુઆરી, ૨૦૦૨ રહેશે, ત્યારબાદ ૧૩ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૨ના રોજ મતદાન થવાનું હતું અને અંતે ૨૪ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૨ના રોજ મતોની ગણતરી થવાની હતી.

૪. ચૂંટણી પંચ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલ ઉપરોક્ત કાર્યક્રમને ધ્યાનમાં રાખીને, અપીલકર્તા – ગોવિંદ સિંહ અને અન્ય નવ વ્યક્તિઓએ આરક્ષિત ૮૨–શેરપુર (એસ.સી.) વિધાનસભા મતવિસ્તારની ચૂંટણી લડવા માટે ઉમેદવારીપત્રો દાખલ કર્યા હતા. અપીલકર્તાએ સ્વતંત્ર ઉમેદવાર તરીકે ઉમેદવારીપત્ર દાખલ કર્યું હતું, કારણ કે તેણે શિરોમણી અકાલી દળ (બાદલ) પક્ષની સભ્યતા પરથી રાજીનામું આપ્યું હતું.

૫. સંબંધિત મતવિસ્તાર માટેની ચૂંટણી કાર્યક્રમ મુજબ ૧૩મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૧ના રોજ યોજાઈ હતી અને મતગણતરી થયા બાદ ૨૪ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૨ના રોજ પ્રક્રિયા અંતે પૂર્ણ થઈ હતી, જ્યારે અપીલકર્તાને અનામત ૮૨–શેરપુર (એસ.સી.) વિધાનસભા મતવિસ્તારમાંથી ચૂંટાયેલ જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો, કારણ કે તેને સર્વાધિક ૩૦૧૩૨ મત મળ્યા હતા. પરત ફરેલ ઉમેદવાર એટલે કે અપીલકર્તા–ગોવિંદ સિંહના સૌથી નજીકના પ્રતિસ્પર્ધી શિરોમણી અકાલી દળ (બાદલ)ના પિયારા સિંહ હતા, જેમના પક્ષે ૨૬૫૨૫ મત પડ્યા હતા, અને હરીફ સામાવાળા – શ્રીમતી હરચંદ કૌર તૃતીય સ્થાને રહ્યા હતા, જેમના પક્ષે ૧૯૪૩૯ મત પડ્યા હતા. સ્વીકાર્ય રીતે, આ ત્રણેય ઉમેદવારોએ જે વિધાનસભા મતવિસ્તારમાં ચૂંટણી લડી હતી ત્યાં કુલ પડેલા મતોની સંખ્યા ૯૦૮૮૨ હતી.

૬. સામાવાળા – શ્રીમતી હરચંદ કૌર, ચૂંટણીમાં પરાજિત થયા બાદ

ચૂંટણીના પરિણામથી વ્યથિત થઈ હતી, કારણ કે તેને એવી શંકા ઉત્પન્ન થઈ હતી, જે સ્પષ્ટપણે તેની તરફથી મોડેથી થયેલી અનુભૂતિ હતી, કે ચૂંટાયેલા ઉમેદવાર અર્થાત્ અહીંના અપીલકર્તા, ગોવિંદ સિંહે, ચૂંટણી પ્રક્રિયામાં ભ્રષ્ટ આચરણોમાં પ્રવૃત્તિ કરી હતી, જેના કારણે તે વિજેતા ઉમેદવાર તરીકે બહાર આવી શકી નહોતી. આથી તેણીએ પંજાબ અને હરિયાણા વડી અદાલતમાં ચૂંટણી અરજી નં. ૨૨/૨૦૦૨ દાખલ કરવા પ્રેરણા પામી, જેમાં તેણીએ અપીલકર્તાની પ્રેરણાથી થયેલ ગેરકાયદેસર ઉલ્લંઘન અને કૃત્યોના આક્ષેપો સાથે અરજદારની ચૂંટણીને પડકાર્યો હતો, જે ૧૯૫૧ ના અધિનિયમની કલમ ૧૨૩(૧) સાથે વંચાતી કલમ ૧૦૦(૧)(બી) ના અર્થમાં ભ્રષ્ટ આચરણમાં પ્રવૃત્તિ ગણાતી હતી.

૭. તેણીએ આક્ષેપિત ભ્રષ્ટ આચરણ અંગે પોતાની કથિત દલીલની વિગતો વિસ્તૃત કરતાં, જેના આધાર પર સામાવાળા શ્રીમતી કૌરે અપીલકર્તા–ગોવિંદ સિંહની ચૂંટણીને પડકારતી વડી અદાલતમાં ચૂંટણી અરજી દાખલ કરી હતી, એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે પરત ફરેલા ઉમેદવારે રાજ્ય કેબિનેટમાં સામાજિક સુરક્ષા પ્રધાનનો હોદ્દો સંભાળતા વખતે, પ્રક્રિયાનું ઉલ્લંઘન કરીને, ચૂંટણી ૨૦૦૨ માં લાભ મેળવવાના ઈરાદાથી પોતાની સત્તાનો દુરુપયોગ કર્યો હતો, કારણ કે તેણે શેરપુર મતવિસ્તારના રહેવાસીઓના હિતમાં વૃદ્ધાવસ્થા/વિધવા/દિવ્યાંગ પેન્શન મંજૂર કરીને મુક્ત કર્યા હતા અને આવનાર ચૂંટણીમાં મતદાતાઓના મતો પ્રાપ્ત કરવાની દૃષ્ટિએ આ સ્પષ્ટપણે કરવામાં

આવ્યું હતું. ૧૬ વ્યક્તિઓની તેમની સરનામાં સાથેની યાદી તથા તે વ્યક્તિઓ સંબંધિત કેટલાક પ્રારૂપો પણ આપવામાં આવ્યા હતા, જે દર્શાવતા હતા કે અરજદારએ તેમની પેન્શન સીધી જ મંજૂર કરી હતી.

૮. અહીંની સામાવાળા શ્રીમતી હરચંદ કૌરે વધુમાં આક્ષેપ કર્યો કે પરત આવેલ ઉમેદવાર, અહીંના અપીલકર્તાએ, સામાજિક સુરક્ષા વિભાગના પ્રભારી કેબિનેટ મંત્રીનું પદ ધારણ કરતાં વખતે પોતાની સત્તાનો દુરુપયોગ કર્યો હતો અને તેના મતવિસ્તારની વિવિધ મહિલા મતદારોને ૨૮.૨.૨૦૦૨ સુધીની અવધિ માટે આંગણવાડી કાર્યકર તરીકે નોકરી અપાવી હતી અને તેમને સેવામાં આ હેતુથી રાખવામાં આવી હતી કે તેઓને તેની ચૂંટણીનું કાર્ય કરવા, પોતાના મત તેને આપવા તેમજ ૧૩/૦૨/૨૦૦૨ના રોજ યોજાનારી ચૂંટણીમાં મતવિસ્તારમાં તેના પક્ષે અન્ય મતોનું સંચાલન કરવા માટે દબાણ કરી શકાય. આવી ૧૩ મહિલાઓની તેમના સરનામા સહિતની યાદી, આવા જ એક નિમણૂકપત્રની સાચી ભાષાંતરિત નકલ સાથે આપવામાં આવી હતી. આ તથ્યો પર આધાર રાખીને, સામાવાળાએ આક્ષેપ કર્યો કે અપીલકર્તા ચૂંટણીમાં મત પ્રાપ્ત કરવાની દૃષ્ટિએ ભ્રષ્ટ આચરણ કરવામાં દોષિત છે, જે ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૧૨૩ હેઠળ આવરી લેવાયેલ છે.

૯. સામાવાળા શ્રીમતી હરચંદ કૌરે ત્રીજો આક્ષેપ પણ કર્યો હતો અને ભ્રષ્ટ આચરણનો આરોપ મૂકતાં જણાવ્યું હતું કે પરત ફરેલ ઉમેદવાર ગોવિંદ સિંહ—જે

હાલની અપીલમાં અપીલકર્તા છે—એ પોતાના માટે મત આપવાનો વચન મેળવો તે બદલ મતદારોમાં સીધા તેમજ પોતાની સંમતિથી પોતાના એજન્ટો દ્વારા પણ નાણાં વહેંચ્યાં હતાં, અને તે સમયે ગામના માનનીય વ્યક્તિઓ હાજર હતાં જેમણે તેમની તરફથી જામીનદારી આપી હતી. અપીલકર્તાએ એ પણ વચન આપ્યું હતું કે જો તેને મત અપાશે અને તે વિજયી ઉમેદવાર તરીકે ચૂંટાઈ આવશે, તો તે નાળાઓ તથા અનેક પક્કા ફૂટપાથો અને રસ્તાઓના નિર્માણને સુગમ બનાવશે. આ મુદ્દે વધુ સ્પષ્ટતા કરતાં, અહીંની સામાવાળાએ આક્ષેપ કર્યો હતો કે અપીલકર્તા શ્રી ગોબિંદ સિંહે મત મેળવવા માટે વિવિધ સ્થળોએ રોકડ રકમ ચૂકવી હતી, જેમ કે તે વિસ્તારમાંના માનનીય વ્યક્તિઓ, નામે અવતાર સિંહ, પુત્ર બલદેવ સિંહ, બલબીર સિંહ, પુત્ર બુધ સિંહ, બંને નિવાસી ગામ અને પોસ્ટ ઓફિસ લડ્ડા, તાલુકો ધુરી, જિલ્લો સંગરૂર; જસપાલ સિંહ, સરપંચ, ગામ બીર મામગઢ, તાલુકો માલેકોટલા, જિલ્લો સંગરૂર; અને રમઝાન ખાન, સરપંચ, ગામ જટેવાલ, તાલુકો માલેરકોટલા, જિલ્લો સંગરૂર, દ્વારા માહિતી આપવામાં આવી હતી. તેમ છતાં, આ તમામ વ્યક્તિઓમાંથી માત્ર બલબીર સિંહને જ પછીથી સામાવાળાએ પોતાની ચૂંટણી અરજીમાં દાખલ કરેલી સાક્ષીઓની યાદીમાં દર્શાવ્યો હતો. ત્યારબાદ તેને સાક્ષી તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ તે મત માટે રોકડ રકમ આપ્યાના આક્ષેપને સાબિત કરી શક્યો નહોતો; તેને માત્ર અરજદારીએ વિવિધ સ્થળોએ ધર્મના આધારે વૈરભાવ પ્રસરાવવા ભાષણો આપ્યાં હતાં તે આક્ષેપ સાબિત કરવા માટે જ સાક્ષી તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યો હતો. તેમ છતાં, અંતે સામાવાળા દ્વારા તેની ક્યારેય તપાસ કરવામાં આવી

નહોતી.

૧૦. આ રીતે, પરાજિત ઉમેદવાર સુશ્રી હરચંદ કૌર – જે આ મામલામાં સામાવાળા છે – દ્વારા કરવામાં આવેલા સમગ્ર આક્ષેપોનો સાર અને તાત્પર્ય એ છે કે અપીલકર્તા–પરત ફરેલા ઉમેદવાર શ્રી ગોવિંદ સિંહે પોતાના સમર્થકોના સક્રિય સમર્થન સાથે ભ્રષ્ટ આચરણ કર્યું હતું અને પોતાના પક્ષમાં મત આપનારાઓને ભેટના સ્વરૂપમાં તેમજ રોકડ રકમ આપવાના વચનના સ્વરૂપમાં લાંચની ઓફર કરી હતી. તેથી ચૂંટણી દુષિત બની ગઈ હતી અને આથી તે ભ્રષ્ટ આચરણ કરવાના દોષિત છે, જે ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૧૨૩ (૧) એ (બી) અને બી (બી) હેઠળ આવરી લેવામાં આવે છે, જેના કારણે ૧૩મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૨ના રોજ યોજાયેલી ચૂંટણી રદ કરવામાં આવવી યોગ્ય છે, કારણ કે અપીલકર્તાના પ્રેરણે થયેલ ભ્રષ્ટ આચરણ ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૧૨૩ હેઠળ આવરી લેવામાં આવે છે.

૧૧. અપીલકર્તા શ્રી સિંહે તા. ૧૨ ઓગસ્ટ, ૨૦૦૨ના રોજ ચૂંટણી અરજી અંગે પોતાનું લેખિત નિવેદન દાખલ કરીને તેનો જવાબ આપ્યો, જેમાં તેમણે પ્રારંભે પ્રાથમિક વાંધો ઉઠાવ્યો હતો કે ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપોને લગતા કોઈ જરૂરી તથ્યો અને જરૂરી વિગતો અરજીમાં દર્શાવવામાં આવ્યા નથી તથા સમય, તારીખ અને સ્થળનો પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નથી અને તેથી વર્તમાન સામાવાળા/અરજદાર દ્વારા કોઈ કાર્યવાહીનું કારણ દર્શાવવામાં આવ્યું ન

હોવાથી તેવા આક્ષેપોની સામગ્રી કાઢી નાખવા પાત્ર હતી. આગળ એવો પણ દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે ચૂંટણી અરજીની કોઈ પ્રમાણિત અથવા સાચી નકલ અરજદારને પાઠવવામાં આવી નહોતી અને અરજીનું સત્યાપન પણ ૧૯૫૧ના અધિનિયમ તેમજ નાગરિક પ્રક્રિયા સંહિતા મુજબ કરવામાં આવ્યું નહોતું, જેના કારણે તે પણ ક્ષતિગ્રસ્ત હતી, કારણ કે ૧૯૫૧ના અધિનિયમની આવશ્યકતાઓ મુજબ ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપોના સમર્થનમાં સોગંદનામું દાખલ કરવામાં આવ્યું નહોતું. જ્યાં સુધી અરજીમાં કરાયેલા આક્ષેપોના ગુણદોષનો પ્રશ્ન છે, તે તમામનો ઇનકાર કરવામાં આવ્યો હતો અને સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું હતું કે પરત આવેલ ઉમેદવાર/અહિંનો અપીલકર્તા પહેલેથી જ તા. ૧૨ જાન્યુઆરી, ૨૦૦૨ના રોજ સામાજિક સુરક્ષા મંત્રી તરીકેની સરકારી પદવીમાંથી તેમજ શિરોમણી અકાલી દળની પ્રાથમિક સભ્યતામાંથી રાજીનામું આપી ચૂક્યો હતો. અપીલકર્તાએ રજૂ કર્યું હતું કે પેન્શનને મંજૂરી આપવાની અથવા મુક્ત કરવાની કાર્યવાહી જિલ્લા કક્ષાની સત્તાધિકારીઓ દ્વારા કરવામાં આવતી હતી અને તે સમયે મંત્રી રહેલા અપીલકર્તાએ વધુમાં વધુ સ્વીકાર માટે ભલામણ જ કરી હતી, જે હંમેશા આવી પેન્શન માટેના કાનૂની ધોરણોને આધીન હતી. વધુમાં એવું જણાવાયું હતું કે પ્રતિવાદિનીએ વડી અદાલતમાં પોતાની ચૂંટણી અરજી સાથે જોડેલા બધા દસ્તાવેજો વર્ષ ૨૦૦૧ના સમયગાળાને સંબંધિત હતા અને તેથી ચૂંટણીના સમયગાળા એટલે કે તા. ૨૩ જાન્યુઆરી, ૨૦૦૨થી તા. ૨૪ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૨ સુધીના સમય માટે અસંગત હતા. પ્રતિવાદિનીએ જોડેલી પેન્શન મેળવનારાઓની પાસબુક્સ માત્ર ૨૦૦૧માં

પેન્શન ખાતાઓમાં પેન્શનની સામાન્ય જમા થતી પ્રવાહિતા દર્શાવતી હતી અને તેમાં એવો એક પણ ઉલ્લેખ નહોતો કે આ પેન્શન ૨૦૦૨માં અરજદાર દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવી હતી, કારણ કે તેના રાજીનામા બાદ એ સ્વભાવતઃ અશક્ય હતું. આગળ એવું પણ જણાવાયું હતું કે કોઈપણ આક્ષેપમાં તારીખ, સમય અને સ્થળ સંબંધિત જરૂરી તથ્યો તથા જરૂરી વિગતો સામેલ નહોતા, જે આક્ષેપને સમર્થન આપી શકે.

૧૨. ત્યારબાદ સામાવાળા શ્રીમતી હરચંદ કૌરે લેખિત જવાબના પ્રત્યુત્તરમાં પુનરાવર્તન અરજી દાખલ કરી, જેમાં ચૂંટણી અરજીમાં દર્શાવાયેલા તથ્યોનું પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યું હતું, જેથી આ દલીલ કરી શકાય કે અપીલકર્તાએ વાસ્તવમાં ચૂંટણીમાં પોતાની જીત નિશ્ચિત કરવા માટે ભ્રષ્ટ આચરણમાં પ્રવૃત્તિ કરી હતી.

૧૩. ઉપરોક્ત કેસ અને હરીફ પક્ષકારોના સામાવાળા કેસમાં વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે પ્રારંભમાં કુલ નવ મુદ્દાઓ ઘડ્યા હતા, પરંતુ અંતે નીચેના મુદ્દાઓ સુધી પોતાને મર્યાદિત રાખ્યા:

> ૫. શું સામાવાળા તેના દ્વારા અથવા તેની સંમતિથી કરાયેલ ભ્રષ્ટ આચરણો માટે, જેમનો ઉલ્લેખ ફકરા નં. ૧૨, ૧૩, ૧૪, ૧૭, ૧૮, ૧૯, ૨૦, ૨૧, ૨૨, ૨૩, ૨૪, ૨૫ અને ૨૬ માં કરવામાં આવ્યો છે, દોષિત છે, જેઓએ ચૂંટણીના પરિણામને તાત્વિક રીતે અસર કરી હતી અને તેથી

તેની ચૂંટણી રદ કરવી યોગ્ય બને છે કે નહીં.

૬. શું જન પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૧૨૩ હેઠળ પરત ફરેલ ઉમેદવાર અથવા તેના ચૂંટણી એજન્ટ દ્વારા, અથવા પરત ફરેલ ઉમેદવાર અથવા તેના ચૂંટણી એજન્ટની સંમતિથી અન્ય કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા, કોઈ ભ્રષ્ટ આચરણ (લાંચ, મતદારને મત આપ્યો હોવા બદલ અથવા મત આપવાથી વિરત રહેવા બદલ ઈનામરૂપે કોઈ ભેટ અથવા રકમની ઓફર કરવી, અથવા તેને કોઈ અન્ય મતદાર હક્કનો ઉપયોગ કરવા પ્રેરવાના હેતુથી કોઈ વ્યક્તિને અનુતોષણ આપવું) કરવામાં આવ્યું છે કે કેમ—

૭. શું પરત ફરેલા ઉમેદવાર દ્વારા, અથવા તેની સંમતિથી અન્ય વ્યક્તિઓ દ્વારા, જે વિભાગમાં તે મંત્રી હતો તે સામાજિક સુરક્ષા, મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગ મારફતે, ઉમેદવારી નોંધાવવાના દિવસ અને મતદાનના દિવસ વચ્ચે, મતવિસ્તારમાંના મતદાતાઓને તેને મત આપવા પ્રેરિત કરવા માટે વૃદ્ધાવસ્થા પેન્શન વગેરેના બહાને નાણાંનું વિતરણ કરવું, કલમ ૧૦૦(૧)(બી) હેઠળ ભ્રષ્ટ આચરણ ગણાય છે કે નહીં—

૯. શું પરત ફરેલ ઉમેદવારે પોતે અથવા તેના તરફથી અથવા તેની સંમતિથી, સામાજિક સુરક્ષા, મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગ દ્વારા, તેના મતવિસ્તારમાં મતદારોને તેના પક્ષે મત આપવા પ્રેરિત કરવા માટે, આંગણવાડી કાર્યકરો તરીકે નિર્ધારિત અવધિ માટે મોટી સંખ્યામાં નવી

નિમણૂકો આપી હતી અને આ રીતે અધિનિયમ હેઠળ ભ્રષ્ટ આચરણ કર્યું હતું–

૧૪. આ રીતે, વડી અદાલતે ભલે શરૂઆતમાં સામાવાળા દ્વારા દાખલ કરાયેલ ચૂંટણી અરજીના આધારે નવ મુદ્દાઓ ઘડ્યા હતા, છતાં અંતે તે માત્ર પરત ફરેલા ઉમેદવારની ચૂંટણીને પડકારવા સુધી મર્યાદિત રહી, અને તે પણ માત્ર ભ્રષ્ટ આચરણના આધારે, જેમ કે ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૧૨૩(૧) સાથે કલમ ૧૦૦(૧)(બી) વાંચવામાં આવે ત્યારે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે, જેમાં 'લાંચ'ને ભ્રષ્ટ આચરણ માનવામાં આવ્યું છે, અર્થાત્ ઉમેદવાર અથવા તેના એજન્ટ દ્વારા, અથવા ઉમેદવાર અથવા તેના ચૂંટણી એજન્ટની સંમતિથી કોઈ અન્ય વ્યક્તિ દ્વારા, કોઈપણ વ્યક્તિને કોઈ પ્રલોભન, ભેટ, પ્રસ્તાવ અથવા વચન આપવું, જેનો હેતુ સીધો અથવા પરોક્ષ રીતે તેને ચૂંટણીમાં મત આપવા પ્રેરિત કરવાનો અથવા મતદાનથી દૂર રહેવા પ્રેરિત કરવાનો હોય, અથવા ચૂંટણીમાં મત આપ્યો હોવા અથવા મતદાનથી દૂર રહ્યો હોવા બદલ ઈનામરૂપ હોય. તેથી, વડી અદાલતે કરેલી મૌખિક અને દસ્તાવેજી પુરાવાની મૂલવણી ઉપરોક્ત રીતે ઉદ્ધૃત કરવામાં આવેલા મુદ્દા નં. ૫, ૬, ૭ અને ૯ સુધી મર્યાદિત રહી કે શું પરત ફરેલો ઉમેદવાર તેના વિરુદ્ધ આક્ષેપિત ભ્રષ્ટ આચરણ માટે દોષી છે, અથવા તે ભ્રષ્ટ આચરણ તેના દ્વારા, અથવા તેના ચૂંટણી એજન્ટ દ્વારા, અથવા પરત ફરેલા ઉમેદવાર–અત્રેના અપીલકર્તાની સંમતિથી કોઈ અન્ય વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવ્યું છે કે કેમ. વડી અદાલતે કરેલી મૂલવણીથી એ પણ

સૂચિત થાય છે કે તેણે મુદ્દા નં. ૭ને પણ ધ્યાનમાં લીધો હતો, એટલે કે નામાંકનના દિવસે અને મતદાનના દિવસે વચ્ચે પરત ફરેલા ઉમેદવાર દ્વારા, અથવા તેની સંમતિથી અન્ય વ્યક્તિઓ દ્વારા, જે સામાજિક સુરક્ષા મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગ મારફતે, જેમાં તે મંત્રી હતો, વૃદ્ધાવસ્થા પેન્શન વગેરેના બહાને નાણાંનું વિતરણ કરવામાં આવ્યું હતું, તેનાથી તેના મતવિસ્તારના મતદાતાઓ તેને મત આપવા પ્રેરિત થયા હતા કે કેમ, જેથી તે ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૧૦૦(૧)(બી) હેઠળ નિર્ધારિત ભ્રષ્ટ આચરણની વ્યાપ્તિ અને પરિધિમાં આવે.

૧૫. વડી અદાલતે ત્યારબાદ મુદ્દા નં. ૯ અંગે વિચારણા આગળ ધપાવી કે પરત થયેલ ઉમેદવારે પોતે અથવા તેના તરફથી અથવા તેની સંમતિથી, મતદારોને તેના મતવિસ્તારમાં તેને મત આપવા પ્રેરવા માટે, સામાજિક સુરક્ષા, મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગ દ્વારા નિશ્ચિત અવધિ માટે મોટી સંખ્યામાં સ્ત્રીઓને નવી આંગણવાડી કાર્યકર તરીકે ભરતી કરવામાં આવી હતી કે કેમ, અને તેથી શું તેણે અધિનિયમ હેઠળ ભ્રષ્ટ આચરણ કર્યું હતું.

૧૬. વડી અદાલતના માનનીય એકલ ન્યાયાધીશે, જેમણે ચૂંટણી અરજીની સુનાવણી કરી હતી, તેથી સ્પર્ધારત પક્ષોએ રજૂ કરેલા મૌખિક પુરાવા તેમજ રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજોની તપાસણી કરી અને સ્પર્ધારત પક્ષો દ્વારા રજૂ કરાયેલ દલીલોના પ્રકાશમાં તેની તપાસણી કરતાં એવો નિષ્કર્ષ નોંધ્યો કે પરત

ફરેલા ઉમેદવાર/અપીલકર્તા ગોવિંદ સિંહે મતદાતાઓને લાંચ આપવા માટે પેન્શનની ચુકવણીનું સાધન અપનાવ્યું હતું. માનનીય ન્યાયાધીશે આગળ નોંધ્યું કે ચૂંટણી અરજદારે એ સ્થાપિત કરવામાં સફળતા મેળવી હતી કે પરત ફરેલા ઉમેદવારે અધિનિયમની કલમ ૭૯ (૨) ના અર્થમાં ભ્રષ્ટ આચરણ કર્યું હતું, કારણ કે તેણે ૧૦/૦૨/૨૦૦૨, ૧૧/૦૨/૨૦૦૨ અને ૧૨/૦૨/૨૦૦૨ ના રોજ, જ્યારે મતદાન ૧૩/૦૨/૨૦૦૨ ના રોજ થવાનું હતું, ત્યારે પેન્શન નામે રોકડ ચુકવણીના પ્રતિફળરૂપે મતદાતાઓને તેના પક્ષમાં મત આપવા પ્રેર્યા હતા. માનનીય ન્યાયાધીશે આગળ એ રજૂઆતમાં પણ નોંધપાત્ર તાકાત હોવાનું માન્યું કે ચૂંટણી અરજદાર–અત્રેના સામાવાળાએ ભ્રષ્ટ આચરણ સંબંધિત મામલો ચૂંટણી અરજીના પરિચ્છેદ ૧૭ થી ૨૧, ૨૪, ૨૬ અને ૩૦ માં પૂરતા પ્રમાણમાં અવતરીત કર્યો હતો. માનનીય ન્યાયાધીશે વધુમાં અવલોકન કર્યું કે ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપો અને તેમની વિગતોના સમર્થનમાં નિર્ધારિત નમૂનામાં, જે સોગંદનામું અરજી સાથે જોડવું આવશ્યક હતું, તે પણ જોડવામાં આવ્યું હતું. તેથી માનનીય એકલ ન્યાયમુર્તિશ્રીનો મત એવો હતો કે ચૂંટણી અરજીના મામલાના વ્યાપક અને મૂળભૂત લક્ષણો સ્થાપિત થાય છે અને પરત ફરેલા ઉમેદવાર દ્વારા કરાયેલ ભ્રષ્ટ આચરણ અધિનિયમની કલમ ૧૨૩ (૧) (એ) દ્વારા સંપૂર્ણપણે આવરી લેવાયેલ છે. પેન્શનના નામે રકમ મતદાતાઓને સીધી ભેટ તરીકે પરત ફરેલા ઉમેદવારના પક્ષમાં મત આપવા પ્રેરવા માટે આપવામાં આવી હતી, જે નિઃસંદેહ અધિનિયમની ઉપરોક્ત જોગવાઈ હેઠળ આવરી લેવાય છે.

૧૭. વડી અદાલતે વધુમાં આ નિરીક્ષણ કર્યું કે અપીલકર્તાએ કેબિનેટમાંથી અથવા શિરોમણી અકાલી દળની પ્રાથમિક સભ્યતામાંથી આપેલું રાજીનામું, ૧૩/૦૨/૨૦૦૨ના રોજ મતદાન થવાનું હતું તે પૂર્વે ૧૦/૦૨/૨૦૦૨, ૧૧/૦૨/૨૦૦૨ અને ૧૨/૦૨/૨૦૦૨ના રોજ પેન્શનના નામે રોકડ રકમના વિતરણ સાથે કોઈ સંબંધ ધરાવતું નહોતું. તેથી, ૮૨–શેરપુર (એસસી) વિધાનસભા મતવિસ્તારમાં પરત ફરેલા ઉમેદવાર તરીકે, જેમાં અપીલકર્તા ગોવિંદ સિંહને ચૂંટાયેલા જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા, તેમની ચૂંટણીને અમાન્ય જાહેર કરીને પરિણામે રદ કરવામાં આવી. તેથી, પરત ફરેલા ઉમેદવારને ભવિષ્યમાં કોઈ વધુ ચૂંટણી લડવા બાબતની અયોગ્યતા અંગે રજિસ્ટ્રીની ચૂંટણી શાખાને જાણ કરવામાં આવે એવો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો. આ રીતે ચૂંટણી અરજી ખર્ચ સાથે મંજૂર કરવામાં આવી, જે ખર્ચ રૂપિયા ૫૦,૦૦૦/– નક્કી કરવામાં આવ્યો.

૧૮. પરત ફરેલ ઉમેદવાર શ્રી ગોવિંદ સિંહ—અહીંના અપીલકર્તાએ, સ્વાભાવિક રીતે, વડી અદાલતે તેની ચૂંટણી રદ કરતી આપેલ ચુકાદો અને આદેશથી પોતાને વ્યથિત અનુભવ્યો અને તેથી વડી અદાલતના ચુકાદા અને આદેશને પડકારતી આ અપીલ દાખલ કરી છે. તેમ છતાં, અમને જાણ કરવામાં આવી હતી કે આ અપીલ લંબિત હોવા દરમિયાન અપીલકર્તાએ વિધાનસભાના સભ્ય તરીકેનો પોતાનો કાર્યકાળ પહેલેથી જ પૂર્ણ કરી દીધો છે, પરંતુ આ

અપીલને નિર્અર્થક ગણાવી શકાય તેમ નહોતું, કારણ કે અગાઉની ચૂંટણીમાં ભ્રષ્ટ આચરણમાં સંલિપ્ત રહ્યાના આક્ષેપના આધાર પર તેની ચૂંટણી રદ થવાને કારણે અપીલકર્તાને અયોગ્યતાના પરિણામો ભોગવવા બંધાયેલ રહેવું પડશે, અને તે ભવિષ્યમાં કોઈપણ ચૂંટણી લડવા માટે તેની ઉમેદવારીને અસર કરશે.

૧૯. વડી અદાલત દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા ચુકાદા અને આદેશને પડકારતાં, અપીલકર્તા તરફથી હાજર વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી હંસારિયાએ પ્રાથમિક રીતે એવી રજૂઆત કરી હતી કે અહીંના સામાવાળા દ્વારા અપીલકર્તાની ચૂંટણીને પડકારતાં કરવામાં આવેલ આક્ષેપો, અપીલકર્તા દ્વારા ૨૩/૦૧/૨૦૦૨ના રોજ પોતાનું નામનિર્દેશનપત્ર દાખલ કરવા પહેલાં મંત્રી તરીકે કરાયેલ હોવાનું જણાવાયેલા કૃત્યોને સંબંધિત છે, કારણ કે પરિછેદ ૧૭, ૧૮ અને ૧૯માં સામાવાળાએ એવો આક્ષેપ કર્યો છે કે અપીલકર્તા શ્રી ગોવિંદ સિંહે સામાજિક સુરક્ષા વિભાગના મંત્રી તરીકેના પોતાના પદનો દુરુપયોગ કરીને વિવિધ વ્યક્તિઓને પેન્શન મંજૂર કરાવી અને મુક્ત કરાવી હતી. પરિછેદ ૨૦માં એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે કે અપીલકર્તાએ સામાજિક સુરક્ષા મંત્રી તરીકે પોતાની સત્તાનો દુરુપયોગ કર્યો હતો અને વૃદ્ધાવસ્થા/વિધવા/અપંગ વ્યક્તિઓને મંજૂરી આપવાની/રકમ મુક્ત કરવાની પ્રક્રિયાનું ઉલ્લંઘન કર્યું હતું. ચૂંટણી અરજીના પરિછેદ ૨૧માં સામાવાળાએ વધુમાં એવો આક્ષેપ કર્યો છે કે અપીલકર્તાએ સામાજિક સુરક્ષા વિભાગનો ચાર્જ ધરાવતા કેબિનેટ મંત્રી તરીકે પોતાની સત્તાનો દુરુપયોગ કરીને પોતાના મતવિસ્તારની વિવિધ મહિલા

મતદારોને આંગણવાડી કાર્યકર તરીકે રોજગાર અપાવ્યો હતો.

૨૦. સામાવાળાના કેસને ધ્વસ્ત કરવા માટે, અપીલકર્તાના વકીલ દ્વારા રજૂ કરાયેલ એક ચોક્કસ દલીલ એ હતી કે ઉપરોક્ત આક્ષેપોમાંથી કોઈપણ, ભલે તે સાચા માન્ય ધરી લેવાય — જો કે તે જ વિવાદિત છે — તો પણ તે અધિનિયમની કલમ ૧૨૩ (૧) (એ) ના અર્થમાં ભ્રષ્ટ આચરણ ગણાશે નહીં, કારણ કે તે કૃત્યો તે સમયગાળાથી સંબંધિત હતા જ્યારે અપીલકર્તા સામાજિક સુરક્ષા મંત્રીનો કાર્યભાર સંભાળી રહ્યા હતા અને તે કૃત્યો તેમની સત્તાવાર ફરજોના નિર્વહમાં કરવામાં આવ્યા હતા, જે સંપૂર્ણપણે કાયદેસર અને વાજબી હતા. આ રજૂઆતના સમર્થનમાં, વિદ્વાન વકીલે મોહન રાવલે વિ./ દામોદર તાત્યાબા @ દાદાસાહેબ, ૧૯૯૪ (૨) એસ.સી.સી. ૩૯૨ ના કેસમાં આપવામાં આવેલ નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો હતો, જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે ઉમેદવાર તરીકે ઉમેદવારી નોંધાવતાં અગાઉના સમયગાળાના સંદર્ભમાં કરવામાં આવેલ કોઈપણ આક્ષેપ ભ્રષ્ટ આચરણ ગણાતો નથી. વધુમાં રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે વર્તમાન કેસમાં, અપીલકર્તાએ ૧૨/૦૧/૨૦૦૨ના રોજ મંત્રીપદેથી રાજીનામું આપ્યું હતું અને તેઓ ૨૩/૦૧/૨૦૦૨ના રોજ, સ્વતંત્ર ઉમેદવાર તરીકે ચૂંટણી લડવા માટે ઉમેદવારીપત્રક ભર્યું ત્યારે જ ચૂંટણી માટે ઉમેદવાર બન્યા હતા. તેથી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અપીલકર્તાને મંત્રી તરીકેની તેમની હેસિયતમાં આક્ષેપિત કોઈપણ કૃત્ય, ભલે તે સાચું માન્ય ધરી લેવાય, જો કે તે જ વિવાદિત છે, તો પણ ભ્રષ્ટ આચરણમાં પ્રવૃત્તિના

આક્ષેપના વ્યાપમાં આવશે નહીં. વધુમાં એવો પણ દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે મંત્રી દ્વારા પેન્શનને મંજૂરી આપવી, અનુમોદન કરવું અથવા મંજૂર કરવું, અધિનિયમની કલમ ૧૨૩ ની ઉપકલમ (૧) હેઠળ લાંચ ગણાતું નથી, કારણ કે તેમાં કોઈ પરિતોષિકની ભેટ, પ્રસ્તાવ અથવા વચનનો સમાવેશ થતો નથી, જે ઉક્ત જોગવાઈને આકર્ષવા માટે અનિવાર્ય શરત છે. હજુ વધુમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે મંત્રી દ્વારા કેટલીક મહિલાઓની આંગણવાડી કાર્યકરો તરીકે નિમણૂકને મંજૂરી આપવાનો કૃત્ય પણ અધિનિયમની કલમ ૧૨૩ ની જોગવાઈ હેઠળ આવતું નથી, કારણ કે નોંધ પર મૌખિક કે દસ્તાવેજી કોઈ પુરાવો નથી કે અપીલકર્તાએ કોઈ આંગણવાડી કાર્યકરોની નિમણૂક કરી હતી. આ બાબતમાં સામાવાળા દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલ એકમાત્ર સામગ્રી આંક ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧/૪૬ થી ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧/૭૦ છે, જે આંગણવાડી કાર્યકરોની નિમણૂક માટેની અરજીઓ છે. કોઈપણ સ્થિતિમાં, આ તમામ ૨૫ અરજીઓમાંથી ૬ ને બાદ કરતાં (આંક ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧/૫૨, ૫૮, ૬૨, ૬૬, ૬૮ અને ૬૯) બધી તારીખવિહોણી છે. તારીખ ધરાવતી ૬ અરજીઓ પણ ૨૨.૨.૨૦૦૧ (આંક ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી૧/૬૨) થી ૨૪.૧૨.૨૦૦૧ (આંક ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી૧/૬૯) ની છે, અર્થે કે અપીલકર્તા ચૂંટણીમાં ઉમેદવાર બન્યા તે પહેલાંની છે. ઉપરાંત, ૨૫ અરજીઓમાંથી માત્ર ૨ અરજીઓ (આંક ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧/૫૦ અને ૭૦) પર અપીલકર્તાનું નોંધલેખ છે અને બન્ને તારીખવિહોણી છે. ફકરા ૧૭ થી ૨૧ માં એવો જરાય ઉલ્લેખ નથી કે અપીલકર્તાએ પેન્શન રૂપે કોઈ રોકડ રકમ

વહેંચી હતી.

૨૧. ભ્રષ્ટ આચરણ અંગે નોંધાયેલ નિષ્કર્ષને પડકારતા, વધુમાં વિસ્તૃત રીતે રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે પરિચ્છેદ ૨૪, ૨૬ અને ૩૦માં કરવામાં આવેલા આક્ષેપો અસ્પષ્ટ છે અને આવશ્યક તથ્યો તથા સંપૂર્ણ વિગતોનો અભાવ ધરાવે છે, કારણ કે અધિનિયમની કલમ ૮૩(૧) (એ) (બી) મુજબ ચૂંટણી અરજીમાં આવશ્યક તથ્યો સમાવવાના હોવા જોઈએ અને જો ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા હોય, તો તેમાં સંપૂર્ણ વિગતો પણ સમાવવી આવશ્યક છે. આ કાયદાની ફરજિયાત આવશ્યકતા છે અને આવશ્યક તથ્યોની સંપૂર્ણ વિગતો વિના કોઈપણ ચૂંટણી અરજી સ્વીકારી શકાતી નથી. આ દલીલને સમર્થન આપવા માટે જણાવાયું હતું કે પરિચ્છેદ ૨૪, ૨૬ અને ૩૦માં અપીલકર્તાએ મતદાતાઓ વચ્ચે રોકડ રૂપિયામાં નાણાં વહેંચ્યાં હોવાના આક્ષેપ કરવામાં આવ્યા છે, પરંતુ કઈ તારીખે, કયા સમયે અને કયા સ્થળે આકથિત રીતે નાણાં વહેંચવામાં આવ્યા હતા તેની કોઈ વિગતો દર્શાવવામાં આવી નથી, તેમજ જેમને તે વહેંચવામાં આવ્યા તેમના નામોનો પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નથી. તેથી, દલીલ કરવામાં આવી હતી કે આ આક્ષેપો અસ્પષ્ટ, સામાન્ય અને સર્વસમાવેશક સ્વરૂપના છે અને તેથી પરિચ્છેદ ૨૪, ૨૬ અને ૩૦માં કરવામાં આવેલા ભ્રષ્ટ આચરણ સંબંધિત આક્ષેપોને ધ્યાનમાં લઈ શકાય તેમ નથી અને તેમને અવગણવા યોગ્ય છે. આ રજૂઆતના સમર્થનમાં વિદ્વાન વકીલે રામ સુખ વિ. દિનેશ અગ્રવાલ, અહેવાલિત ૨૦૦૯ (૧૦) એસ.સી.સી. ૫૪૧, અનિલ

વસુદેવ સલગાંવકર વિ. નરેશ કુશાલી શિગાંવકર, અહેવાલિત ૨૦૦૯ (૯) એસ.સી.સી. ૩૧૦, અનંગ ઉદય સિંહ દેઓ વિ. રંગા નાથ મિશ્રા અને અન્ય, અહેવાલિત ૨૦૦૨(૧) એસ.સી.સી. ૪૯૯ અને અઝહર હુસૈન વિ. રાજીવ ગાંધી, અહેવાલિત ૧૯૮૬ (સપ્લિ.) એસ.સી.સી. ૩૧૫ ના ચુકાદાઓમાં પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંત પર આધાર મૂક્યો હતો. વધુમાં એ પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે અપીલકર્તાએ પ્રારંભિક આક્ષેપ નં. ૧ અને ૨માં વિશિષ્ટ વાંધો ઉઠાવ્યો હોવા છતાં, તથા સામાવાળા ચૂંટણી અરજદારને આવશ્યક તથ્યો અને વિગતોનો પુરવઠો કરીને તેને વિસ્તૃત કરવાની તક હોવા છતાં, તેણે તે કર્યું નહોતું; તેથી તેને અરજીઓમાં કરાયેલા કથનોથી બહાર જઈ પુરાવો રજૂ કરવાની મંજૂરી આપી શકાતી નહોતી, કારણ કે અરજીઓના કથનોથી પરે રજૂ કરાયેલ પુરાવો અવગણવા પાત્ર બને છે.

૨૨. અહીંના પરત ફરેલા ઉમેદવાર–અપીલકર્તા દ્વારા અધિનિયમની કલમ ૮૩ (૧) (સી) પર આધાર મૂકી પણ આક્ષેપો ઉઠાવવામાં આવ્યા છે, આ દલીલ સાથે કે આ જોગવાઈ મુજબ દરેક અરજીનું સી.પી.સી.માં નિર્ધારિત રીતથી સત્યાપન થવું આવશ્યક છે અને તેની જોગવાઈના ઉપબંધ મુજબ ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપના સમર્થનમાં નિર્ધારિત પ્રારૂપમાં સોગંદનામું દાખલ કરવું આવશ્યક છે. સી.પી.સી.ના ઓર્ડર ૬ નિયમ ૧૫ (૨) મુજબ સત્યાપન કરનાર વ્યક્તિએ અરજપત્રના ક્રમાંકિત પરિચ્છેદોના સંદર્ભે દર્શાવવું પડે છે કે કયો ભાગ તે પોતાની જાણ પરથી સત્યાપિત કરે છે અને કયો ભાગ તે પ્રાપ્ત માહિતીના

આધારે તથા સત્ય હોવાનો વિશ્વાસ રાખીને સત્યાપિત કરે છે. ચૂંટણી આચરણ નિયમો, ૧૯૬૧ ના નિયમ ૯૪એ મુજબ કલમ ૮૩ (૧) ની જોગવાઈના ઉપબંધ મુજબનું સોગંદનામું પ્રારૂપ ૨૫ માં હોવું જોઈએ. પ્રારૂપ ૨૫ મુજબ ચૂંટણી અરજીમાં ભ્રષ્ટ આચરણ સંબંધિત કયા આક્ષેપો તેની પોતાની જાણ મુજબ સાચા છે અને કયા આક્ષેપો તેની માહિતી મુજબ સાચા છે તે અલગથી જણાવવું આવશ્યક છે. આ નિવેદનોના આધારે રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે હાલના કેસમાં સામાવાળાએ ચૂંટણી અરજીના સત્યાપનમાં એમ જણાવ્યું છે કે પરિચ્છેદ ૧૭, ૧૮, ૨૦, ૨૧, ૨૪ અને ૩૦ ની વિગતો તેની જાણ તેમજ માહિતી મુજબ સાચી છે અને પરિચ્છેદ ૧૯ અને ૨૬ ની વિગતો સાચી અને યોગ્ય છે કારણ કે તે જનપ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ/ભારતના બંધારણ/મતદારોના નોંધણી નિયમો, ૧૯૬૦ ની જોગવાઈઓનું પુનરુત્પાદન/સંદર્ભ છે. તેથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આવું સત્યાપન કાનૂનની નજરે સત્યાપન જ ગણાતું નથી, કારણ કે એ જ હકીકતો એકસાથે જાણ મુજબ પણ સાચી અને માહિતી મુજબ પણ સાચી હોઈ શકતી નથી. વધુમાં એવું પણ જણાવાયું હતું કે પરિચ્છેદ ૧૯ નો તો કોઈ સત્યાપન જ કરવામાં આવ્યો નથી, કારણ કે તે પરિચ્છેદમાં કાયદાની કોઈ જોગવાઈનું પુનરુત્પાદન/સંદર્ભ નથી; જ્યારે આ પરિચ્છેદમાં અપીલકર્તાએ અપાત્ર વ્યક્તિઓને પેન્શન મુક્ત કરવાની બાબતે વિશિષ્ટ નિવેદન સમાવાયેલ છે.

૨૩. સારતત્વે, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે લેખિત જવાબના

પરિછેદ ૪ અને ૫ માં દોષપૂર્ણ ચકાસણી અને સોગંદનામાનો મુદ્દો ચોક્કસ મુદ્દાઓ છે, જે વડી અદાલતે પ્રારંભિક મુદ્દા તરીકે મુદ્દા નં. ૩ અને ૪ તરીકે ઘડ્યા હતા. છતાં પણ, વડી અદાલતે ઉપરોક્ત પ્રારંભિક મુદ્દાઓનો નિર્ણય કર્યા વિના પુરાવા નોંધવાની કાર્યવાહી આગળ વધારી અને ગુણદોષના આધારે નિષ્કર્ષ નોંધ્યો. તેથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે માત્ર એટલા માટે કે વડી અદાલતે પ્રકરણનું ગુણદોષના આધારે વિચારણ કર્યું છે, તે ચૂંટણી અરજીમાં દોષપૂર્ણ અભિવચન, ચકાસણી અને સોગંદનામાને અવગણીને ગુણદોષના આધારે પુરાવાનો વિચાર કરવા માટે કોઈ આધાર બની શકતું નથી. આ રજૂઆતના સમર્થનમાં, અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે રમાકાંત માયેકર વિ. સેલીન ડી'સિલ્વા, ૧૯૯૬ (૧) એસ.સી.સી. ૩૯૯, અનંગા ઉદય સિંહ દેઓ વિ. રંગા નાથ મિશ્રા, ૨૦૦૨ (૧) એસ.સી.સી. ૪૯૯, અને એમ. ચિન્નાસામી વિ. કે.સી. પલાનીસામી, ૨૦૦૪ (૬) એસ.સી.સી. ૩૪૧, ના મામલામાં આપવામાં આવેલા નિર્ણયોનું અનુપાત સિદ્ધાંત આધારરૂપ રાખ્યું.

૨૪. વિદ્યાવંત વકીલે અંતે રજૂ કર્યું કે વર્તમાન અપીલમાં, આ અદાલત અધિનિયમની કલમ ૧૧૬અ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરી રહી છે, જે ઉપરોક્ત કલમમાં જ જણાવ્યા મુજબ કાયદા તથા હકીકત બંને બાબતો અંગેની અપીલ છે. તેથી, વડી અદાલતે નોંધેલા હકીકતના નિષ્કર્ષોમાં હસ્તક્ષેપ કરવામાં આ અદાલતે સંયમ રાખવો જોઈએ એવી સામાવાળાની દલીલ અસંગત છે. આ અદાલત, પ્રથમ અપીલી અદાલત તરીકે, સમગ્ર પ્લીડિંગ અને પુરાવાનું

સ્વતંત્રપણે પુનઃમૂલવણી તથા પુનઃઅવલોકન કરીને સ્વતંત્ર નિષ્કર્ષ પર પહોંચવા હકદાર છે. કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં, વડી અદાલતનો વિવાદિત ચુકાદો અંતર્નિહિત કાનૂની ખામીઓથી પીડિત છે અને તેમાં નોંધાયેલા નિષ્કર્ષો તર્કવિરુદ્ધ છે, અને તેથી તે ચુકાદો રદ થવા યોગ્ય છે તેમજ અપીલ મંજૂર થવા યોગ્ય છે. તેથી વિદ્વાવંત વકીલે આ અદાલતનું ધ્યાન સામાવાળા દ્વારા ભારે પ્રમાણમાં આધારિત સાક્ષી નં. ૧, ૨, ૪, ૫, ૬ તેમજ ૯, ૧૦, ૧૧ અને ૧૨ ના પુરાવા તરફ દોર્યું અને મૌખિક પુરાવા તથા દસ્તાવેજી પુરાવાની સાક્ષ્યમૂલ્ય અંગે વિસ્તૃત ટીકા કરી.

૨૫. અપીલકર્તા તરફથી રજૂ કરાયેલા તર્કોનો પ્રતિવાદ કરતાં, સામાવાળા સુશ્રી કમિની જૈસવાલના વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું કે ચૂંટણી અરજીનું ઉપરછલ્લું અવલોકન કરતાં જ સ્પષ્ટ થાય છે કે ચૂંટણી અરજીની ચકાસણી યોગ્ય હતી અને તે યોગ્ય નમૂનામાં તેમજ આ મુદ્દા સંબંધિત સ્થિર થયેલ કાનૂનના પાલનમાં કરવામાં આવી હતી. તેમાં વિશેષરૂપે તે અનુચ્છેદો દર્શાવવામાં આવ્યા હતા, જે જ્ઞાનના આધારિત હતા અને તે અનુચ્છેદો પણ દર્શાવવામાં આવ્યા હતા, જે વિવિધ સ્ત્રોતોમાંથી એકત્રિત માહિતીના આધારે હતા. ચકાસણીમાં તે માર્હિતીનો ચોક્કસ સ્ત્રોત પણ દશા વવામાં આવ્યો છે, જેનો ઉલ્લેખ અપીલના પેપર બુકમાં કરવામાં આવ્યો હતો. એવું જણાવાયું હતું કે ચૂંટણી અરજી, વર્તણૂક નિયમો, ૧૯૬૧ ના નિયમ ૯૪ એ અનુસાર ફોર્મ ૨૫ માં યોગ્ય નમૂનામાં છે. આવશ્યક નમૂનામાં સોગંદનામામાં સ્પષ્ટપણે જણાવવાનું આવશ્યક હતું કે

અરજીના કયા અનુચ્છેદો જ્ઞાનના આધારે છે અને કયા અનુચ્છેદો માહિતીના આધારે છે, અને તે જ કામ અપીલના પેપર બુકમાં આવશ્યક મુજબ કરવામાં આવ્યું છે. તેથી એવો આગ્રહ કરવામાં આવ્યો કે અરજીને સમગ્રરૂપે વાંચવી જોઈએ, અલગથી નહીં; જેમાંથી જાણવા મળે છે કે અરજદાર ૨૫/૦૧/૨૦૦૨ અને ૧૧/૦૨/૨૦૦૨ ની તારીખો પહેલાં તરત જ સામાજિક સુરક્ષા અને વિકાસ વિભાગનો હવાલો ધરાવતા કેબિનેટ મંત્રી હતા અને તેમણે પોતાના મતવિસ્તારના રહેવાસીઓને વૃદ્ધાવસ્થાની પેન્શન, અપંગો વગેરેના નામે રકમો મુક્ત કરાવવા માટે અધિકારીઓ પર પોતાનો પ્રભાવ ચલાવ્યો હતો. પેન્શન માત્ર પાત્ર પેન્શનધારકોને જ મુક્ત કરવામાં આવી નહોતી, પરંતુ અપાત્ર વ્યક્તિઓને પણ પેન્શનના નામે રકમ મળી હતી. અરજદાર મંત્રી પદેથી દૂર થયા હતા અને તેમને પેન્શન મંજૂર કરવાની સત્તાવાર સત્તા કદાચ રહી ન હોય, છતાં તેમણે આ બધા વર્ષો સુધી મંત્રી તરીકે હવાલો સંભાળ્યો હોવાથી તેમની પાસે પૂરતો પ્રભાવ હતો અને તેથી મતદારોને લલચાવવાના હેતુથી તેમણે ચૂંટણી પહેલાંના તાત્કાલિક સમયગાળા દરમિયાન પોતાના મતવિસ્તારના રહેવાસીઓની અરજીઓની ભલામણ કરીને પોતાનો પ્રભાવ ચલાવ્યો, જેના પરિણામે શેરપુર મતવિસ્તારમાં ૨૭૮૫૬ જેટલા વ્યક્તિઓને રકમની ચુકવણી થઈ. ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી-૧ શ્રીમતી પરમજીત કૌર - બાળ વિકાસ અધિકારી, ધુરીએ સ્વીકાર્યું હતું કે જાન્યુઆરી અને ફેબ્રુઆરી ૨૦૦૨ દરમિયાન અરજદારે અરજીઓ ઉપર હસ્તાક્ષર કરીને તેને મંજૂર કરી હતી અને આ હકીકતનો જિરહમાં વિરોધ કરવામાં આવ્યો નથી. વિદ્વાન વકીલે દઢપણે રજૂ કર્યું કે ફરીયાદી પક્ષ તરફે

સાક્ષી–૯, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૧ એ સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે જાહેર સભાઓ બોલાવવામાં આવી હતી, ફોર્મ ભરાવવામાં આવ્યા હતા અને જાહેર સભા દરમિયાન પેન્શનના નામે વિવિધ લોકોને રૂપિયા ૬૦૦ થી ૧૨૦૦ ની રકમ ચૂકવવામાં આવી હતી. તેથી રજૂઆત કરવામાં આવી કે જે આધાર રજૂ કરવામાં આવ્યા છે તેવા નથી કે આ માનનીય અદાલત તેની અપીલી અધિકારક્ષેત્રની કામગીરીમાં વડી અદાલતના સુવિચારિત આદેશને રદ કરે. ઉક્ત સાક્ષીઓ સત્યનિષ્ઠ છે અને ખોટું નિવેદન આપવા માટે આગળ આવશે નહીં. સાક્ષીઓ મહત્વપૂર્ણ અને સત્યનિષ્ઠ છે, જે ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૯, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૧ ના પુરાવાથી સ્પષ્ટ થશે અને વિદ્ધાન વકીલે આ સાક્ષીઓના પુરાવાનું ગહન મૂલવણી પણ કરી, જેથી આ તર્કને સમર્થન મળે કે સામાવાળાની ભ્રષ્ટ આચરણ અંગેની આક્ષેપ સંબંધિત દલીલને સમર્થન આપનાર આ સાક્ષીઓ વિશ્વસનીય સાક્ષીઓ છે.

૨૬. વિદ્ધાન વકીલે રજૂ કર્યું કે ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૯ રામ સિંહ, જે ટેલર માસ્ટર હતો, તેણે સાક્ષીમાં જણાવ્યું હતું કે ૧૩/૦૨/૨૦૦૨ અને ૧૧/૦૨/૨૦૦૨ના રોજ યોજાયેલી સભામાં રૂપિયા ૬૦૦ અથવા રૂપિયા ૮૦૦ ચૂકવવામાં આવ્યા હતા અને શ્રી કાંજલાએ તેમામાંના કેટલાકને રૂપિયા ૧૨૦૦ પણ આપ્યા હતા. તેની જિરહમાં તેણે વધુમાં સ્વીકાર્યું હતું કે રૂપિયા ૧૨૦૦ની રકમ પેન્શન તરીકે આપવામાં આવી હતી, પરંતુ મતદાન કરવા માટે રૂપિયા

૧૨૦૦ સ્વીકારવા માટે તેણે પોતાના કુટુંબના કોઈપણ સભ્યને કહ્યું નહોતું. તેણે વધુમાં એવું પણ જણાવ્યું હતું કે માત્ર વૃદ્ધાવસ્થા પેન્શન માટે જ પેન્શન હતું એવો સૂચન ખોટો છે, પરંતુ તે તેના જેવા વિકલાંગ વ્યક્તિઓ માટે પણ હતું. આ સાક્ષીએ તેની જિરહમાં વધુમાં જણાવ્યું હતું કે ચૂંટણી પૂર્ણ થયા પછી તેણે બીબી હરચંદ કૌરને કહ્યું હતું કે મત પૈસાના બદલામાં આપવામાં આવ્યા હતા તે બાબતે સાક્ષી તરીકે હાજર થવા માટે તે તૈયાર રહેશે. તેણે સ્વીકાર્યું હતું કે તે બીબી હરચંદ કૌરના ઘરે વારંવાર જતો–આવતો હતો અને તેને તે લાંબા સમયથી ઓળખતી હતી. છેલ્લા ૫/૬ વર્ષથી તે તેના પરિવારના બધા સભ્યોને પણ ઓળખતી હતી. તેણે વધુમાં આ હકીકત પણ સ્વીકારી હતી કે તે બીબી હરચંદ કૌર સાથે સાક્ષી આપવા માટે કારમાં આવ્યો હતો અને મુસાફરી તથા ખાવાપીવાના તમામ ખર્ચ તેણીએ જ વહન કર્યા હતા. તેણે એવો સૂચન પણ નકાર્યો હતો કે બીબી હરચંદ કૌરના પક્ષ સાથે સંકળાયેલો હોવાને કારણે અને તેના સમુદાય સાથે સંબંધિત હોવાને કારણે તે ખોટું નિવેદન આપી રહ્યો હતો.

૨૭. સામાવાળા તરફના વિદ્વાન વકીલે વધુમાં ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦ જસપાલ સિંહ પુત્ર સરવાન સિંહ પર આધાર મૂક્યો, જેમણે સાક્ષીમાં જણાવ્યું હતું કે શ્રી ગોબિંદ સિંહ કંજલા તેમની સાથેના લોકોના સમૂહ સાથે પેન્શનના ફોર્મો ભરવાના હેતુસર આવ્યા હતા. પેન્શનના ફોર્મો ૧૨/૦૨/૨૦૦૨ના રોજ ભરવામાં આવ્યા હતા, જોકે તે પહેલાં પણ તેઓ તેના ગામે આવતા રહ્યા હતા. પેન્શન માટેના ફોર્મો ભરવાનું કામ સ્ટેટ બેન્ક ઓફ

ઈન્ડિયા, સંધૌર શાખાની સામે સાંજે આશરે ૬.૩૦ થી ૭.૦૦ વાગ્યે કરવામાં આવ્યું હતું. મંત્રીએ મહિલાઓને બોલાવતાં અને પેન્શન પુસ્તિકાઓમાં રૂપિયા ૨૦૦/–માંથી રૂપિયા ૬૦૦/– સુધીની નોંધો કરતાં. આ સાક્ષીએ જણાવ્યું હતું કે ચુકવણી રોકડમાં કરવામાં આવતી હતી અને તેણે શ્રી ગોબિંદ સિંહ કંજલાના હસ્તાક્ષરો ઓળખી શકવાનો દાવો કર્યો હતો. આંક ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી૧/૧ અને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી૧/૩ પર લીલી શાહીથી કરેલા હસ્તાક્ષરો શ્રી ગોબિંદ સિંહ કંજલાના હતા અને અન્ય દસ્તાવેજો પરના હસ્તાક્ષરો પણ શ્રી ગોબિંદ સિંહ કંજલાના જ હતા.

૨૮. આ સાક્ષીએ જણાવ્યું કે તે સરપંચ હતો અને ફી રાહત તથા પ્રવેશના અરજપત્રકોને પ્રમાણીકરણ કરવાની ફરજો બજાવતો હતો. તેણે આ પણ સ્વીકાર્યું કે વૃદ્ધાવસ્થા પેન્શનના ફોર્મો સરપંચ દ્વારા પ્રમાણિત કરવામાં આવતા હતા, અને તે પોતે પણ વૃદ્ધાવસ્થાના ફોર્મોનું પ્રમાણીકરણ કરતો હતો. આ સાક્ષીએ સોગંદપૂર્વક જણાવ્યું કે શ્રી ગોબિંદ સિંહ કાંજલાએ તેને કેટલાક ફોર્મોનું પ્રમાણીકરણ કરવા માટે નિર્દેશ આપ્યો હતો અને તેણે એ નકાર્યું કે તે નાણાકીય પ્રતિફળ લઈને ફોર્મોનું પ્રમાણીકરણ કરતો હતો. તેણે જણાવ્યું કે ગોબિંદ સિંહ કાંજલા તેને તે ફોર્મોનું પ્રમાણીકરણ કરવા માટે દબાણ કરતો હતો. યદ્યપિ તે મંત્રી નહોતો, તો પણ તે મંત્રીની જેમ વર્તતો હતો. પરંતુ શ્રી ગોબિંદ સિંહ કાંજલાના કહેવાથી પેન્શનના ફોર્મો પર બળજબરીથી હસ્તાક્ષર કરાવવામાં આવ્યા હોવા અંગે તેણે આ બાબતની જાણ પોલીસ, ડી.જી., એસ.ડી.એમ.

અથવા અન્ય કોઈ સત્તાધિકારીને કરી નહોતી, પરંતુ તેણે આ બાબતની જાણ હરચંદ કૌર – ચૂંટણી અરજદારને કરી હતી. અહેવાલ નોંધાવી શકાયો નહોતો કારણ કે તે અહેવાલ કરનારાઓને શારીરિક રીતે મારપીટ કરતો હતો. શ્રી ગોબિંદ સિંહ કાંજલા વિરુદ્ધ આ બાબતની જાણ કરવા માટે કોઈપણ વ્યક્તિ આગળ આવતી નહોતી. તેણે આ પણ સ્વીકાર્યું કે રૂપિયા ૨૦૦/– થી રૂપિયા ૬૦૦/– જેટલી કેટલીક રકમની ચુકવણી અંગે તેણે કોઈપણ સત્તાધિકારી સમક્ષ જાણ કરી નહોતી, કારણ કે તે એક સામાન્ય પ્રવૃત્તિ હતી.

૨૯. સામાવાળા દ્વારા ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૧, દવિંદર સિંહના પુરાવા પર પણ આધાર મૂકવામાં આવ્યો હતો; તેણે જહેર કર્યું હતું કે શ્રી ગોવિંદ સિંહ કંઝલા, અપીલકર્તા/પરત ફરેલ ઉમેદવાર, ચૂંટણી પહેલાં તેના ગામે આવ્યા હતા. પ્રથમવાર, તેઓ ૭.૧.૨૦૦૨ના રોજ આવ્યા હતા અને બીજીવાર ૧૦/૦૨/૨૦૦૨ના રોજ અખંડ પાઠ સાહિબના ભોગમાં હાજરી આપવા આવ્યા હતા. ભોગ સમારોહ એક ગુરમૈલ સિંહ, જમીંદાર દ્વારા રાખવામાં આવ્યો હતો. જ્યારે તેઓ ૭.૧.૨૦૦૨ના રોજ આવ્યા હતા, ત્યારે તેમણે વિવિધ વ્યક્તિઓના ખાતા ખોલાવ્યા હતા અને વૃદ્ધાવસ્થા પેન્શન તથા અપંગ પેન્શન જેવી પેન્શનો સંબંધિત નકલો વહેંચી હતી. ૧૦/૦૨/૨૦૦૨ના રોજ, જ્યારે તેઓ બીજીવાર આવ્યા હતા, ત્યારે લાઉડસ્પીકર પર જાહેરાત કરવામાં આવી હતી કે ગામલોકો આવીને પેન્શન લઈ જાય અને પેન્શનના રૂપે વિવિધ વ્યક્તિઓને રૂ. ૫૦૦/– પ્રતિ વ્યક્તિ આપવામાં આવ્યા હતા. તેણે આ રકમ પરત આપ્યાનું નકારી

કાઢ્યું, પરંતુ તેણે જહેર કર્યું હતું કે શ્રી કંઝલા મતદારોને તેમના પક્ષમાં મત આપવા પ્રેરિત કરી રહ્યા હતા અને પેન્શન રૂ. ૫૦૦/–માંથી વધારીને રૂ. ૧૫૦૦/– કરવામાં આવશે એવું કહેતા હતા. તેણે આ સૂચન નકારી કાઢ્યું હતું કે કોંગ્રેસમેન હોવાને કારણે તે પેન્શનની રકમ વહેંચવામાં આવી હતી અને કોઈ પાસબુક્સ તૈયાર કરવામાં આવી નહોતી એવા આક્ષેપના સમર્થનમાં ખોટી જુબાની આપી રહ્યો હતો.

૩૦. સામાવાળાના વકીલે રજૂ કર્યું કે અરજીચલ્ત્રિ તમામ મહત્વપૂર્ણ હકીકતો અને મહત્વપૂર્ણ વિગતો દર્શાવવામાં આવી હતી અને કઈ બાબતો મહત્વપૂર્ણ હકીકતો તથા મહત્વપૂર્ણ વિગતો બને છે તે દરેક કેસની હકીકતો પર આધાર રાખે છે અને તેના માટે કોઈ સામાન્ય નિયમો નિર્ધારિત કરી શકાતા નથી.

વિદ્વાન વકીલે આ સંદર્ભે મહાદેવરાવ સુકાજી શિવાંકર વિ. રામરતન બાપુ અને અન્ય, ૨૦૦૪ (૭) એસ.સી.સી. ૧૮૧ માં અહેવાલિત નિર્ણય પર આધાર રાખીને રજૂ કર્યું કે જો એકથી વધુ આક્ષેપો હોય અને એવા આક્ષેપોમાંથી કોઈ એક સંબંધે મહત્વપૂર્ણ તથ્યો પૂરતા હોય, તો અરજી જાળવાપાત્ર છે અને તેને ફગાવી શકાતી નથી. વિદ્વાન વકીલે પોતાની રજૂઆતના સમર્થનમાં સુભાષ દેસાઈ વિ. શરદ જે. રાવ – એ.આઈ.આર. ૧૯૯૪ એસ.સી. ૨૨૭૭ ના મામલા પર પણ આધાર રાખ્યો. તેથી, એવી દલીલ કરવામાં આવી કે વડી અદાલતે નોંધેલા નિષ્કર્ષોને યથાવત્ રાખવા યોગ્ય છે અને અપીલ ફગાવી દેવા યોગ્ય હતી.

૩૧. સ્પર્ધાત્મક પક્ષકારોની દલીલોના સાપેક્ષ બળ અને દુર્બળતાઓની કસોટી કરવા માટે, જ્યારે એવી ચૂંટણી અપીલનો વિચાર કરવામાં આવે છે કે જે એવો ચુકાદો અને આદેશ વિરુદ્ધ નિર્દેશિત છે જેમાં ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપના આધારે પરત ફરેલા ઉમેદવારની ચૂંટણી રદ કરવામાં આવી હોય, ત્યારે આ તબક્કે એનું સ્મરણ કરવું યોગ્ય રહેશે કે ભલે વડી અદાલતને ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપના આધારે પરત ફરેલા ઉમેદવારની ચૂંટણી અમાન્ય જાહેર કરવાની અધિકારક્ષમતા અને સત્તા હોય, તો પણ સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયોની શ્રેણીમાં પ્રતિપાદિત થયેલા અનુપાતના દૃષ્ટિકોણથી હવે આ સવિશેષ રીતે સ્થિર થયેલું છે કે લોકશાહીમાં ચૂંટણીના પરિણામ દ્વારા વ્યક્ત થયેલો જનમંડેટ પ્રબળ રહેવો જોઈએ અને અદાલતો દ્વારા તેનો માન રાખવામાં આવવો જોઈએ અને, તેથી, સફળ ઉમેદવારની ચૂંટણી રદ કરાવવા માંગતા ચૂંટણી અરજદાર પર ભારે ભારણ રહેલું હોય છે અને તેથી તેને આવી રાહત માટે અરજીઓમાં પણ અને વિચારણામાં પણ સ્પષ્ટ કેસ સ્થાપિત કરવો ફરજિયાત બને છે. લોકશાહીમાં ચૂંટણી પ્રક્રિયા નિઃસંદેહ એટલી પવિત્ર છે કે તેને ભ્રષ્ટ આચરણથી કલંકિત થવા દેવી કે કરવાની મંજૂરી આપી શકાય નહીં અને જો અદાલત પરત ફરેલા ઉમેદવાર દ્વારા અથવા તેના ચૂંટણી એજન્ટ દ્વારા અથવા પરત ફરેલા ઉમેદવાર અથવા તેના ચૂંટણી એજન્ટની સંમતિથી અન્ય કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા ભ્રષ્ટ આચરણ કરવામાં આવ્યું હોવાનું તારણ આપે, તો પરત ફરેલા ઉમેદવારની ચૂંટણી અમાન્ય જાહેર કરવામાં આવશે, કારણ કે તેની આધારભૂત તત્ત્વ એ છે કે ભ્રષ્ટ

આચરણ થયેલું હોવાથી ચૂંટણીનું પરિણામ લોકોના સીધા સ્વરનું પ્રતિબિંબ રહીતું નથી. પરંતુ, એ જ સમયે, સર્વોચ્ચ અદાલતે આર.પી. મોઈદુટ્ટી વિ. પી.ટી. કુન્જુ મહમ્મદ અને અન્ય, અહેવાલ ૨૦૦૦ (૧) એસ.સી.સી. ૪૮૧, ના મામલામાં જે અવલોકન કર્યું છે તે મુજબ આ વાત અવગણવામાં આવી શકતી નથી કે ચૂંટણીમાં ભ્રષ્ટ આચરણ સાબિત થવાથી ઉત્પન્ન થતા પરિણામો ગંભીર સ્વરૂપના હોય છે અને તેથી ભ્રષ્ટ આચરણ કરવામાં આવ્યું હોવાનું સ્થાપિત કરવાનો ભાર ગંભીર રીતે તે વ્યક્તિ પર જ રહે છે જે એવો આક્ષેપ કરે છે. પુરાવાનો ભાર માત્ર સંભાવનાઓના પ્રાબલ્યથી ઉતરતો નથી, પરંતુ આવશ્યક પુરાવાનો ધોરણ ફોજદારી અથવા અર્ધ–ફોજદારી આરોપ સાબિત કરવા જેટલો સમાન હોય છે. તેથી, ભ્રષ્ટ આચરણનો આરોપ નિઃસંદેહ રીતે સાબિત કરવા માટે સ્પષ્ટ, નિર્વિવાદ, સંપૂર્ણપણે વિશ્વસનીય અને ભરોસાપાત્ર પુરાવાની આવશ્યકતા છે.

૩૨. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત, જે સર્વોચ્ચ અદાલતે ઉપરોક્ત અધિકૃત નિર્ણયમાં નિર્ધારિત કર્યો છે, તેનો પૂરતો વિચાર એવી ચૂંટણી અરજીઓમાં કરવામાં આવ્યો છે, જેઓ ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપ સાથે દાખલ કરવામાં આવે છે, જેમાં પરત આવેલ ઉમેદવારના પ્રેરણે ભ્રષ્ટ આચરણમાં લિપ્ત થવાના આક્ષેપોનું નિરાકરણ કરતી વખતે અતિશય સાવચેતી અને કાળજી અપનાવવામાં આવે છે; પરંતુ તે પ્રક્રિયામાં પુરાવાની ખોટી મૂલવણી થવાથી અને તેથી નિશ્ચિત નિષ્કર્ષે પહોંચવામાં ચુકાદાકીય ભૂલ થવાની સંભાવના નકારી શકાતી નથી,

જેના કારણે ચૂંટણી અરજીઓમાં વડી અદાલતે આપેલા ચુકાદા અને આદેશ વિરુદ્ધ અપીલો કરવામાં આવે છે. હાલની અપીલ પણ એવી જ એક અપીલ છે, જેમાં પરત આવેલ ઉમેદવારની ચૂંટણીને વડી અદાલતે વાંધાજનક ચુકાદા દ્વારા ભ્રષ્ટ આચરણના તારણોના આધારે રદ કરી છે, જે આ પડકાર હેઠળ છે, અને તેથી પરત આવેલ ઉમેદવારની ચૂંટણીને રદ કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવે તે પહેલાં, અમે વિવાદી પક્ષકારોએ રજૂ કરેલા પુરાવાનું સાવધાનીપૂર્વક પરિશીલન કર્યું છે અને સ્થાપિત કાનૂની સિદ્ધાંતોના પ્રકાશમાં સંબંધિત પક્ષકારોના વકીલોના પ્રસ્તાવોનું તટસ્થ રીતે વિચારણ કર્યું છે.

૩૩. અપીલકર્તાના વકીલે ભલે મુખ્યત્વે વડી અદાલતના ચુકાદા અને આદેશને ભ્રષ્ટ આચરણના આરોપ સંબંધે નોંધાયેલ તારણોને પડકારવા માટે પડકાર્યો હોય, તેમ છતાં વકીલે એ પણ રજૂ કર્યું હતું કે સામાવાળાએ અધિનિયમની કલમ ૮૩(૧)(એ)(બી) હેઠળ કલ્પાયેલ મુજબ ‘મહત્ત્વપૂર્ણ તથ્યો’ તથા ‘સંપૂર્ણ વિગતો’ જાહેર કર્યા વગર ચૂંટણી અરજી દાખલ કરી હતી, જ્યારે તે કલમ મુજબ ચૂંટણી અરજીમાં મહત્ત્વપૂર્ણ તથ્યોનો સમાવેશ હોવો આવશ્યક છે અને તેમાં સંપૂર્ણ વિગતો પણ હોવી જ જોઈએ. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે આ કાયદાની ફરજિયાત આવશ્યકતા છે અને મહત્ત્વપૂર્ણ તથ્યો તથા સંપૂર્ણ વિગતો વિના કોઈપણ ચૂંટણી અરજી સ્વીકારવામાં આવી શકતી નથી અને તેના અભાવે તે વિચારણા માટે સ્વીકારવા યોગ્ય નથી.

૩૪. અમારા મત મુજબ, અપીલકર્તાના વકીલ દ્વારા કરવામાં આવેલી એવી રજૂઆત કે અરજીપત્રિ જરૂરી વિગતો સાથેના મહત્વપૂર્ણ તથ્યોનો અભાવ હતો, તે સ્પષ્ટપણે પ્રાથમિક વાંધા સ્વરૂપની છે, જે ચૂંટણી અરજીની જાળવણીયોગ્યતા પર અસર કરે છે, અને તેથી ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપોને પડકારવા બાબતે ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલોની યોગ્યતા તપાસવા માટે અમે આગળ વધીએ તે પહેલાં, આ વાંધાનું નિરાકરણ કરવું યોગ્ય ગણીએ છીએ.

૩૫. 'મહત્ત્વના તથ્યો' સાથે 'મહત્ત્વની વિગતો' ના અભાવની દલીલ અંગે, અપીલકર્તા તરફથી રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ચૂંટણી અરજીના પરિચ્છેદ ૨૪, ૨૬ અને ૩૦ માં માત્ર એટલું જ જણાવવામાં આવ્યું છે કે અપીલકર્તાએ મતદારોને રોકડ રકમનું વિતરણ કર્યું હતું, પરંતુ કથિત રીતે રકમ કઈ તારીખે, કયા સમયે અને કયા સ્થળે વિતરિત કરવામાં આવી હતી તેની કોઈ ચોક્કસ વિગતો, તેમજ જેમને તે વિતરિત કરવામાં આવી હતી તે વ્યક્તિઓના નામોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નથી. તેથી, વકીલે દલીલ કરી હતી કે ચૂંટણી અરજદારના કથનો અસ્પષ્ટ, સામાન્ય અને સર્વગ્રાહી છે અને તેથી તેઓ ધ્યાનમાં લેવા યોગ્ય નથી તથા અવગણવા યોગ્ય હતા. આ દલીલ અંગે પોતાના તર્કને વધુ વિકસાવતા, રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે અપીલકર્તાએ પોતાની પ્રાથમિક આક્ષેપો નં. ૧ અને ૨ માં વિશિષ્ટ આક્ષેપ ઉઠાવ્યો હોવા છતાં, સામાવાળા–ચૂંટણી અરજદારે મહત્ત્વના તથ્યો તેમજ મહત્ત્વની વિગતોનો પુરવારો કર્યો નહોતો. સામાવાળાને મહત્ત્વના તથ્યો અને વિગતોનો પુરવારો

કરવા તથા તેને વિસ્તૃત કરવાની તક હોવા છતાં, તેણે તે કર્યું નહોતું અને તેથી સામાવાળા–ચૂંટણી અરજદારના કથનોના આધારે, અરજીઓમાં કરાયેલા કથનોની મર્યાદા બહાર પુરાવો રજૂ કરવાની પરવાનગી આપવી ન જોઈએ હતી, કારણ કે અરજીઓમાં કરાયેલા કથનોની બહાર રજૂ કરવામાં આવેલો પુરાવો અવગણવા યોગ્ય બને છે. આ રજૂઆતને વધુ મજબૂત કરવા માટે, અપીલકર્તાના વકીલે આ અદાલતના અનેક નિર્ણયો પર આધાર મૂક્યો હતો, જેમાં રામ સુખ વિ. દિનેશ અગ્રવાલ, અહેવાલિત ૨૦૦૯ (૧૦) એસ.સી.સી. ૫૪૧, અનિલ વસુદેવ સાલગાંવકર વિ. નરેશ કુશાલી શિગાંવકર, અહેવાલિત ૨૦૦૯ (૯) એસ.સી.સી. ૩૧૦, અનંગ ઉદય સિંહ દેવ વિ. રંગા નાથ મિશ્રા અને અન્ય, અહેવાલિત ૨૦૦૨(૧) એસ.સી.સી. ૪૯૯ અને અઝહર હુસૈન વિ. રાજીવ ગાંધી, અહેવાલિત ૧૯૮૬ (સપ્) એસ.સી.સી. ૩૧૫, નો સમાવેશ થાય છે.

૩૬. સામાવાળા તરફથી સુશ્રી જયસ્વાલના વકીલે, તેમ છતાં, ઉપરોક્ત રજૂઆતનો પ્રતિવાદ કર્યો અને રજૂ કર્યું કે 'મહત્વની વિગતો' અને 'મહત્વના તથ્યો' ના અભાવ અંગે અપીલકર્તાની દલીલ ટકાઉ નથી અને આ સંદર્ભે રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ચૂંટણી અરજીને સંપૂર્ણરૂપે વાંચવી જોઈએ, અલગથી નહીં, કારણ કે પ્રશ્નાધીન અરજીમાં હકીકતમાં સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવ્યું હતું કે અપીલકર્તા ઉમેદવારે ૨૫.૧.૨૦૦૨ના રોજ ઉમેદવારીપત્ર દાખલ કરવાની તારીખના તત્કાળ પૂર્વે અને સામાજિક સુરક્ષા વિભાગનો હવાલો ધરાવતા

મંત્રીપદના કાર્યભારેથી રાજીનામું આપતા પહેલાં, પોતાના મતવિસ્તારમાં વૃદ્ધાવસ્થા, વિધવા અને વિકલાંગ લોકોને પેન્શનના નામે રકમો મુક્ત કરાવવા માટે અધિકારીઓ ઉપર પોતાનો પ્રભાવ વાપર્યો હતો અને તે અંગેના કથનો ચૂંટણી અરજીના પેરા ૧૭ માં વિશેષરૂપે દર્શાવવામાં આવ્યા છે. વૈકલ્પિક રીતે, સામાવાળા તરફથી વકીલે રજૂ કર્યું કે ભલે ચૂંટણી અરજીમાં `મહત્વની વિગતો' સંબંધે વિશદ વિગતોનો અભાવ હોય, તો પણ એટલા આધારે અરજી ફગાવી દેવા પૂરતું તે નથી અને આ રજૂઆતના સમર્થનમાં સામાવાળા તરફથી વકીલે પણ સર્વોચ્ચ અદાલતના અનેક નિર્ણયો પર આધાર મૂક્યો, જે છે રામ શરણ યાદવ વિ./ થાકુર મુનેશ્વર નાથ સિંહ, ૧૯૮૪ (૪) એસ.સી.સી. પાનું ૬૪૯; મોહન રાવલે વિ./ દામોદર તાત્યાબા @ દાદાસાહેબ, ૧૯૯૪ (૨) એસ.સી.સી. પાનું ૩૯૩; મહાદેવરાવ સુકાજી શિવાંકર વિ./ રામરત્ન બાપુ અને અન્ય, ૨૦૦૪ (૭) એસ.સી.સી. પાનું ૧૮૧; રેગુ મહેશ વિ./ રાજેન્દ્ર પ્રતિપ ભંઝ દેવ, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૪ એસ.સી. પાનું ૪૨ અને ૪૩; અને રામ સુખ વિ./ દિનેશ અગ્રવાલ, ૨૦૦૯ (૧૦) એસ.સી.સી. પાનું ૫૪૮ અને ૫૪૯.

૩૭. સામાવાળા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી ચૂંટણી અરજીને 'મહત્વપૂર્ણ તથ્યો' તથા 'મહત્વપૂર્ણ વિગતો'ના અભાવના આધારે રદ કરવામાં યોગ્ય હતી કે નહીં, તેવા આ પ્રારંભિક પ્રશ્નનો વિચાર કરતાં, અમે આ સુસ્થાપિત કાનૂની સ્થિતિ અંગે પૂર્ણપણે સચેત છીએ કે જો ચૂંટણી અરજી કોઈ કાર્યવાહીના કારણનો ખુલાસો કરવામાં નિષ્ફળ જાય અને લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ,

૧૯૫૧ ની કલમ ૮૩ ની ફરજિયાત આવશ્યકતાઓનું પાલન ન થયું હોય, જે મુજબ ચૂંટણી અરજીમાં તે મહત્વપૂર્ણ તથ્યોનો સમાવેશ હોવો જોઈએ જેના પર અરજદાર આધાર રાખે છે, તો તેમાં આક્ષેપિત ભ્રષ્ટ આચરણ અંગેની સંપૂર્ણ વિગતો, જેમાં તે આચરણ કરનાર હોવાનું આક્ષેપ થયેલ પક્ષકારોના નામોનું પૂર્ણ નિવેદન તેમજ આવા ભ્રષ્ટ આચરણના કૃત્યની નિશ્ચિત તારીખ અને સ્થળનો સમાવેશ થવો જોઈએ. પરંતુ, એટલું જ યોગ્ય એ પણ મનમાં રાખવું જોઈએ કે 'મહત્વપૂર્ણ તથ્યો' શબ્દપ્રયોગની વ્યાખ્યા ન તો ૧૯૫૧ના અધિનિયમમાં કરવામાં આવી છે અને ન તો નાગરિક પ્રક્રિયા સંહિતામાં, છતાં અદાલતો દ્વારા સામાન્ય અર્થમાં તેનો એવો અર્થ સ્વીકારવામાં આવ્યો છે કે તે એવા તથ્યોના સંપૂર્ણ સમૂહને સૂચવે છે, જે મળી ને સંપૂર્ણ કાર્યવાહીના કારણની રચના કરે. સર્વોચ્ચ અદાલતના લોર્ડશીપ્સે ૨૦૦૯ (૧૦) એસ.સી.સી. પૃષ્ઠ ૫૪૮ પર આ મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

મહત્વના તથ્યો' એવા તથ્યો છે જેના પર વાદીની દાવા માટેની કારણભૂત હકદારી અથવા સામાવાળાની બચાવની રજૂઆત આધારિત હોય છે. વ્યાપક રીતે કહીએ તો, વાદી દ્વારા દાવા માટેની કારણભૂત હકદારી સાબિત કરવા અથવા સામાવાળા દ્વારા બચાવ સાબિત કરવા માટે જે બધા પ્રાથમિક અથવા મૂળભૂત તથ્યો જરૂરી હોય, તે 'મહત્વના તથ્યો' છે. મહત્વના તથ્યો એવા તથ્યો છે કે જે, જો સ્થાપિત થાય, તો અરજદારને માગવામાં આવેલ રાહત અપાવે. પરંતુ ફરીથી, કયા તથ્યોને મહત્વના તથ્યો કહી શકાય તે દરેક કેસના તથ્યો પર આધાર રાખે

છે અને સર્વત્ર લાગુ પડે એવો કોઈ નિયમ નિર્ધારિત કરી શકાતો નથી.

આ સત્તાધિકારીએ સમંત એન. બાલકૃષ્ણ વિ./સ. જ્યોર્જ ફર્નાન્ડિસ ના મામલામાં આવેલા નિર્ણયના સિદ્ધાંતનો પણ નોંધ લીધો છે, જેમાં તત્કાલીન મુખ્ય ન્યાયમુર્તિશ્રી એમ. હિદાયતુલ્લાહની અધ્યક્ષતાવાળી ત્રણ ન્યાયાધીશોની પીઠે પાંચ માપદંડો નિર્ધારિત કર્યા હતા, જે અધિનિયમની કલમ ૮૩ હેઠળ આ નક્કી કરવા માટે અનિવાર્ય છે કે ચૂંટણી અરજીમાં આવશ્યક મહત્ત્વના તથ્યો અને વિગતવાર વિગતોનો અભાવ નથી તે દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે કેમ. તેમાં એવું નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું હતું કે સૌપ્રથમ મહત્ત્વના તથ્યોનું સંક્ષિપ્ત નિવેદન અને ત્યારબાદ શક્ય તેટલી સંપૂર્ણ વિગતો નોંધવી અનિવાર્ય છે. એક પણ મહત્ત્વના તથ્યનો અભાવ રહે તો કાર્યવાહીનું કારણ અપૂર્ણ બની જાય છે અને દાવાનું નિવેદન ખામીયુક્ત ગણવામાં આવે છે. વિગતોનું કાર્ય કાર્યવાહીનું કારણનું સંપૂર્ણ ચિત્ર રજૂ કરવાનું અને સામેવાળી પક્ષકારને તેને જે કેસનો સામનો કરવો પડશે તે સમજાવવાનું છે. વિદ્વાન ન્યાયાધીશોએ આગળ એવું પણ ધારણ કર્યું હતું કે ‘મહત્ત્વના તથ્યો’ અને ‘મહત્ત્વની વિગતો’ બે ભિન્ન બાબતો છે અને જ્યાં મહત્ત્વના તથ્યોમાં હકીકતસ્વરૂપ નિવેદનોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવશે, ત્યાં વિગતોમાં વ્યક્તિઓનાં નામ, તારીખ, સમય અને સ્થળ દર્શાવવામાં આવશે, કારણ કે મહત્ત્વના તથ્યો જણાવતી વખતે માત્ર કલમના શબ્દો ઉદ્ધૃત કરવાથી પૂરતું નહીં થાય, કારણ કે એવી સ્થિતિમાં મહત્ત્વના તથ્યોની અસરકારકતા નષ્ટ થઈ જશે.

૩૮. મહત્વના તથ્યો અને મહત્વની વિગતોના પ્રશ્ન સાથે વ્યવહાર કરતાં, અમે મહાદેવરાવ સુકાજી શિવણકર વિ. રામરતન બાપુ અને અન્ય, જે ૨૦૦૪ (૭) એસ.સી.સી. ૧૮૧ માં અહેવાલિત છે, તે મામલામાં આપવામાં આવેલ નિર્ણયના અનુપાતને પણ ધ્યાનમાં લેવો યોગ્ય ગણ્યો, જેમાં આ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોવાળી પીઠે કયા તત્ત્વો મહત્વના તથ્યો અને મહત્વની વિગતો બને તે પ્રશ્ન પર વિચાર કર્યો હતો તથા તેના તત્ત્વ અને બંને વચ્ચેના ભેદ વિશે પણ ચર્ચા કરી હતી. આ નઝીરમાં પણ ભારપૂર્વક જણાવવામાં આવ્યું અને નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું કે કઈ વિગતો 'મહત્વના તથ્યો' ગણાશે તે દરેક કેસના તથ્યો પર આધારિત રહેશે અને સર્વત્ર લાગુ પડે એવો કોઈ સામાન્ય નિયમ ઘડી શકાય નહીં. વધુમાં એવું પણ ઠરાવવામાં આવ્યું કે, બીજી તરફ, મહત્વની વિગતો એ મહત્વના તથ્યોના સમર્થનમાં આપેલી વિગતો છે; અને 'મહત્વના તથ્યો' શબ્દપ્રયોગની વ્યાખ્યા ભલે અધિનિયમમાં કે સી.પી.સી.માં કરવામાં આવી ન હોય, તેમ છતાં એવું અનુમાન કરવું પડશે કે મહત્વના તથ્યો તે છે, જેના આધાર પર પક્ષકાર પોતાના દાવા અથવા બચાવ માટે અવલંબ રાખે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, મહત્વના તથ્યો એ એવા તથ્યો છે, જેના પર અરજદારનો દાવા માટેનો કારણકાર્ય અથવા સામાવાળાનો બચાવ નિર્ભર રહે છે. પરંતુ અંતે કઈ વિગતોને 'મહત્વના તથ્યો' કહેવાશે તે દરેક કેસના તથ્યો પર આધારિત રહેશે અને સર્વત્ર લાગુ પડે એવો કોઈ સામાન્ય નિયમ ઘડી શકાય નહીં. બીજી તરફ, વિગતો એ પક્ષકાર દ્વારા રજૂ કરાયેલા મહત્વના તથ્યોના

સમર્થનમાં આપેલ વિગતવાર તત્ત્વો છે. તે પહેલેથી આંકવામાં આવેલ ચિત્રની મૂળભૂત આકૃતિને અંતિમ સ્પર્શ આપીને મહત્વના તથ્યોને વિસ્તૃત, સુશોભિત અને વધુ સ્પષ્ટ બનાવે છે, જેથી તે પૂર્ણ, વધુ સ્પષ્ટ અને વધુ માહિતીપ્રદ બને. તેથી, મહત્વની વિગતો ન્યાયસંગત સુનાવણીનું સંચાલન સુનિશ્ચિત કરે છે, જેથી સામેવાળા પક્ષકારને અચાનક આશ્ચર્યનો સામનો કરવો ન પડે.

૩૯. સર્વોચ્ચ અદાલતના ઉપરોક્ત ત્રણ અધિકૃત નિર્ણયો પરથી જે સિદ્ધાંત નિષ્પન્ન કરી શકાય છે, તે સમંત એન. બાલકૃષ્ણ વિ. જ્યોર્જ ફર્નાન્ડીઝના કેસમાં અને ત્યારબાદ મહાદેવરાવ સુકાજી શિવણકર વિ/સ. રામરતન બાપુ અને અન્ય, ૨૦૦૪ (૭) એસ.સી.સી. ૧૮૧ તેમજ રામ સુખ (ઉપરોક્ત) માં પણ પુનરોચ્ચારિત કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં ફરી એકવાર એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, ભલે, ૧૯૫૧ના અધિનિયમની કલમ ૮૩ હેઠળ ચૂંટણી અરજામાં મૂલભૂત તથ્યો અને મૂલભૂત વિગતો સ્પષ્ટ રીતે રજૂ કરવી એ કાનૂની આવશ્યકતા છે, તો પણ અંતે નિર્વિવાદ રીતે એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે 'મૂલભૂત તથ્યો' અને 'મૂલભૂત વિગતો' તરીકે શું ગણાશે તે અંગે સર્વત્ર લાગુ પડે એવો કોઈ સર્વસામાન્ય નિયમ નિર્ધારિત કરી શકાય તેમ નથી અને અંતે દરેક કેસના તથ્યો જ એ નક્કી કરવા માટે સંબંધિત રહેશે કે શું ચૂંટણી અરજીને મૂલભૂત તથ્યો અને મૂલભૂત વિગતોના અભાવના આક્ષેપના આધારે નામંજૂર કરવા યોગ્ય હતી કે પછી તેમાં અદાલત દ્વારા વિચારણા માટે કારણકાર્ય દર્શાવવામાં આવ્યું હોવાથી તેને સ્વીકારવા યોગ્ય હતી.

૪૦. તેથી, અપીલકર્તાના વકીલની આ રજૂઆતની યોગ્યતા અંગે અમે સાવધાનીપૂર્વક વિચાર કર્યો છે કે હાલના કેસમાં ચૂંટણી અરજીને મહત્વપૂર્ણ તથ્યો અને મહત્વપૂર્ણ વિગતોના અભાવને કારણે નામંજૂર કરવી યોગ્ય હતી કે નહીં, અને અમે નોંધ્યું છે કે સામાવાળાએ અપીલકર્તાની પ્રેરણાએ આક્ષેપિત ભ્રષ્ટ આચરણ કયા દિવસે, કયા સમયે અને કયા સ્થળે બન્યું હતું તે સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે તથા સામાવાળા દ્વારા દાખલ કરાયેલ ચૂંટણી અરજીના સમર્થનમાં નિવેદન આપનાર સાક્ષીઓના નામો પણ દર્શાવ્યા છે. પરંતુ વકીલ દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલ સાક્ષીઓના પુરાવાનું વાસ્તવિક મૂલ્ય કેટલું રહેશે તે મુદ્દો તો વિચારણા માટે નીચલી અદાલતમાં વિચારણા દરમિયાન યોગ્ય તબક્કે આવનાર હતો, પરંતુ ચૂંટણી અરજીમાં મહત્વપૂર્ણ તથ્યો અને મહત્વપૂર્ણ વિગતોનો અભાવ હતો અને તે કારણે સામાવાળા દ્વારા દાખલ કરાયેલ ચૂંટણી અરજીને મહત્વપૂર્ણ તથ્યો અને મહત્વપૂર્ણ વિગતોના અભાવના આધારે નામંજૂર કરવી યોગ્ય હતી એવો તર્ક કરવો કાયદેસર રીતે સાચો અને વાજબી ગણાવી શકાય તેમ નથી. હકીકતમાં, અમે નોંધ્યું છે કે પડકારવામાં આવેલા ચુકાદા અને આદેશમાં વડી અદાલતે આ મુદ્દા પર વિચાર પણ કર્યો નથી કે અરજીને આ આધાર પર નામંજૂર કરવી યોગ્ય હતી કે નહીં, પરંતુ અપીલકર્તાના વકીલએ જાણે તે બાબત સાથે મૌનસંમતિ દર્શાવી હોય તેમ લાગે છે. તેમ છતાં, પક્ષકારોના વકીલોએ આ સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ આ મુદ્દા પર દલીલો કરી છે, જે સ્પષ્ટપણે પ્રાથમિક વાંધાના સ્વરૂપનો છે, તેથી આ મુદ્દા પર વિચાર કરવો ન્યાયસંગત અને યોગ્ય

હોવાનું અમે માન્યું; પરંતુ ઉપરોક્ત કારણોને આધારે અમે અપીલકર્તાના વકીલની આ દલીલ સ્વીકારતા નથી કે ચૂંટણી અરજી મહત્વપૂર્ણ તથ્યો અને મહત્વપૂર્ણ વિગતોના અભાવે નામંજૂર કરવા યોગ્ય હતી.

૪૧. જે આગળનો પ્રશ્ન છે અને જેના પર ચૂંટણી અરજીઓનું સમગ્ર માળખું આધારિત છે, તથા જે મુખ્ય મુદ્દા પર બંને પક્ષોના વકીલોએ આ અદાલત સમક્ષ દલીલો રજૂ કરી છે, તે પ્રશ્ન એવો છે કે શું અપીલકર્તા–પરત ફરેલા ઉમેદવારે શેરપુર મતવિસ્તારની વિધાનસભા ચૂંટણી લડતી વખતે ભ્રષ્ટ આચરણ કર્યું હતું કે નહીં. જેમ કે ઉપર પહેલેથી જ જણાવવામાં આવ્યું છે, વિદ્વાન વકીલે સૌપ્રથમ રજૂઆત કરી હતી કે કલમ ૧૨૩(૧)માં વ્યાખ્યાયિત લાંચરૂપ ભ્રષ્ટ આચરણ ત્યારે જ આકર્ષિત થશે જ્યારે તે ઉમેદવાર દ્વારા તેનું નામનિર્દેશનપત્ર દાખલ કર્યા પછી કરવામાં આવ્યું હોય. રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અપીલકર્તાએ ૧૨ જાન્યુઆરી, ૨૦૦૨ના રોજ સામાજિક સુરક્ષા પ્રધાનના પદેથી રાજીનામું આપ્યું હતું અને ત્યારબાદ ૨૩ જાન્યુઆરી, ૨૦૦૨ના રોજ પોતાનું નામનિર્દેશનપત્ર દાખલ કર્યું હતું. તેથી, તેણે સામાજિક સુરક્ષા પ્રધાનના પદેથી તેમજ પક્ષમાંથી રાજીનામું આપ્યા પછી અને ત્યારબાદ ચૂંટણી માટે ઉમેદવાર બન્યા પછી, તેના દ્વારા સત્તાનો દુરુપયોગ થયો હોવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નથી. પરિણામે, લાંચરૂપ ભ્રષ્ટ આચરણનો આક્ષેપ સાબિત થતો નથી, કારણ કે કથિત કૃત્ય તે સમયગાળાને લગતું છે જ્યારે તે હવે સામાજિક સુરક્ષા પ્રધાનનો કાર્યભાર સંભાળી રહ્યો ન હતો. વકીલે આ પાસાને વધુ સ્પષ્ટ કરતાં રજૂ કર્યું હતું

કે અહીં સામાવાળા દ્વારા આક્ષેપિત સત્તાના દુરુપયોગનો સમયગાળો ૨૩ જાન્યુઆરી, ૨૦૦૨થી ૯મી, ૧૦મી અને ૧૧મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૨ વચ્ચેનો છે, જેમાં અરજદાર સ્વીકાર્ય રીતે પ્રધાન ન હતો. તેથી, આક્ષેપ અને જે સમયગાળાને આક્ષેપ સંબંધિત છે તે વચ્ચે અરજીચલ્તિ ઘાતક વિરોધાભાસ છે, કારણ કે અરજદારે સ્વીકાર્ય રીતે ૧૨ જાન્યુઆરી, ૨૦૦૨ના રોજ પ્રધાનપદેથી રાજીનામું આપી દીધું હતું. તેથી, વકીલે રજૂ કર્યું હતું કે આક્ષેપિત ભ્રષ્ટ આચરણ તે સમયગાળાને લગતું છે જ્યારે અહીંનો અપીલકર્તા પ્રધાન હતો, અને ચૂંટણીમાં ઉમેદવાર બનતા પહેલાં તેણે તે પદ છોડી દીધું હતું; તેથી, ચૂંટણી દરમિયાન જ્યારે તે પ્રધાન રહ્યો ન હતો ત્યારે તેના દ્વારા પેન્શનનું વિતરણ થયું હોવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નથી. રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે હાલના કેસમાં અપીલકર્તાએ ભ્રષ્ટ આચરણ કર્યું હતું એવો નિષ્કર્ષ કાઢવા માટે કોઈપણ સાક્ષી પર વિશ્વાસ મૂકી શકાય તેમ નથી, કારણ કે સરકાર તરફે સાક્ષી-૯, રામ સિંહને એ સાબિત કરવા માટે સમન્સ પાઠવવામાં આવ્યો હતો કે અપીલકર્તાએ લટ્ટા ગામમાં ધર્મ, જાતિ અને સમુદાયના આધારે વૈરભાવની લાગણી પ્રોત્સાહિત કરતી ભાષણો આપી હતી અને વધુમાં, લોકોને તે પક્ષને મત ન આપવા માટે પ્રભાવિત કર્યા હતા, જેના પક્ષ સાથે સામાવાળા સંકળાયેલો હતો. રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આ સાક્ષીએ જે હેતુસર તેને પુરાવા આપવા માટે બોલાવવામાં આવ્યો હતો, તે હેતુસર સાક્ષ્ય આપ્યું નહોતું; અને તે હેતુ અપીલકર્તા દ્વારા પોતાના મતદારોને પેન્શનના ગેરકાયદેસર વિતરણના મુદ્દા સંબંધિત હતો.

૪૨. બીજી તરફ, સામાવાળા તરફના વકીલે ઉપરોક્ત રીતે અગાઉ ઉલ્લેખિત પી.ડબ્લ્યુઝ. – ૯, ૧૦ અને ૧૧ના પુરાવા પર આધાર મૂક્યો અને રજૂ કર્યું કે આ સાક્ષીઓએ સ્પષ્ટ રીતે જણાવ્યું છે કે જાહેર બેઠકો બોલાવવામાં આવી હતી, ફોર્મો ભરવામાં આવ્યા હતા અને જાહેર બેઠક દરમ્યાન પેન્શનના નામે વિવિધ લોકોને રૂપિયા ૬૦૦ થી રૂપિયા ૧૨૦૦ની રકમ ચૂકવવામાં આવી હતી. તેથી, સામાવાળા તરફના વકીલે આગ્રહ કર્યો કે આ ત્રણ સાક્ષીઓ પર તે દલીલના સમર્થનમાં વિશ્વાસ મૂકવો જોઈએ કે અપીલકર્તાએ પોતાના સત્તાવાર પદનો દુરુપયોગ કર્યો હતો અને પેન્શનનું વિતરણ કરાવ્યું હતું, જે સ્પષ્ટપણે પોતાના પક્ષમાં મતદારોને પ્રભાવિત કરવાની મનશાથી કરવામાં આવ્યું હતું. વકીલે અમને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૯, રામ સિંહના પુરાવા તથા ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦, જસપાલ સિંહની જરહ તરફ દોર્યા છે, જે ૧૯૯૨ થી ૨૦૦૩ સુધી ઈબ્રાહિમપુર ગામના સરપંચ હતા અને ૧૩/૦૨/૨૦૦૨ના રોજ યોજાયેલી ૨૦૦૨ની વિધાનસભા ચૂંટણીમાં પરાજિત થયા હતા, તેમજ તેમની જરહનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે. વકીલે વધુમાં અમને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૧, દવિંદર સિંહના પુરાવા રજૂ કર્યા છે, જે ગાથલા ગામના મતદાર હતા, જે શેરપુર મતવિસ્તાર હેઠળ આવે છે.

૪૩. અહીંના અપીલકર્તા એવા વિજયી ઉમેદવાર અને અહીંના સામાવાળા એવા પરાજિત ઉમેદવારના કેસ તથા સામાવાળા કેસના સાવધાનીપૂર્વકના

વિશ્લેષણ પરથી સ્પષ્ટપણે જણાય છે કે પેન્શનના વિતરણ સંબંધિત ભ્રષ્ટ આચરણનો આક્ષેપ બે ભાગોમાં વહેંચી શકાય તેવો છે – પ્રથમ ભાગ ૧૨/૦૧/૨૦૦૨ પૂર્વેના સમયગાળા સંબંધિત પેન્શનના વિતરણનો છે અને દ્વિતીય ભાગ ૧૦/૧૧/૧૨/૦૨/૨૦૦૨ની ત્રણ તારીખો સંબંધિત છે, જ્યારે અપીલકર્તા ચૂંટણી માટે ઉમેદવાર હતો, પરંતુ તે સમયે હવે મંત્રી રહ્યો ન હતો જેથી વૃદ્ધાવસ્થા, વિધવા તથા અપંગ વ્યક્તિઓને પેન્શનનું વિતરણ કરી શકે. પ્રકરણના તથ્યાત્મક પાસાઓથી આ સ્પષ્ટ રીતે દર્શાય છે કે સામાવાળા – ચૂંટણી અરજદાર દ્વારા કરાયેલ પેન્શનના વિતરણનો, જે ભ્રષ્ટ આચરણ સમકક્ષ હોવાનું કહેવાયું છે, અને જે ૧૨ જાન્યુઆરી, ૨૦૦૨ પૂર્વેના સમયગાળાને લગતો હતો, એવો આક્ષેપ જો વિચારણા હેઠળ લેવામાં આવે તો પણ, કોઈ કાનૂની માપદંડથી કે સામાન્ય વિવેકબુદ્ધિથી પણ તે અપીલકર્તા દ્વારા ભ્રષ્ટ આચરણમાં લિપ્ત થવાનું ગણાઈ શકે તેમ નથી, કારણ કે તે સામાજિક સુરક્ષા ખાતાના મંત્રી તરીકે યોગ્ય રીતે પદ પર હતો અને પોતાની સત્તાવાર ફરજના ભાગરૂપે પેન્શનના વિતરણને મંજૂરી આપવાની તેની પાસે કાનૂની સત્તા હતી. આથી એ અનુમાન કરવું મુશ્કેલ નથી કે મતવિસ્તારમાં અથવા મતવિસ્તારની બહાર પાત્ર વ્યક્તિઓને પેન્શનનું વિતરણ મંત્રી તરીકેની સત્તાવાર ફરજના નિર્વહનો એક ભાગ હતો, અને કોઈનો એવો કેસ નથી કે આવું વિતરણ મંત્રીના કાનૂની અધિકારક્ષેત્રમાં આવતું નહોતું, કારણ કે મંત્રી વિસ્તારના પાત્ર એવા વૃદ્ધ, અપંગ અથવા વિધવા વ્યક્તિઓને પેન્શનના વિતરણનો આદેશ આપી શકતો હતો. તેથી, વૃદ્ધાવસ્થા/વિધવા/અપંગ વ્યક્તિઓને પેન્શનનું જે વિતરણ આદેશિત

કરવામાં આવ્યું હતું અથવા તેનું વિતરણ સુનિશ્ચિત કરતાં મંજૂર કરવામાં આવ્યું હતું, તેવું કૃત્ય ભ્રષ્ટ આચરણમાં લિપ્ત થવા સમકક્ષ ગણાય તેવું અનુમાન કોઈ રીતે કરી શકાય તેમ નથી. તેથી, અપીલકર્તાના વકીલની આ દલીલમાં અમને પૂરતું કારણ અને બળ જણાય છે કે કલમ ૧૨૩(૧) માં વ્યાખ્યાયિત લાંચરૂપ ભ્રષ્ટ આચરણ ત્યારે જ આકર્ષિત થશે જ્યારે એવો કૃત્ય ઉમેદવાર દ્વારા પોતાના નામનિશનપત્ર દાખલ કર્યા પછી કરવામાં આવ્યો હોય, અને આ પ્રકરણમાં અપીલકર્તાના વકીલ દ્વારા આધારિત ચૂકાદાનું તત્ત્વ તેની રજૂઆતને વધુ વજન આપે છે.

૪૪. તેથી, અમે વડી અદાલત સાથે સહમત નથી કે ભલે અપીલકર્તાએ ૧૨મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૨ના રોજ સામાજિક સુરક્ષા મંત્રી તરીકે રાજીનામું આપ્યું હોય, તો પણ તેણે ભ્રષ્ટ આચરણમાં પ્રવૃત્તિ કરી નહોતી એવી તેની બચાવ દલીલ પર તેનો કોઈ પ્રભાવ ન પડે, ઓછામાં ઓછું ૧૨મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૨ સુધી પેન્શનના વિતરણ સંબંધે તો નહિ; અને તે બાબત સ્પષ્ટપણે અપીલકર્તાના પક્ષે જાય છે, કારણ કે ૨૩મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૨ના રોજ તેની ઉમેદવારી નોંધાવતાં પહેલાં, મંત્રી તરીકેની હેસિયતમાં હોય કે અન્ય રીતે, કરવામાં આવેલું કોઈપણ પેન્શન વિતરણ સ્પષ્ટપણે ભ્રષ્ટ આચરણમાં પ્રવૃત્તિ ગણાય નહીં. અપીલકર્તાના વકીલે જે નિર્ણયનો આધાર લીધો છે, તે મોહન રાવલે વિ. દામોદર તાત્યાબા @ દાદાસાહેબ – ૧૯૯૪ (૨) એસ.સી.સી. ૩૯૨ ના કેસમાં પણ એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે અધિનિયમની કલમ ૭૯(બી) માં

આવેલો 'ઉમેદવાર' શબ્દપ્રયોગ કોઈ વ્યક્તિ ઉમેદવાર તરીકે નામાંકિત થાય તે તારીખ સુધી તેના દ્વારા કરાયેલા કૃત્યોને સંપૂર્ણપણે બહાર રાખે છે. તેથી, ઉમેદવારીના પ્રારંભ પહેલાંના સમયગાળાને લગતા આક્ષેપોનો આધાર ભ્રષ્ટ આચરણ સ્થાપિત કરવા માટે સ્વયં બળે લઈ શકાય નહીં.

૪૫. કૉના પ્રભાકરા રાવ વિ. એમ. સેશાગિરી રાવ –૧૯૮૨ (૧) એસ.સી.સી. ૪૪૨ માં અહેવાલિત મામલામાં પણ વકીલ દ્વારા આધાર મૂકવામાં આવ્યો હતો, જેમાં એવો તર્ક રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો કે અપીલકર્તાને મંત્રી તરીકેની પોતાની હેસિયતમાં આક્ષેપિત કોઈપણ કૃત્ય, ભલે તે સાચું માન્ય ધરીએ, જોકે તે જ વિવાદિત છે, તેમ છતાં અધિનિયમની કલમ ૧૨૩ ની ઉપકલમ (૧) હેઠળ ભ્રષ્ટ આચરણના વ્યાપમાં આવતું નથી, કારણ કે મંત્રી તરીકેના તેમના કાર્યકાળ દરમિયાન મંત્રી દ્વારા પેન્શનને મંજૂરી, અનુમોદન અથવા મંજુરિ આપવી એ લાંચ ગણાવી શકાય નહીં, કારણ કે તે કોઈપણ પ્રકારની પરિતોષિકરૂપ ભેટ, પ્રસ્તાવ અથવા વચન નથી, જે ઉલ્લેખિત જોગવાઈ લાગુ પડવા માટે અનિવાર્ય તત્વ છે. સામાજિક સુરક્ષા મંત્રી તરીકે પેન્શનની મંજુરી અને અનુમોદન સ્પષ્ટપણે મંત્રીની સત્તાના વ્યાપમાં આવતું હતું જેથી તે તેનું વિતરણ કરાવી શકે, કારણ કે મંત્રી તરીકેના કાર્યો બજાવતી વેળાએ પેન્શનનું વિતરણ ન કરવું, તેના વિરુદ્ધ, રાજ્યમાં મંત્રી તરફથી કર્તવ્યનિર્વહમાં ચૂક સમાન ગણાત, જેમાં તેનો મતવિસ્તાર પણ સમાવેશ પામી શકે; અને એવું માનવું કે મંત્રી પાસે વૃદ્ધાવસ્થા/વિધવા/વિકલાંગ પેન્શનને મંજુરી અને

અનુમોદન કરવાની સત્તા હોવા છતાં, તે તેના મતવિસ્તારના લોકોને ભવિષ્યની કોઈપણ એવી ચૂંટણીમાં, waarin તે ઉમેદવારી કરે, તેને મત આપે તે માટે લલચાવવા હેતુથી કરવામાં આવ્યું હતું અને તે પરિતોષિકના કોઈ પ્રસ્તાવ અથવા વચન સમાન ગણાય, તો તે સંપૂર્ણપણે અયથાર્થ અને અતિદૂર ખેંચાયેલો આક્ષેપ ગણાશે. હકીકતમાં તો એવો દાવો પણ કરવામાં આવ્યો નથી, અને યોગ્ય રીતે જ કરવામાં આવ્યો નથી, કે અત્રેના અપીલકર્તા, જે તે સમયે મંત્રી હતા, તેઓ મંત્રી હોવા છતાં પેન્શનના વિતરણને મંજુરી અને અનુમોદન કરવાની સત્તા ધરાવતા ન હતા. જે તર્ક રજૂ કરવામાં આવ્યો છે તે એવો છે કે આવું કાર્ય તેમના મતવિસ્તારના મતદાતાઓને પ્રભાવિત કરવાની ગૂઢ ભાવના સાથે કરવામાં આવ્યું હતું જેથી તેઓ આવનારી ચૂંટણીમાં તેમને મત આપે. આ આક્ષેપને સ્વીકારવો અને તે સાબિત થયો છે એવો નિષ્કર્ષ આપવો કઠિન છે, કારણ કે અપીલકર્તાની ઉમેદવારીની જાહેરાત વર્ષ ૨૦૦૧ માં થઈ પણ નહોતી, જોકે એટલી માત્ર સંભાવના માનવી શક્ય હતી કે તેઓ ભવિષ્યની ચૂંટણીમાં ઉમેદવારી કરી શકે. કોઈપણ સ્થિતિમાં, તેઓ કયા મતવિસ્તારમાંથી ચૂંટણી લડશે અને કોઈ પક્ષના ધ્વજ હેઠળ લડશે કે સ્વતંત્ર ઉમેદવાર તરીકે લડશે, તે અગાઉથી અનુમાનવું મુશ્કેલ હતું. તેથી, માત્ર એટલા આધાર પર કે તેમણે પોતાના મતવિસ્તારમાં પેન્શનનું વિતરણ કર્યું હતું, જ્યારે તેઓ ૧૨ મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૨ સુધી સામાજિક સુરક્ષા મંત્રીનું પોર્ટફોલિયો સંભાળી રહ્યા હતા, તેમના વિરુદ્ધ ભ્રષ્ટ આચરણનો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે, તે અતાર્કિક, કારણશૂન્ય અને તેથી ગેરકાયદેસર છે, એવો નિષ્કર્ષ કાઢવો કઠિન નથી.

૪૬. જેમ કે ઉપર અગાઉથી નોંધવામાં આવ્યું છે, આ અદાલતે નિર્ણયોનું એક શ્રેણીમાં, જેમાંથી બેનો ઉપર અગાઉ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, એવો અભિપ્રાય અપનાવ્યો છે કે ઉમેદવાર ઉમેદવાર બન્યા પહેલાં તેના દ્વારા કરાયેલ કોઈપણ કાર્ય ભ્રષ્ટ આચરણમાં પ્રવૃત્તિ ગણાશે નહીં. તેમ છતાં, અમે એ રીતે સમજાવા ઈચ્છતા નથી કે ઉમેદવારે પોતાનું ઉમેદવારીપત્રક દાખલ કરવા પહેલાં, જે કૃત્ય ફરજના કાયદેસર પાલનની હદમાં આવતું નથી, એવું કોઈ ગેરકાયદેસર કૃત્ય કર્યું હોય તો તે ભ્રષ્ટ આચરણ ગણાશે નહીં જેથી તે પોતાને ભ્રષ્ટ આચરણના આરોપથી બચાવી શકે. પરંતુ જ્યાં અપીલકર્તાએ પોતાની સત્તાવાર ફરજના નિર્વહમાં, આ કેસમાં ૨૩મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૨ના રોજ તેનું ઉમેદવારીપત્રક દાખલ કરવા પહેલાં, વૃદ્ધાવસ્થા/વિધવા/વિકલાંગ પેન્શનનું વિતરણ કર્યું હોય, મંજૂરી આપી હોય, અનુમોદન કર્યું હોય અથવા મંજુરી માટે પરવાનગી આપી હોય, ત્યાં તેને ભ્રષ્ટ આચરણમાં પ્રવૃત્તિ તરીકે અર્થઘટિત કરી શકાય નહીં અને તેથી, આ મુદ્દે અપીલકર્તાના વકીલની આ દલીલમાં અમને પૂરતું બળ જણાય છે કે જો તેણે ૧૨મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૨ સુધી પોતાનાં મતવિસ્તારમાં પણ પેન્શનની રકમનું વિતરણ કર્યું હોય, તો તે ભ્રષ્ટ આચરણ કરેલ હોવાનું ધારણ કરી શકાય નહીં, કારણ કે તે સ્પષ્ટપણે તેની કાયદેસર અને સત્તાવાર સીમામાં આવતું હતું, કારણ કે તે ચૂંટણીમાં ઉમેદવાર નહોતો.

૪૭. તેમ છતાં, સામાવાળા – ચૂંટણી અરજદારે એવો પણ આક્ષેપ કર્યો

છે કે તેણે ૨૩મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૨ના રોજ પોતાનું નામનિર્દેશન પત્ર દાખલ કર્યા પછી અને ૧૩/૦૨/૨૦૦૨ના મતદાનના દિવસના તાત્કાલિક પહેલાં પણ, અપીલકર્તા પોતાના મતવિસ્તારમાં ગયો હતો અને ચૂંટણીની આચાર સંહિતાનો ખુલ્લેઆમ ભંગ કરતાં, પોતાના એજન્ટ મારફતે ૧૦/૧૧/૧૨/૦૨/૨૦૦૨ના રોજ પેન્શનનું વિતરણ કર્યું હતું; અને આ આક્ષેપનો આ ભાગ, જેને આક્ષેપના બીજા ભાગ તરીકે માનવામાં આવી શકે, જો તે સાબિત થયેલ માનવામાં આવે, તો અપીલકર્તા વિરુદ્ધના ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપ પર સ્પષ્ટપણે ગંભીર અસર પાડનાર ઠરે, કારણ કે મતદાનની તારીખના તાત્કાલિક પૂર્વે પેન્શનના બહાને નાણાંનું વિતરણ કરવું, ૧૯૫૧ના અધિર્નિયમની કલમ ૧૨૩ના અથ માં સ્પષ્ટ અને નિર્વિવાદ રીતે ભ્રષ્ટ આચરણ તરીકે જ માનવું પડશે.

પરંતુ આપણે ધ્યાનમાં રાખવું પડશે કે આ ગંભીર આક્ષેપને, ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપને યથાવત્ રાખવા માટે, સામાવાળાએ પોતાના આક્ષેપના સમર્થનમાં રજૂ કરેલા સાક્ષીઓના પુરાવાના પ્રકાશમાં, આ સાક્ષીઓ પર ભરોસો મૂકવો યોગ્ય છે કે નહીં તે અંગે અંતિમ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવા માટે, કસોટીપથ્થરની કસોટી પરથી પસાર થવું પડશે.

૪૮. આ તબક્કે, આ સુસ્થાપિત કાનૂની સ્થિતિને સ્મરણમાં લાવવી યોગ્ય રહેશે કે ભ્રષ્ટ આચરણનો આરોપ અર્ધ–ફોજદારી સ્વરૂપનો આરોપ છે,

કારણ કે તેનું પરિણામ માત્ર પરત ફરેલા ઉમેદવારની ચૂંટણીને શૂન્ય બનાવવાનું જ નથી, પરંતુ કેટલાક કિસ્સાઓમાં (જેમ કે હાલના કિસ્સામાં) તેને આગામી ચૂંટણી પણ લડવા માટેની અયોગ્યતા પણ લાગુ પડી શકે છે. તેથી ભ્રષ્ટ આચરણના સમર્થનમાં રજૂ કરાયેલ પુરાવો માત્ર સશક્ત અને નિશ્ચિત જ હોવો જોઈએ એવું નહીં, પરંતુ જો ચૂંટણી અરજીને સફળ થવું હોય, તો તેમાં પરાજિત ઉમેદવારે પરત ફરેલા ઉમેદવાર સામે લગાવેલો ભ્રષ્ટ આચરણનો આરોપ નિશ્ચિત રીતે અને અદાલતના સંતોષ મુજબ સાબિત થવો આવશ્યક છે. ભ્રષ્ટ આચરણનો આરોપ સાબિત કરવાનો ભારે બોજ ચૂંટણી અરજદાર પર છે અને શંકાની સ્થિતિમાં તેનો લાભ પરત ફરેલા ઉમેદવારને જાય છે. આ બાબત સુવિદિત છે કે ભ્રષ્ટ આચરણ કર્યાના આક્ષેપો પર આધારિત ચૂંટણી અરજીના કિસ્સામાં, સામાન્ય રીતે પુરાવાનો ધોરણ ફોજદારી કાર્યવાહી જેવો હોય છે, જેમાં વાજબી શંકાથી પર કડક પુરાવાથી આરોપ સાબિત કરવો જરૂરી બને છે અને પુરાવાનો બોજ તે ઉમેદવાર પર રહે છે જે ભ્રષ્ટ આચરણનો આક્ષેપ કરે છે, અને તે બોજ બદલાતો નથી. આ દૃષ્ટિકોણ લોર્ડશીપ્સ દ્વારા ગજાનન કૃષ્ણાજી બાપટ વિ. દત્તાજી રાઘોબાજી મેઘે, અહેવાલિત ૧૯૯૫ (૫) એસ.સી.સી. ૩૬૦, ના કેસમાં વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં લોર્ડશીપ્સે નિહાલ સિંહ વિ. રાવ બીરેન્દ્ર સિંહ અને અન્. – ૧૯૭૦ (૩) એસ.સી.સી. ૨૩૯, ઓમ પ્રભા જૈન વિ. ચરણ દાસ – ૧૯૭૫ (૪) એસ.સી.સી. ૮૪૯, દૌલત રામ ચૌહાણ વિ. આનંદ શર્મા – ૧૯૮૪ (૨) એસ.સી.સી. ૬૪ અને ક્વામરુલ ઇસ્લામ વિ. એસ.કે. કાંતા – ૧૯૯૪ સપ્લિ. (૩) એસ.સી.સી. ૫ ના કેસો પર પણ આધાર

મૂક્યો હતો, જેમાં એ જ દૃષ્ટિકોણ અપનાવવામાં આવ્યો હતો. તેમ છતાં, અદાલતોને આ બાબતે ચેતવણી આપવામાં આવી છે કે ભલે ભ્રષ્ટ આચરણનો આરોપ સાબિત કરવાનો બોજ અરજદાર પર હોય, તો પણ તેનો એવો અર્થ કે સંકેત કાઢવો નહીં કે પરત ફરેલો ઉમેદવાર અરજદારના કેસનું ખંડન કરવા માટે અને વિશેષ કરીને તેવા તથ્યો સાબિત કરવા માટે, જે ચૂંટાયેલા ઉમેદવારના વિશેષ જ્ઞાનમાં આવે છે, નોંધ પર પુરાવો રજૂ કરવાની પોતાની જવાબદારીમાંથી મુક્ત થાય છે.

૪૯. સુરીંદર સિંહ વિ./સ. હર્દિયાલ સિંહ– ૧૯૮૫ (૧) એસ.સી.સી. પૃ. ૯૧ અને ૯૭ : એ.આઈ.આર. ૧૯૮૫ એસ.સી. ૮૯ ના કેસમાં વધુમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપોને ફોજદારી આરોપો સમકક્ષ ગણવાના રહે છે અને તેની સાબિતી દિવાની કાર્યવાહીમાં જેમ સંભાવનાઓના પ્રાબલ્યના ધોરણે થતી હોય તેમ નહીં, પરંતુ વાજબી શંકાથી પરે એવી સાબિતી હોવી આવશ્યક છે; અને જો રજૂ કરાયેલા પુરાવાનું તુલનાત્મક સંતુલન કર્યા પછી પણ આરોપ સાબિત કરવામાં થોડી શંકા યથાવત્ રહે, તો તેનો લાભ વિજયી ઉમેદવારને જ આપવો પડે. ભ્રષ્ટ આચરણ સ્થાપિત કરવા માટે આવશ્યક સાબિતીનો ભાર નક્કી કરવા અંગે વડી અદાલતો તથા સર્વોચ્ચ અદાલતે વિવિધ કસોટીઓ નિર્ધારિત કરી છે. તેમ છતાં, સૌથી વ્યાપક સ્વીકારેલી કસોટી એ છે કે આરોપ અદાલતના સંપૂર્ણ સંતોષ સુધી પુરેપુરો સ્થાપિત થવો જોઈએ. પરંતુ, વાજબી શંકાથી પરે કડક સાબિતીના ધોરણ પર ભાર મૂકતાં વખતે, અદાલતોને

આ સિદ્ધાંતને એટલી અતિશય હદ સુધી વિસ્તૃત કે ખેંચવાની જરૂર નથી કે જેથી ભ્રષ્ટ આચરણનો કોઈપણ આક્ષેપ સાબિત કરવો લગભગ અશક્ય બની જાય, જેમ કે એસ. હરચરણ સિંહ વિ./સ. એસ. સજ્જન સિંહ - ૧૯૮૫ (૧) એસ.સી.સી. ૩૭૦ : એ.આઈ.આર. ૧૯૮૫ એસ.સી. ૨૩૬ ના કેસમાં નિરીક્ષિત કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે એવો અભિગમ અપનાવવાથી ચૂંટણી પ્રક્રિયાની શુદ્ધતા જાળવવાના અધિનિયમના અતિ પ્રશંસનીય અને પવિત્ર હેતુને નિષ્ફળ અને વ્યર્થ બનાવી દેવામાં આવશે.

૫૦. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત તથા ઉપરોક્ત કાનૂની પ્રતિપાદનને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે અહીંના ચૂંટણી અરજદાર/સામાવાળા દ્વારા રજૂ કરાયેલ પુરાવાનું પરીક્ષણ કર્યું છે કે મતદાનની તારીખના તાત્કાલિક પૂર્વે, એટલે કે ૧૦/૧૧/૧૨/૦૨/૨૦૦૨ના રોજ પેન્શનના વિતરણ અંગેનો આક્ષેપ સાબિત થયો છે કે નહીં. અગાઉથી નોંધાયું છે તેમ, આ સંદર્ભમાં સામાવાળાએ ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી-૯, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી-૧૦ અને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી-૧૧ પર આધાર મૂક્યો છે, જેનો અહીં ઉપર વિસ્તૃત રીતે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

૫૧. જોકે, જ્યારે અમે ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી-૯ ના પુરાવાની તપાસપૂર્વક મૂલવણી કરી, ત્યારે અમે નોંધ્યું છે કે ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી-૯ એ કઈ કઈ નોંધો કરવામાં આવી છે અને કયા કયા વ્યક્તિઓ માટે તે નોંધો

કરવામાં આવી છે તે અંગે કંઈ જણાવ્યું નથી. આ સાક્ષીએ પોતાની જિરહમાં માત્ર એટલું જણાવ્યું છે કે ઘટનાના લગભગ એક મહિના પછી તેણે સામાવાળાને રૂ. ૧૨૦૦ ની ચુકવણી અંગે જણાવ્યું હતું અને તેને રૂ. ૧૨૦૦ જેટલી રકમ ચૂકવવામાં આવી હતી, પરંતુ નોંધપોથી પર એવો કોઈ પુરાવો નથી કે ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૯ પેન્શનધારક છે અથવા પેન્શનના અનુદાન માટે હકદાર છે. સરકારી નીતિ મુજબ તે પેન્શન મેળવવા હકદાર છે અથવા તેને ક્યારેય કોઈ પેન્શન મંજૂર કરવામાં આવી હતી તે દર્શાવવા માટે કોઈ દસ્તાવેજ રજૂ કરવામાં આવ્યો નથી. તેથી, રૂ. ૧૨૦૦ ની ચુકવણીનો આક્ષેપ કરવા માટે ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૯ ના પુરાવાને કોઈ સમર્થન મળતું નથી. ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૯ એ પોતાની જિરહમાં એ પણ જણાવ્યું છે કે તે સામાવાળા સાથે તેની કારમાં પુરાવો આપવા વડી અદાલતમાં આવ્યો હતો અને મુસાફરી તેમજ ખાણીપીણીનો આખો ખર્ચ તેણીએ જ ઉઠાવ્યો હતો. તેથી, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૯ ચૂંટણી અરજદારના ગામનો, અત્યંત હિતસંબંધિત એવો સાક્ષી છે, જેને ચૂંટણી અરજદારની કારમાં અદાલત સમક્ષ લાવવામાં આવ્યો હતો, તેવી સંભાવનાને નકારી શકાય તેમ નથી.

૫૨. ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦ જસપાલ સિંહ દ્વારા આપવામાં આવેલ પુરાવો પણ દોષરહિત નથી. પ્રતિભાવક જસપાલ સિંહ દ્વારા અપીલકર્તાએ મત મેળવવા માટે વિવિધ સ્થળોએ રોકડ રકમ વહેંચી હતી તે સાબિત કરવા માટે સાક્ષીઓની પ્રથમ યાદી રજૂ કરવામાં આવી ત્યારે જસપાલ

સિંહને સમન્સ પાઠવવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ સુધારેલી સાક્ષીઓની યાદીમાં જસપાલ સિંહનું નામ કાઢી નાખવામાં આવ્યું હતું અને કોઈપણ સ્થિતિમાં, આ સાક્ષીએ જે બાબતે નિવેદન આપવાનું હતું તે સંબંધે રોકડ રકમના કથિત વિતરણની તારીખ અને સ્થળ અંગે કોઈ વિગતો નહોતી. આ સાક્ષીના નિવેદનના અવલોકનથી સ્પષ્ટ થાય છે કે તેણે જેમ દાવો કર્યો હતો તેમ જેને કથિત રીતે રોકડ રકમ ચૂકવવામાં આવી હતી તેવા કોઈપણ વ્યક્તિનું નામ જણાવ્યું નથી. અપીલકર્તાએ કરેલી કોઈપણ પેન્શન બુકની નોંધ નોંધપોથી પર રજૂ કરવામાં આવી નહોતી અને નોંધપોથી પર રજૂ કરાયેલી પેન્શન બુક, જે આંક ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૪/૧, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૪/૮૪ ધરાવે છે, તેમાં અપીલકર્તા દ્વારા કરવામાં આવેલી કોઈ નોંધ નથી. આ સાક્ષીએ એવું પણ જણાવ્યું નથી કે નોંધપોથી પર રજૂ કરાયેલ ઉપરોક્ત બુકમાં અપીલકર્તાએ કોઈ નોંધ કરી હતી અને ઉપરોક્ત સિવાયની બીજી કોઈ પેન્શન બુક નોંધપોથી પર નથી. આ સાક્ષી પણ ખૂબ જ પક્ષપાતી જણાય છે કારણ કે તેણે સ્વીકાર્યું હતું કે તે તે જ પક્ષનો છે જેના પ્રતિભાવક સભ્ય છે.

૫૩. ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૧ એ પોતાના પુરાવામાં જણાવ્યું હતું કે અપીલકર્તા તા. ૭.૧.૨૦૦૨ના રોજ તેના ગામે આવ્યો હતો અને વિવિધ વ્યક્તિઓના ખાતાઓ ખોલાવ્યા હતા તથા પેન્શન સંબંધિત પાસબુકની નકલો વહેંચી હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ખાતાં ખોલાવવું અને/અથવા કાગળોનું વિતરણ કરવું ભ્રષ્ટ આચરણ ગણાતું નથી અને આ પુરાવા પર વિશ્વાસ

કરવામાં આવે તો પણ તે તે સમયગાળાને સંબંધિત છે જ્યારે અપીલકર્તા મંત્રી તરીકે કાર્યરત હતો અને તેથી મંજૂરીને અનુમોદિત કરવાની તેને કાયદેસરની સત્તા હતી. ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૧ એ વધુમાં જુબાની આપી છે કે તા. ૧૦/૦૨/૨૦૦૨ના રોજ અપીલકર્તા બીજી વખત તેના ગામે આવ્યો હતો અને ગામલોકોને આવીને પ્રત્યેકને રૂ. ૫૦૦ના હિસાબે પેન્શન લેવા આમંત્રિત કર્યા હતા. પરંતુ રૂ. ૫૦૦ની કથિત રકમ જેમણે આપી હતી તે વ્યક્તિઓના નામો ઉલ્લેખવામાં આવ્યા નથી. આ સાક્ષીએ એમ પણ જણાવ્યું નથી કે તેને કોઈ રકમ આપવામાં આવી હતી. તેથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આ સાક્ષી દ્વારા રોકડ રકમ વ્યક્તિઓને આપવામાં આવી હોવાનું કરાયેલું આ અસ્પષ્ટ નિવેદન, તે વ્યક્તિઓની ઓળખના અભાવે, તેના પર કોઈ વિશ્વાસ મૂકવો જોઈએ નહીં. આ સાક્ષી અત્યંત રસદાર સાક્ષી હોવાનું પણ જણાય છે, કારણ કે તેણે સ્વીકાર્યું છે કે તેની પત્નીને જે પક્ષ સાથે સામાવાળા સંકળાયેલ છે તે પક્ષ દ્વારા પંચાયત સમિતિની ચૂંટણી માટે ટિકિટ આપવામાં આવી હતી. તેથી, અપીલકર્તાના વકીલ દ્વારા રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ભ્રષ્ટ આચરણ અંગેનો નિષ્કર્ષ નોંધવા માટે ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૯, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦ અને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૧ના પુરાવા પર આધાર મૂકવો જોઈએ નહીં. એ પણ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૨ એટલે કે સામાવાળા પોતે કોઈ સીધો પુરાવો આપ્યો નથી અને તેનો પુરાવો માત્ર શ્રુતિપુરાવા સ્વરૂપનો છે. તેથી, ભ્રષ્ટ આચરણનો આક્ષેપ સાબિત કરવા માટે તેનો પુરાવો કોઈ કિંમત કે મૂલ્ય ધરાવતો નથી.

પ૪. વડી અદાલતે જે દસ્તાવેજી પુરાવા પર આધાર રાખ્યો છે, તે અંગે એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે આંક ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી ૧/૧ થી ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી ૧/૪૫ પેન્શન મંજૂર કરવા માટેની અરજીઓ છે. એવું જણાવવામાં આવ્યું કે આ અરજીઓ ૨૮.૨.૨૦૦૧ થી ૪.૧૨.૨૦૦૧ના સમયગાળાને સંબંધિત છે, જ્યારે અપીલકર્તા મંત્રી હતા, અને અપીલકર્તા ૨૩/૦૧/૨૦૦૨ના રોજ, જ્યારે તેણે પોતાનું નામનિર્દેશનપત્ર દાખલ કર્યું, ત્યારે ચૂંટણી માટે ઉમેદવાર બન્યો હતો, અને તેથી આ તારીખ પહેલાં તેના દ્વારા કરવામાં આવેલ કોઈપણ કાર્યવાહી અધિર્નિયમની કલમ ૧૨૩ના અથ માં ભ્રષ્ટ આચરણ ગણાવી શકાય નહીં. વધુમાં, આ અરજીઓ પર પણ (એ) ગામના સરપંચ, (બી) હલકા લંબર્દાર, (સી) ગામના પટવાર, (ડી) બ્લોક ડેવલપમેન્ટ પ્રોજેક્ટ ઓફિસર, (ઈ) ઉપવિભાગીય દંડાધિકારીની કચેરીનો લિપિક, અને (એફ) ઉપવિભાગીય દંડાધિકારી, જેઓ મંજૂરી આપનારા અધિકારીઓ છે, તેમના અનુમોદન નોંધાયેલા છે. તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે અપીલકર્તાએ ભ્રષ્ટ આચરણ કર્યું હતું એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચવા માટે આ આંકો પર આધાર રાખવો જોઈએ નહોતો.

પપ. ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપિત આરોપને સાબિત કરવા અને ખંડિત કરવા માટે સાક્ષીઓના પુરાવાકીય મૂલ્ય અંગે હરીફ પક્ષોના વકીલ દ્વારા કરવામાં આવેલી ઉપરોક્ત સૂક્ષ્મ મૂલવણી પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, જ્યાં સુધી

૧૦/૧૧/૧૨/૦૨/૨૦૦૨ના રોજ રોકડ રકમના આક્ષેપિત વિતરણનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી માત્ર ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૯, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦ અને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૧ના મૌખિક પુરાવા જ અભિલેખ પર છે; પરંતુ સામાવાળા દ્ધારા રજૂ કરવામાં આવેલા દસ્તાવેજી પુરાવાને ૧૦/૧૧/૧૨/૦૨/૨૦૦૨ના રોજ પેન્શનના વિતરણ સાથે કોઈ જ સંબંધ કે કડી નથી અને આ દસ્તાવેજો રજૂ ન કરવાનો કારણ ધ્યાનમાં લેવું મુશ્કેલ નથી, કારણ કે નિર્વિવાદ રીતે, તે તારીખે અપીલકર્તા મંત્રી પદેથી નિવૃત્ત થઈ ચૂક્યો હતો. તેથી, પેન્શનના વિતરણ અંગે ૧૦/૧૧/૧૨/૦૨/૨૦૦૨ માટે કોઈ નોંધ કરવામાં આવી હોય તો પણ, મતદારોને રોકડ રકમનું વિતરણ કરીને ભ્રષ્ટ આચરણ કર્યાનો આરોપ સાબિત કરવા માટે તે અપીલકર્તાને આભારી ઠરાવી શકાય તેમ નથી. આમ, ૧૦/૧૧/૧૨/૦૨/૨૦૦૨ના રોજ રોકડ રકમના વિતરણનો આક્ષેપ માત્ર ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૯, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦ અને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૧ના મૌખિક સાક્ષ્ય પર જ આધારિત રહે છે, કારણ કે પરાજિત ઉમેદવાર સુશ્રી હરચંદ કૌર ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૨ પણ ચૂંટણીની તારીખ પહેલાંની આ ત્રણ તારીખોએ રોકડ રકમના વિતરણનો આરોપ સાબિત કરે એવી કોઈ વાત કહી શક્યા નથી.

૫૬. પરંતુ વડી અદાલતે જેના પર આધાર રાખ્યો છે તે મૌખિક પુરાવાનું અમે વિશ્લેષણ કર્યા પછી અમે નોંધ્યું છે કે વડી અદાલતે ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૯, ૧૦ અને ૧૧ના પુરાવા પર ભારે નિર્ભરતા મૂકી છે, પરંતુ ફરીયાદી

પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧–શ્રીમતી પરમજીત કૌર, ચાઇલ્ડ ડેવલપમેન્ટ પ્રોજેક્ટ ઓફિસર, ધુરી, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૨–શ્રી દેવિંદર કુમાર, જિલ્લા પ્રોગ્રામ ઓફિસ, સંગરૂરના કચેરીમાં સુપરિન્ટેન્ડન્ટ સોશિયલ સિક્યુરિટી, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૪ – એન.કે. કપૂર, આસિસ્ટન્ટ મેનેજર, સ્ટેટ બેંક ઓફ પટિયાલા, ઘનૌરી કલાં, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૫ – શ્રી સતીશ કપૂર, શ્રી સોહનલાલ કપૂરના પુત્ર, જિલ્લા સોશિયલ સિક્યુરિટી ઓફિસર, સંગરૂર અને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૬ – જગમૈલ સિંહ, સી.ડી.પી.ઓ. બ્લોક મલેરકોટલા–૨ તથા ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૭ – પ્રીતપાલ સિંહ, સી.પી.ડી.ઓ. બ્લોક શેરપુરના પુરાવાને ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે. આ સાક્ષીઓએ એવી સાક્ષી આપી છે જે નિર્વિવાદપણે ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૯, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦ અને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૧ના પુરાવાના ખંડન સ્વરૂપની છે, જેઓ પર વડી અદાલતે આધાર મૂક્યો છે; તેમ છતાં ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૨, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૪ અને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૬ના પુરાવાને અવગણવામાં આવ્યા છે, જોકે તેઓ પેન્શનના વિતરણ માટે સક્ષમ સત્તાધિકારીઓ હતા અને તેથી સ્વતંત્ર સાક્ષીઓ હતા, જેઓ ચાર સાક્ષીઓ, એટલે કે ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૯, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦ અને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૧ની તુલનામાં વધુ વિશ્વસનીય હતા, કારણ કે તેઓ સ્પષ્ટપણે હિતસંબંધિત સાક્ષીઓ છે, કારણ કે તેમણે પોતે જ સામાવાળા શ્રીમતી કૌર સાથેનો પોતાનો સંબંધ સ્વીકાર્યો છે.

૫૭. ધુરીની બાળ વિકાસ યોજના અધિકારી રહેલી ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧ સુશ્રી પરમજીત કૌર, જેઓએ શેરપુર મતવિસ્તારના ૧૨ ગામોના મતદારો સંબંધિત વૃદ્ધાવસ્થા પેન્શનનો જુનો રેકોર્ડ રજૂ કર્યો હતો, તેમની સાક્ષીનું પરિશીલન કરતાં જણાય છે કે તે જાન્યુઆરી/ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૨ને સંબંધિત હતો અને તેને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧/૧ થી ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧/૪ તરીકે આંકિત કરવામાં આવ્યો હતો. આ સાક્ષીએ નિવેદન આપ્યું કે વૃદ્ધાવસ્થા પેન્શન ૬૫ વર્ષના પુરુષોને અને ૬૦ વર્ષની સ્ત્રીઓને આપવામાં આવે છે. આ અંગેની અરજી પેન્શન મંજૂર કરવા માટે બાળ વિકાસ યોજના અધિકારી સમક્ષ રજૂ કરવી પડતી હતી, અને તે ઉપવિભાગીય મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવાની રહેતી હતી, જે મંજૂરી આપનાર સત્તાધિકારી હતા. ઉપવિભાગીય મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા મંજૂરી અપાયા બાદ પેન્શનના પત્રો જારી કરવામાં આવતા હતા. આ સાક્ષીનું ધ્યાન પંજાબી લિપિમાં લખાયેલા "પરવાન" શબ્દ તરફ દોરવામાં આવ્યું હતું, જેનો અંગ્રેજીમાં અર્થ "મંજૂર" થાય છે, અને "પરવાન" શબ્દની નીચેના હસ્તાક્ષરો આ અપીલકર્તા ગોવિંદ સિંહના હોવાનું આક્ષેપિત કરવામાં આવ્યું હતું. આ હસ્તાક્ષર તમામ અરજીઓ, આંક ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧/૧ થી ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧/૪૫માં હોવાનું આક્ષેપિત કરવામાં આવ્યું હતું, પરંતુ આ ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧ બાળ વિકાસ યોજના અધિકારીએ નિવેદન આપ્યું કે કોઈ મંત્રી વૃદ્ધાવસ્થા પેન્શનને મંજૂર કરવાની પ્રક્રિયામાં સીધી રીતે સંકળાયેલા નથી અને જો કોઈ અરજદાર પાત્ર ન હોય તથા પેન્શન મેળવવાની આવશ્યકતાઓ પૂર્ણ કરતો ન હોય, તો મંત્રીના કહેવા છતાં પણ

એવા વ્યક્તિને પેન્શન મંજૂર કરી શકાય નહીં. તેમણે વધુમાં આ પણ સ્વીકાર્યું કે પરત ફરેલા ઉમેદવાર સાથે તેમની ઓળખાણ હતી, કારણ કે તેઓ અધિકૃત બેઠકોમાં અપીલકર્તાને મંત્રી તરીકે મળતા હતા. તેથી, આ સાક્ષીને સ્પષ્ટપણે સ્વતંત્ર સાક્ષી તરીકે ગણવામાં આવી શકે છે, જેણે અપીલકર્તાના હસ્તે પેન્શનનું વિતરણ થયું હોવા બાબતે સામાવાળાના પ્રકરણને ટેકો આપ્યો નથી.

૫૮. તેવી જ રીતે ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૨ શ્રી દેવિંદર કુમાર, જિલ્લા કાર્યક્રમ કાર્યાલય, સંગરૂરના કચેરીમાં સમાજ સુરક્ષા સુપરિન્ટેન્ડન્ટે, પ્રતિપરીક્ષણમાં સ્વીકાર્યું છે કે મંજૂરીપત્રો માત્ર શેરપુર મતવિસ્તાર માટે નહીં પરંતુ સમગ્ર સંગરૂર જિલ્લામાં સંબંધિત હતા અને તે આદેશો પર પરત આવેલ ઉમેદવારની સહી નહોતી.

૫૯. ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૪ શ્રી એન.કે. કપૂર, આસિસ્ટન્ટ મેનેજર, સ્ટેટ બેંક ઑફ પટિયાલા, જેઓ બેંકની ઘનૌરી કલાં શાખામાં ફરજ પર મુકાયેલા હતા, તેમણે ઘનૌરી કલાં અને ઘનૌરી ખુર્દ ગામના ૮૪ વ્યક્તિઓ સંબંધિત મૂળ લેજર તથા મૂળ લેજરમાંથી લેવામાં આવેલી નમૂનાઓની ફોટોકોપીઓ નોંધ પર રજૂ કરી હતી. આ દસ્તાવેજોને આંક ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૪/૧ થી આંક ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૪/૮૪ તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવ્યા હતા. આ સાક્ષીએ જણાવ્યું હતું કે સંબંધિત વ્યક્તિને સામાજિક સુરક્ષા વિભાગમાંથી મળતી પેન્શન સિવાય અન્ય કોઈ રકમ આ ખાતાઓમાં જમા થઈ

શકતી નહોતી. તેની જિરહમાં આ સાક્ષીએ જણાવ્યું હતું કે તે ખાતાઓ ૭.૯.૨૦૦૧, ૬.૮.૨૦૦૧ તથા અન્ય કેટલીક તારીખોએ ખોલવામાં આવ્યા હતા. પરંતુ આ સાક્ષીએ વધુમાં નિવેદન આપ્યું હતું કે વર્ષ ૨૦૦૨માં આ ખાતાઓમાં કોઈ જમા કરવામાં આવી હતી કે નહીં તે જણાવવાની સ્થિતિમાં તે નહોતો અને એક ખાતામાં કોઈ જમા દર્શાવતો કોઈ વ્યવહાર નોંધાયો નહોતો. ૨૫.૨.૨૦૦૨ના રોજ ખોલાયેલા બીજા એક ખાતા સંબંધે તેણે તે ખાતું તેણે ખોલ્યું હોવાની, અથવા પેન્શન છોડવાની પ્રક્રિયા અંગેની, અથવા ૮૪ વ્યક્તિઓમાંથી કોઈપણની ઓળખ અંગેની વ્યક્તિગત જાણકારી હોવાની ના પાડી હતી.

૬૦. સરકાર તરફે સાક્ષી–૫ શ્રી સતીશ કપૂર, શ્રી સોહન લાલ કપૂરના પુત્ર, જિલ્લા સામાજિક સુરક્ષા અધિકારી, સંગરૂરે જણાવ્યું કે પેન્શન નવેમ્બર ૨૦૦૧ થી માર્ચ ૨૦૦૨ સુધી મંજૂર કરવામાં આવ્યું હતું અને તેની ચૂકવણીઓ ઑગસ્ટ, ૨૦૦૧ થી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૨ સુધી કરવામાં આવી હતી. તેમણે મૂળ દસ્તાવેજોમાંથી તૈયાર કરાયેલ સંકલનની નકલો તેમજ મૂળ દસ્તાવેજો પણ રજૂ કર્યા હતા. તેમણે એ સમજાવવામાં પોતાની અસમર્થતા દર્શાવી કે પેન્શન કોના દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવ્યું હતું, કારણ કે તેઓ સંગરૂરમાં નિયુક્ત નહોતા. નોંધ પર મુકવામાં આવેલ સંકલન જિલ્લા સામાજિક કલ્યાણ અધિકારી, સંગરૂર દ્વારા વિધિવત પ્રમાણિત કરવામાં આવ્યું હતું.

૬૧. ફરિયાદ પક્ષ તરફે સાક્ષી–૬ જગમૈલ સિંહ, સી.ડી.પી.ઓ., બ્લોક માલેરકોટલા–૨, એ પેન્શન સંબંધિત ૯૨ અરજીઓ રજૂ કરી હતી, જેમાંથી ૮૬ વૃદ્ધાવસ્થા પેન્શનની, ૫ વિકલાંગોની અને માત્ર ૧ વિધવા વર્ગની હતી. આ અરજીઓ જુલાઈ, ૨૦૦૧ પહેલાં રજૂ કરવામાં આવી હતી, જે બાબત આ સાક્ષીએ પોતે સ્વીકારી હતી. વર્ષ ૨૦૦૧ સંબંધિત પેન્શનના રેકોર્ડ બાબતે પણ સમાન સ્થિતિ છે, જે ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષી–૭ પ્રીતપાલ સિંહ, સી.પી.ડી.ઓ., બ્લોક શેરપુર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો.

૬૨. તેથી, ઉપરોક્ત તમામ સાક્ષીઓ, એટલે કે પી.ડબ્લ્યુઝ. ૧, ૪, ૫, ૬ અને ૭, જેઓને સ્પષ્ટપણે નિષ્પક્ષ સાક્ષીઓ તરીકે ગણવામાં આવી શકે અને પેન્શનની અરજીઓને કેવી રીતે મંજૂરી આપવામાં આવતી હતી તે અંગે સક્ષમપણે સાક્ષ્ય આપવા યોગ્ય હતા, તેમણે સામાવાળાના આ કેસને સમર્થન આપ્યું નથી કે અપીલકર્તાએ પેન્શનનું વિતરણ કરતી વખતે, જે વર્ષ ૨૦૦૧થી શરૂ થઈ માર્ચ ૨૦૦૨ સુધી ચાલુ રહ્યું, કોઈ ગેરકાયદેસરતા આચરી હતી. આ હોવા છતાં, વડી અદાલતે આ સાક્ષીઓના નિવેદનોને કોઈ મહત્ત્વ આપ્યું નથી, પરંતુ માત્ર ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૯ રામ સિંહ, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦ જસપાલ સિંહ, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૧ દેવીંદર સિંહ અને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૨ હરચંદ કૌર, જેઓને સ્પષ્ટપણે રસ ધરાવતા સાક્ષીઓ તરીકે ગણવામાં આવી શકે, તેમના પુરાવા પર જ આધાર રાખવાનું પસંદ કર્યું છે. આ સાક્ષીઓના નિવેદનો ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧ — ચાઇલ્ડ ડેવલપમેન્ટ

પ્રોજેક્ટ ઓફિસર, ધુરીના પુરાવાથી સ્પષ્ટપણે ખંડિત થાય છે; તેમણે સાક્ષ્ય આપતાં પેન્શન મંજૂર કરવાની અરજી કઈ પ્રક્રિયા અને કઈ રીતથી મંજૂર થવી જરૂરી હતી તે જણાવ્યું હતું. ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ, તેમણે જણાવ્યું હતું કે પેન્શન મંજૂર કરવા માટેની અરજી ચાઇલ્ડ ડેવલપમેન્ટ પ્રોજેક્ટ ઓફિસરને સોંપવાની રહેતી હતી અને તે જ અરજી સબ–ડિવિઝનલ મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવામાં આવતી હતી, જે મંજૂરી આપનાર સત્તાધિકારી છે, અને સબ–ડિવિઝનલ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા મંજૂરી અપાયા પછી જ પેન્શન જારી કરવામાં આવતી હતી. જ્યારે સક્ષમ સત્તાધિકારી ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧ — ચાઇલ્ડ ડેવલપમેન્ટ પ્રોજેક્ટ ઓફિસર અપીલકર્તાના હસ્તાક્ષરને ઓળખી શક્યા નહોતા, ત્યારે સરપંચ રહેલા અને અત્રેના અપીલકર્તાના હસ્તાક્ષરને ઓળખ્યાનો દાવો કરનાર ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦ જસપાલ સિંહના નિવેદનને આ સાક્ષીના નિવેદન કરતાં ઓછું વિશ્વસનીય કેવી રીતે માનવામાં આવે તે સમજવું મુશ્કેલ છે. ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦ની સરખામણીએ ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧ — ચાઇલ્ડ ડેવલપમેન્ટ પ્રોજેક્ટ ઓફિસર, ધુરી વધુ સક્ષમ હતા; ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦ તો સરપંચ હતા અને પેન્શન મંજૂર કરવા માટેની અરજીને મંજૂરી આપવાની સક્ષમ સત્તા ધરાવતા તરીકે તેમને ગણાવી શકાય નહીં. તેથી, જ્યારે સક્ષમ સત્તાધિકારી ચાઇલ્ડ ડેવલપમેન્ટ પ્રોજેક્ટ ઓફિસરે ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦ના પુરાવાને સમર્થન આપ્યું નહોતું, ત્યારે વડી અદાલત તેમના પર આધાર રાખી શકે તેવી સ્થિતિ નહોતી. સરપંચ ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦ જસપાલ સિંહ પોતાના જ વર્ણન મુજબ તે પક્ષના સમર્થક હતા, જેના સાથે સામાવાળા

સંકળાયેલા હતા, અને તેથી આ સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧ — ચાઇલ્ડ ડેવલપમેન્ટ પ્રોજેક્ટ ઓફિસરની વિશ્વસનીયતા કરતાં વધુ ભારસભર ગણાવી શકાય નહીં; ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧ અરજીને મંજૂરી આપવા સક્ષમ હતા અને ત્યારબાદ તે પેન્શન મંજૂર કરવા માટે સબ–ડિવિઝનલ મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવામાં આવતી હતી. તેથી ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦ના પુરાવાનો મૂલ્ય, નિશ્ચિતરૂપે, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧ના પુરાવા કરતાં વધુ ભારસભર અને વિંશ્વાસપાત્ર ગણાવી શકાય નહી.

૬૩. ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૧ દેવિંદર સિંહે, ભલે જ વૃદ્ધાવસ્થા અને દિવ્યાંગ પેન્શન મંજૂર કરવા અંગે પરાજિત ઉમેદવાર સુશ્રી કૌરના પ્રકરણને સમર્થન આપ્યું હોય, તેમ છતાં તેણે એ પણ સ્વીકાર્યું છે કે ચૂંટણી અરજદાર, અર્થાત પરાજિત ઉમેદવાર સુશ્રી કૌર/અહીંના સામાવાળાએ, ચૂંટણી દરમ્યાન તેની પત્નીને મદદ કરી હતી અને તેની પત્ની માટે ટિકિટ મેળવાવી હતી. તેથી, આ સાક્ષીએ પણ અહીંના સામાવાળા પ્રત્યે પોતાની વ્યક્તિગત વફાદારી સ્પષ્ટપણે સ્વીકારી છે અને તેથી તેની સાક્ષીને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૨, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૪, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૫ અને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૬ એવા અધિકારીઓની સાક્ષી કરતાં વધુ વિંશ્વસનીય ગણાવી શકાય નહી , જેમણે સામાવાળાના પ્રકરણને સમર્થન આપ્યું નથી; અને સુશ્રી કૌર પોતે પણ એવું કંઈ જ નિવેદન આપી શકી નથી જે કોઈપણ રીતે તેના પ્રકરણને સુધારી શકે. તેથી, સામાવાળા સુશ્રી કૌર દ્વારા

આધારિત ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૯, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૧ અને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૨ની સાક્ષીની, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૨, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૪, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૫ અને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૬ની સાક્ષી સાથે તુલના કરતાં, અહીંના સામાવાળા દ્વારા આધારિત સાક્ષીઓને વધુ વજન આપવું શક્ય નથી, કારણ કે અમે એ સુસ્થાપિત સ્થિતિ અવગણી શકતા નથી કે નીચલી અદાલતમાં વિચારણા દરમ્યાન પરીક્ષિત થયેલા સાક્ષીઓનું વર્તન, સ્વભાવ અને વલણ ધ્યાનમાં લેવાં જરૂરી છે અને તે મુખ્ય મહત્વનું પરિબળ છે. આ સ્થિતિને ધ્યાનમાં લેતા, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૨, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૪, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૫ અને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૬ની સાક્ષી સ્પષ્ટપણે ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૯, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦ અને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૧ કરતાં વધુ વિશ્વસનીય છે.

૬૪. જ્યાં સુધી અમુક મહિલાઓને આંગણવાડી કાર્યકર તરીકે નિયુક્ત કરવાના આક્ષેપનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧–ચાઇલ્ડ ડેવલપમેન્ટ પ્રોજેક્ટ ઓફિસર, ધૂરી, સુશ્રી પરમજીત કૌરે પોતાના નિવેદનમાં દર્શાવ્યું હતું કે આંગણવાડી કાર્યકર તરીકે નિયુક્તિ માંગનાર વિવિધ ઉમેદવારોની અરજીઓ, જે આંક ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧/૪૬ થી ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧/૭૦ તરીકે નોંધાયેલ છે, તેમના આધારે વર્ષ ૨૦૦૨ સુધી

નિયુક્તિઓ આપવામાં આવી હતી અને તેમની જિરહમાં તેમણે આગળ જણાવ્યું હતું કે જ્યારે આ નિયુક્તિઓ કરવામાં આવી ત્યારે તેઓ ધૂરી ખાતે, જેમાં સંબંધિત મતવિસ્તાર આવતો હતો, ત્યાં ફરજ પર નિયુક્ત નહોતી. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું હતું કે વર્ષ ૧૯૮૮માં જારી કરાયેલ સૂચનાઓના આધારે એક પસંદગી સમિતિ રચવામાં આવી હતી. ચાઇલ્ડ ડેવલપમેન્ટ પ્રોજેક્ટ ઓફિસર તેમજ સિનિયર મેડિકલ ઓફિસર તેના સભ્યો રહેતા હતા. આંગણવાડી કાર્યકરોની પસંદગી ગામમાંથી અથવા વધુમાં વધુ પડોશના ગામમાંથી કરવાની આવશ્યકતા હતી. કોઈ વિધાનસભ્ય અથવા મંત્રી પસંદગી સમિતિનો સભ્ય ન હતો. તેમણે મુલાકાતમાં ફાળવવામાં આવેલા ગુણોની વિગતો પણ આપી છે. વિવિધ લાયકાતો માટે ગુણોની ફાળવણી દર્શાવવા માટે સાક્ષીને તા. ૩૧.૫.૨૦૦૦ની સૂચનાઓ સાથે સામસામે રાખવામાં આવ્યા હતા અને તે દસ્તાવેજ આંક ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧/૭૧ તરીકે નોંધ પર લેવામાં આવ્યો હતો; તેમણે સ્પષ્ટ અને નિર્વિવાદ રીતે સ્વીકાર્યું હતું કે બધા અરજદારોની નિયુક્તિ ૧૧.૧૧.૨૦૦૧ પહેલાં કરવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ કોઈની પણ નિયુક્તિ કરવામાં આવી નહોતી અને અહીં ફરીથી દોહરાવવું યોગ્ય છે કે જો આંગણવાડી કાર્યકરોની નિયુક્તિ વર્ષ ૨૦૦૧માં કરવામાં આવી હોય તો પણ તેને સ્પષ્ટપણે ગેરકાયદેસર ગણાવી શકાય નહીં, કારણ કે સંબંધિત સમયે અપીલકર્તા નિર્વિવાદ રીતે સામાજિક સુરક્ષા મંત્રી હતા અને તેથી આ અવધિ દરમિયાન કરવામાં આવેલી કોઈ પણ નિયુક્તિને મતદારોને પ્રભાવિત કરવા માટેની ભ્રષ્ટ આચરણમાં લિપ્તતા તરીકે આક્ષેપિત કરી શકાય નહીં, કારણ કે આ

નિયુક્તિઓ વર્ષ ૨૦૦૧માં, અપીલકર્તા ચૂંટણીમાં ઉમેદવાર બન્યા તેનાથી ઘણાં પહેલાં કરવામાં આવી હતી. તેથી, અમને આ દલીલમાં સાર હોવાનું જણાય છે કે આંગણવાડી કાર્યકરોની ગેરકાયદેસર નિયુક્તિનો આક્ષેપ કરતાં અપીલકર્તા દ્વારા આધારિત આંકો સામાવાળાના કેસને કોઈ રીતે મજબૂત બનાવતા નથી. જેમ અહીં અગાઉથી જણાવાયું છે, અમને એ સમજવામાં નિષ્ફળતા થાય છે કે અપીલકર્તાને અરજદારોને આંગણવાડી કાર્યકર તરીકે નિયુક્ત કરવામાં સાધક કેવી રીતે ગણાવી શકાય, જ્યારે તેઓ મંત્રી પદેથી વિમુક્ત થઈ ચૂક્યા હતા અને સ્વતંત્ર ઉમેદવાર તરીકે પોતાની ઉમેદવારી પહેલેથી જાહેર કરી ચૂક્યા હતા, કારણ કે તેમણે તા. ૧૨/૦૧/૨૦૦૨ના રોજ મંત્રીપદેથી રાજીનામું આપ્યા બાદ અને તા. ૨૩/૦૧/૨૦૦૨ના રોજ પોતાનું ઉમેદવારીપત્ર દાખલ કર્યા બાદ આંગણવાડી કાર્યકરની નિયુક્તિ કરવાનો તેમને કોઈ કાનૂની અધિકાર રહ્યો નહોતો. સામાવાળા તરફના વકીલે પણ આ દલીલ પર વિશેષ ભાર મૂક્યો નથી અને પક્ષકારોના વકીલો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલો મુખ્યત્વે તેમના મંત્રી તરીકેના કાર્યકાળ દરમિયાન તથા તેઓ ઉમેદવાર તરીકે જાહેર થયા બાદ પણ પેન્શનની રકમ તરીકે નગદ રકમના વિતરણ સંબંધિત ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપ પર કેન્દ્રિત રહી છે.

૬૫. તેથી, અમે નોંધ્યું છે કે અહીંના સામાવાળાનો કેસ સમર્થન કરવા માટે વડી અદાલતે જેમના પુરાવા પર આધાર રાખ્યો હતો એવા ત્રણ સાક્ષીઓ, એટલે કે ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૯, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦ અને

ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૧ના પુરાવામાં ગંભીર ક્ષતિઓ અને અસંગતતાઓ છે, અને તેમને ઉપરોક્ત ચર્ચાયેલ ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૨, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૪, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૫ અને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૬ની સરખામણીએ સ્વતંત્ર અને વિશ્વસનીય સાક્ષી તરીકે માનવામાં આવી શકતા નહોતા; જ્યારે ઉપરોક્ત ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૨, પી.ડબ્લ્યુ.–૪, પી.ડબ્લ્યુ.–૫ અને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૬ પેન્શન અરજીઓ મંજુર કરવા તેમજ અપીલકર્તા સામાજિક સુરક્ષા મંત્રી હતા અને ચૂંટણીમાં ઉમેદવાર નહોતા તે વર્ષ ૨૦૦૧માં આંગણવાડી કાર્યકરોને નિયુક્તિ આપવાની બાબતમાં સક્ષમ સત્તાધિકારીઓ/અધિકારીઓ હતા. આવી સ્થિતિમાં, તેમના પુરાવાને બાજુએ મૂકી દીને અને અતિશય અસ્થિર, આત્મલક્ષી અને નબળા એવા ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૯, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦ અને ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૧ના પુરાવા પર આધાર રાખવાની પ્રાધાન્યતા આપવી યોગ્ય નહોતી. આ ઉપરાંત, વડી અદાલતે ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપિત આરોપને, જે અપીલકર્તાના ઉમેદવારીપત્રક દાખલ કરતાં અગાઉના સમયગાળાને સંબંધિત હતો અને જે ૨૫.૧.૨૦૦૨ના રોજ દાખલ થયું હતું, તે બાબતને સ્પષ્ટપણે ગૂંચવી દીધી છે, અને અપીલકર્તાની ચૂંટણીને રદ કરવાની કાર્યવાહી પણ પુરાવાની કાળજીપૂર્વક અને સૂક્ષ્મ છણાવટ પછી નહીં પરંતુ એકંદર દૃષ્ટિકોણના આધારે કરી છે કે અપીલકર્તાએ મુખ્યત્વે માત્ર ત્રણ સાક્ષીઓના પુરાવા પરથી ભ્રષ્ટ આચરણ કર્યું હતું, જ્યારે તેમની સાક્ષી ન તો સ્વતંત્ર હતી, ન તો અસંગતતાઓથી મુક્ત હતી,

અને વધુમાં વધુ સામાન્ય સ્વરૂપની હતી.

૬૬. આમ, અમે સાવધાનીપૂર્વક વિશ્લેષણ કરેલા પુરાવાની સૂક્ષ્મ અને સવિસ્તર મૂલવણી કરતાં, એ નોંધવું મુશ્કેલ નથી કે અપીલકર્તાની ચૂંટણી માત્ર ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૯, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦, ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૧ની સાક્ષીના આધારે રદ કરી શકાતી નહોતી, કારણ કે તેઓ તપાસણીની કસોટી પર એવા પ્રમાણ સુધી ખરા ઉતર્યા નહોતા કે, ભલે અપીલકર્તા વિરુદ્ધ ભ્રષ્ટ આચરણમાં સંકળાયેલ હોવાનો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હોય, તેમ છતાં અગાઉ દર્શાવેલા કારણોસર તેમાંથી એવો અનિવાર્ય નિષ્કર્ષ નીકળતો નથી કે અપીલકર્તાએ માત્ર એટલા માટે ભ્રષ્ટ આચરણ કર્યું હતું કે તેણે પોતાના મતવિસ્તારના મતદારોને વૃદ્ધાવસ્થા પેન્શન અથવા વિકલાંગ તથા વિધવા પેન્શનનું વિતરણ કર્યું હતું, જ્યારે તે સામાજિક સુરક્ષા મંત્રીનો કાર્યભાર ધરાવતા મંત્રી હતા, જેના કાર્યક્ષેત્રમાં પેન્શનની મંજૂરી અને વિતરણ આવતું હતું, અને તે સ્પષ્ટપણે તેમની સત્તાવાર ફરજના નિર્વહનો જ ભાગ હતો. આ આક્ષેપિત મામલો કે આ કાર્ય તેણે મંત્રીપદ પરથી હટ્યા પછી અને ચૂંટણી લડવા માટે પોતાનું ઉમેદવારીપત્રક દાખલ કર્યા પછી પણ કર્યું હતું, નિર્વિવાદ અને નિર્દોષ પુરાવાથી સાબિત થઈ શક્યો નહોતો, કારણ કે તે તારીખોએ અપીલકર્તા મંત્રી રહ્યા નહોતા, તેથી રોકડ રકમના વિતરણ માટે પેન્શનના ફોર્મ ભરવાની ઔપચારિકતા પૂર્ણ થાય તે સુનિશ્ચિત કરવાનું અપીલકર્તા માટે કોઈ કારણ નહોતું. સામાવાળાનો ચોક્કસ મામલો એવો છે કે મતદારોને પ્રભાવિત કરવા

માટે પેન્શનનું વિતરણ કરવામાં આવ્યું હતું; તો મંત્રી તરીકેની હેસિયતમાં કરવામાં આવેલું કોઈપણ વિતરણ, જ્યાં સુધી તે તેમના મંત્રીપદના કાર્યકાળ દરમિયાન કરવામાં આવ્યું હોય, ત્યાં સુધી કાનૂની રીતે દોષારોપિત કરી શકાય તેમ નહોતું; અને અપીલકર્તા મંત્રીપદ પરથી હટ્યા પછી તેને કાનૂની રીતે પેન્શનનું વિતરણ કરવાનો અધિકાર જ રહ્યો નહોતો, તેથી ફરીયાદી પક્ષ તરફે સાક્ષી–૧૦– સરપંચની મદદથી તેના પર દબાણ કરીને પેન્શનના ફોર્મ ભરાવવાની ઔપચારિકતા કરાવવી, જેથી પેન્શનના ગેરકાનૂની વિતરણનો અને તે ભ્રષ્ટ આચરણ સમાન હોવાનું આરોપ સાબિત કરી શકાય, તે વાતમાં કોઈ તર્ક કે કારણ દેખાતું નથી.

૬૭. ભ્રષ્ટ આચરણના મુદ્દા અંગે નિષ્કર્ષ નોંધતાં વેળાએ વડી અદાલતે પુરાવાની અસંતોષકારક મૂલવણી અને ભૂલભર્યો અભિગમ અપનાવ્યો હોવાને ધ્યાનમાં લેતાં, અમે માનીએ છીએ કે આ અપીલ મંજૂર કરવી યોગ્ય છે, કારણ કે ચૂંટણીમાં માત્ર ત્રીજું સ્થાન પ્રાપ્ત કરનાર સામાવાળા શ્રીમતી કૌર, પરત ફરેલ ઉમેદવાર — અત્રેના અપીલકર્તા — વિરુદ્ધ ભ્રષ્ટ આચરણનો આક્ષેપ સાબિત કરવામાં સફળ રહ્યા છે એવો કોઈ નિશ્ચિત અનુમાન દોરી શકાતો નથી; અને વધુમાં વધુ એટલું જ કહી શકાય કે તેવા આક્ષેપો એવા હતા કે જેમને સ્વતંત્ર સાક્ષીઓ દ્વારા રજૂ કરાયેલા વિશ્વસનીય સ્વરૂપના નિર્વિવાદ પુરાવાની તાતી જરૂર હતી, જેને કલંકિત અથવા શંકાસ્પદ સ્વરૂપના પુરાવા તરીકે ગણી શકાય નહીં. ભ્રષ્ટ આચરણનો આક્ષેપ માત્ર સંભાવનાઓના પ્રાબલ્યના આધારે નહીં પરંતુ

વાજબી શંકાથી પર સાબિત કરવો આવશ્યક હોવાથી, વડી અદાલતે જે પુરાવા પર આધાર મૂક્યો છે તેને એવો પ્રામાણિક મૂલ્ય ધરાવતો ગણાવી શકાય નહીં, જે વડી અદાલતે વિશ્વાસમાં લીધેલા સાક્ષીઓની વિશ્વસનીયતા સ્થાપિત કરે, જેથી અપીલકર્તા ચૂંટાઈ આવ્યા હતા તે ચૂંટણીના પરિણામમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકાય. પરિણામે, અમે વડી અદાલતનો ચુકાદો અને આદેશ રદ કરીએ છીએ અને આ અપીલ મંજૂર કરીએ છીએ. તેમ છતાં, પક્ષકારોને પોતપોતાના ખર્ચા પોતે વહન કરવા મુક્ત રાખવામાં આવે છે.

The translation of this judgment has been provided by

M/s. Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language

and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.